

Àmbit social i criminològic

Investigació encarregada pel
Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada i la
Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència

Victimització en joves de protecció a la infància i l'adolescència i de justícia juvenil

Autores

Noemí Pereda Beltran, Judit Abad Gil i
Georgina Guilera Ferré

Any 2014

Victimització en joves de protecció a la infància i l'adolescència i de justícia juvenil

Noemí Pereda Beltran

Judit Abad Gil

Georgina Guilera Ferré

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada juntament amb la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, del Departament de Benestar Social i Família, han subvencionat i editat aquesta recerca respectant el text original de les autores, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva de les autores, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada o les de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència.

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 3.0 No adaptada de Creative Commons](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.ca) el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.ca>

Així doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material, el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia) i la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (Departament de Benestar Social i Família) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi per generar obra derivada.

Índex

1. Justificació de la recerca	5
2. Marc teòric i conceptual	7
3. Objectius	13
4. Hipòtesis de treball	16
5. Disseny de la recerca	18
5.1. Selecció de la unitat d'anàlisi.....	18
5.2. Característiques de la mostra	20
5.2.1. Joves tutelats per la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència	20
5.2.1.1. Sexe i edat	21
5.2.1.2. Context sociocultural i familiar	21
5.2.1.3. Motiu de desemparament.....	24
5.2.1.4. Característiques de la mesura de protecció.....	24
5.2.2. Joves atesos per la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil.....	26
5.2.2.1. Sexe i edat	27
5.2.2.2. Context sociocultural i familiar	27
5.2.2.3. Característiques dels fets delictius	30
5.2.2.4. Característiques de la mesura judicial	31
5.3. Límits territorials i temporals de la recerca	32
5.4. Metodologia.....	33
5.4.1. Instruments	33
5.4.2. Procediment	36
5.4.2.1. Fase de disseny	36
5.4.2.2. Fase d'execució	37
5.4.2.3. Fase d'avaluació	40
5.5. Planificació i recursos	40
5.5.1. Cronograma	40
5.5.2. Equip de recerca	41
5.6. Limitacions de la recerca	41
6. Resultats	44
6.1. Joves tutelats per la DGAIA	44
6.1.1. Prevalença de la victimització al llarg de la vida	44
6.1.1.1. Prevalença: resultats generals.....	44
6.1.1.2. Prevalença: resultats segons àrees de victimització.....	45
6.1.1.3. Victimització segons l'edat d'inici.....	49
6.1.1.4. Característiques de l'últim episodi: lesions físiques, victimari i notificació.....	53
6.1.1.4.2. Victimaris en l'últim episodi.....	55
6.1.1.4.3. Notificació en l'últim episodi.....	64
6.1.2. Victimització en l'últim any mentre el jove es troba sota mesures de protecció	64
6.1.2.2. Prevalença durant l'últim any: resultats segons àrees de victimització	65
6.1.2.3. Característiques de la victimització: ocurrència dels episodis durant l'últim any	70
6.1.3. Perfil dels adolescents polivictimitzats	73
6.1.3.1. Característiques sociodemogràfiques.....	73
6.1.3.2. Característiques de la mesura de protecció.....	78

6.1.3.3. <i>Característiques victimològiques</i>	78
6.1.4. Victimització i psicopatologia	80
6.1.5. Victimització i recursos personals i socials	82
6.2. Joves atesos per la DGEPCJJ	85
6.2.1. Prevalença de la victimització al llarg de la vida	85
6.2.1.1. Prevalença: resultats generals	85
6.2.1.2. Prevalença: resultats segons àrees de victimització	86
6.2.1.3. Victimització segons l'edat d'inici	90
6.2.1.4. Característiques de l'últim episodi: lesions físiques, victimari i notificació	93
6.2.1.4.2. Victimaris en l'últim episodi.....	95
6.2.1.4.3. Notificació en l'últim episodi.....	104
6.2.2. Victimització en l'últim any mentre el jove té expedient obert a justícia juvenil.....	104
6.2.2.1. <i>Prevalença durant l'últim any: resultats generals</i>	105
6.2.2.2. Prevalença durant l'últim any: resultats segons àrees de victimització	105
6.2.2.3. Característiques de la victimització: ocurrència dels episodis durant l'últim any	109
6.2.3. Perfil dels adolescents polivictimitzats.....	113
6.2.3.1. <i>Característiques sociodemogràfiques</i>	113
6.2.3.2. <i>Característiques de la mesura judicial i vinculació amb el sistema de protecció</i>	117
6.2.3.3. <i>Característiques victimològiques</i>	118
6.2.4. Victimització i psicopatologia	120
6.2.5. Victimització i recursos personals i socials	122
6.3. Resultats comparatius: DGAIA i DGEPCJJ	126
6.3.1. Victimització i les seves característiques	126
6.3.1.1. Comparativa: prevalença de la victimització al llarg de la vida	126
6.3.1.2. Comparativa: prevalença de la victimització durant l'últim any	128
6.3.1.3. Comparativa: polivictimització	129
6.3.2. Problemes emocionals i de conducta.....	130
6.3.3. Recursos personals i socials	132
6.4. Resultats comparatius: expedient doble i mesura judicial	133
6.4.1. Joves tutelats per la DGAIA amb mesures de justícia juvenil	133
6.4.2.1. <i>Comparativa: prevalença de la victimització al llarg de la vida</i>	136
6.4.2.2. <i>Comparativa: prevalença de la victimització durant l'últim any</i>	137
7. Discussió dels resultats	139
7.1. Victimització al llarg de la vida.....	140
7.2. Victimització en el darrer any.....	145
7.3. Polivictimització	151
7.4. Victimització i psicopatologia	153
7.5. Victimització i recursos personals i socials.....	156
7.6. Comparativa entre grups.....	157
8. Propostes	160
9. Agraïments	163
10. Referències bibliogràfiques	164

*«The best way to make children good is to make them happy»
Oscar Wilde (1854-1900)*

1. Justificació de la recerca

A Catalunya, un nombre significatiu d'infants i adolescents es troba sota la guarda i tutela del sistema de protecció. D'altres han estat atesos pel sistema de justícia juvenil, degut a les conductes infractores que han portat a terme. En molts casos, aquests joves han viscut experiències de maltractaments i abusos per part de les principals figures cuidadores, però també d'altres formes de violència en contextos diversos, que poden incloure, fins i tot, els propis centres residencials, configurant-se en el que es coneix com a polivíctimes.

Aquests infants i joves requereixen de la nostra atenció professional, sent la finalitat última d'aquest estudi descriure la seva realitat victimològica per a sensibilitzar a la societat respecte a les seves necessitats i recursos, prevenir noves formes de victimització i conscienciar, en clau formativa, a aquells que els han d'atendre i vetllar pel seu correcte desenvolupament i integració social. Hem de conèixer el que aquests infants estan vivint, i com ho estan vivint, per a poder millorar en els recursos que els hi oferim, adaptant-los a les seves necessitats i possibilitats reals de canvi.

Cal tenir en compte que la polivictimització implica un elevat risc de desajust psicosocial, interferint en la capacitat d'establir vincles amb potencials figures cuidadores i en el control de la pròpia conducta, situant al noi o noia en una posició de vulnerabilitat per a la comissió d'actes antisocials i delictius.

Però la relació entre l'experiència de victimització en la infància i el desenvolupament de problemes psicològics i socials no és directa i aquí és on els professionals poden intervenir amb èxit. La presència o absència de certes variables pot facilitar o minimitzar els efectes negatius de les situacions adverses viscudes, configurant la resiliència. La resiliència es refereix a

aquesta capacitat de l'ésser humà que el permet superar o recuperar-se amb èxit de circumstàncies adverses. Comptar amb mecanismes per a potenciar-la és un aspecte clau si el nostre objectiu és el correcte desenvolupament, adaptació i integració social dels joves institucionalitzats en centres del sistema de protecció o judicial o en règim de llibertat vigilada.

Aquest estudi pretén abordar un problema tradicionalment fragmentat que pot tenir greus afectacions en la salut mental de l'individu, així com en la societat en general. En aquest sentit, el present estudi és capaç de reunir en un mateix treball les bases per al coneixement d'un fenomen social d'afectació individual, i pot assentar els fonaments per a una futura intervenció que promogui una societat més prosocial des d'un punt de vista comunitari.

S'espera que la identificació dels factors de risc i protecció en joves institucionalitzats o en règim de llibertat vigilada permeti avançar en el disseny de programes de prevenció i tractament més efectius per aquests joves. Els resultats permetran observar quins són els aspectes clau que cal avaluar i tractar per prevenir l'elevat risc de victimitzacions subseqüents, la transmissió intergeneracional de la violència o els freqüents comportaments delictius que s'han constatat en aquests nois i noies i que mostren els punts febles d'un recurs, la institucionalització, que ha d'ajudar a què aquests joves deixin enrere les dificultats i facin front al futur amb seguretat i confiança.

2. Marc teòric i conceptual

A Catalunya, un nombre significatiu d'infants i adolescents afronten situacions d'abusos i violència que generen un elevat risc de desajust emocional i d'exclusió social. L'impacte que sobre els nens, nenes i joves tenen aquestes situacions és molt més gran que els seus efectes immediats i visibles, afectant no solament a l'infant i a la seva família, sinó també a la societat en conjunt (Finkelhor i Hashima, 2001). En aquest sentit, cal subratllar la importància de tenir coneixement d'aquestes situacions per a poder intervenir de forma precoç amb aquests joves.

En alguns casos, la problemàtica sòciofamiliar comporta la separació dels menors d'edat de la seva família perquè aquesta no ha pogut o no ha sabut garantir la seva protecció i educació. Quan ha estat clarament demostrat que aquestes funcions parentals no s'exerceixen amb prou cura, la *Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència* (en endavant, DGAIA) és l'organisme públic responsable d'assumir-les i els infants o joves poden passar a viure en un centre de protecció a la infància i l'adolescència. Però el motiu per a què un noi o noia sigui separat del seu nucli familiar i atès per l'Administració no es vincula, únicament, amb situacions de negligències greus, d'abusos i maltractaments per part de les seves figures cuidadores. En ocasions, és el jove qui, en funció d'una decisió judicial, és considerat responsable o presumpte responsable d'un delictes tipificat en el codi penal i, per tant, passa a ser atès *per la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil* (en endavant, DGEPCJJ) (Mancho, 2012).

En qualsevol cas, molts dels infants que es troben sota la guarda i/o tutela de l'Administració han viscut experiències d'alt risc de desajust psicopatològic, com són maltractaments i abusos per part de les principals figures cuidadores, però també altres formes de victimització, no sempre conegudes pels professionals que treballen amb aquest col·lectiu, com la violència per part dels iguals, formes greus de delictes comuns, l'exposició a violència comunitària o la victimització a través de les tecnologies de la informació i la comunicació, rarament estudiades en el nostre país a partir de les pròpies respostes dels

nens i nenes implicats. Els estudis internacionals portats a terme han constatat alhora que la institucionalització pot suposar, en si mateixa, un alt risc de noves formes de victimització per al menor d'edat, com són experiències d'abús i agressions sexuals per part d'altres nens i nenes (Green i Masson, 2002), o fins i tot per part dels propis professionals que treballen al centre on es troba el l'infant (Beck, Cantor, Hartge, & Smith, 2013).

Cal matisar que el concepte de victimització fa referència a un conjunt més ampli d'esdeveniments que el maltractament i l'abús, com poden ser els delictes comuns, l'assetjament escolar o d'altres formes de violència no englobades sota aquest terme més restrictiu. En aquest treball es tindran en compte, per tant, un ampli repertori de formes de victimització definides com *“el dany o perjudici causat a un individu pel comportament contrari a les normes socials d'altres individus”* (Finkelhor, 2007).

Els nens i nenes tutelats, per tant, presenten amb major freqüència diferents formes o combinacions de maltractament (Claussen i Crittenden, 1991; Stouthamer-Loeber, Loeber, Lynn Homish i Wei, 2001) que formes úniques de violència, si bé és cert que una d'aquestes victimitzacions és la que predomina o és més visible, motivant la retirada del menor d'edat del seu context familiar. Molt menys estudiada és la victimització que han sofert els joves atesos pel sistema de justícia juvenil, si bé els escassos estudis que han analitzat aquesta realitat mostren també experiències de victimització freqüents en aquest col·lectiu, prèvies a la seva institucionalització (Ford, Hartman, Hawke i Chapman, 2008; Ford, Elhai, Connor i Frueh, 2010). En aquest sentit, focalitzar la intervenció amb aquests nens i nenes en una única forma de victimització no adreça les necessitats específiques que presenten aquests joves, vinculades a la vivència de múltiples formes de violència durant llargs períodes de temps (Cyr et al., 2012).

S'ha observat que més de la meitat dels nens i nenes institucionalitzats presenten un nivell de problemes psicològics internalitzants, com la depressió o els trastorns d'ansietat, i externalitzants, com la conducta disruptiva o els conflictes amb les normes, clínicament rellevants, que estaria molt per sobre de

la incidència psicopatològica obtinguda en població comunitària (Burns et al., 2004). La institucionalització, en si mateixa, s'ha relacionat amb un important desajust psicològic en els infants (Browne, 2009).

Cal afegir a més, que l'impacte de les victimitzacions múltiples en la salut mental de l'infant sembla ser enorme, afectant de forma adversa al seu desenvolupament fisiològic, conductual, cognitiu, emocional i social (vegi's el treball de revisió portat a terme per Kendall-Tackett, 2013). En l'àmbit de la salut mental destaca el treball de Turner, Finkelhor i Ormrod (2006) que confirma aquest fet amb mostres comunitàries. Com afirma Finkelhor (2007), per a alguns nens i nenes l'experiència de violència és més una condició vital permanent que un esdeveniment puntual.

D'aquesta manera, les experiències de victimització i el desajust psicològic que puguin presentar aquests nens i nenes influeixen en la seva capacitat d'establir vincles amb les figures cuidadores (Muela, Torres i Balluerca, 2012) i en el seu desenvolupament social general. L'estudi d'àmbit nacional de Carrasco-Ortiz, Rodríguez-Testal i Mass Hesse (2001), portat a terme amb un grup d'infants del sistema de protecció de Sevilla, mostra aquest alt nivell de desajust, principalment vinculat a problemes externalitzants, com són les conductes delictives i agressives, així com conductes d'aïllament social en ser comparats amb d'altres nens i nenes que no es troben institucionalitzats ni han experimentat victimització. Els problemes de salut mental en nens i nenes tutelats són múltiples i poden perdurar fins a l'edat adulta (Ringelisen, Casanueva, Urato i Stambaugh, 2009), si bé els professionals no sempre tenen suficient coneixement d'aquesta realitat com per a poder abordar-la de forma eficaç (McCue Horwitz et al., 2012).

Les conductes agressives i coercitives que s'han trobat vinculades a experiències de maltractament (Bolger, Patterson, i Kupersmidt, 1998; Ford, Chapman, Connor, i Cruise, 2012; Wolfe, Wekerle, Reitzel-Jaffe i Lefebvre, 1998) són demostratives d'una socialització i funcionament social deficients (Okun, Parker, i Levendosky, 1994). Alguns d'aquests nens i nenes institucionalitzats pel sistema de protecció, acaben sent processats pel sistema

de justícia juvenil com a delinqüents, existint una significativa relació entre haver estat víctima de maltractament i la comissió de conductes delictives (Ford et al., 2010; Stouthamer-Loeber et al., 2001), així com, si bé poc estudiada, entre haver estat tutelat i la comissió de delictes posteriors (Jonson-Reid i Barth, 2000a). No obstant, aquesta relació no és directa, sent necessari detectar aquells factors que protegirien al jove d'aquesta trajectòria, així com aquells que el fan vulnerable. Per exemple, s'ha observat que aquells nens i nenes amb més canvis de residència i entrades i sortides dels centres d'acollida, els que pertanyen a minories ètniques i les noies, en comparació amb els nois, presenten un major risc de cometre delictes violents en etapes vitals posteriors (Jonson-Reid i Barth, 2000b). Altres estudis han confirmat algun d'aquests resultats si bé han observat que la inestabilitat residencial és un factor de risc per als nois, però no per a les noies, i que la victimització múltiple és una de les variables més significatives en la posterior conducta delictiva que el jove pugui presentar (Ryan i Testa, 2006).

La relació entre l'experiència de victimització en la infància i el desenvolupament de trastorns psiquiàtrics no sembla ser directa, obrint-se la investigació dels últims anys al concepte de resiliència o resistència a l'estrès. La presència o absència de certes variables, no únicament relacionades amb les característiques objectives de l'experiència de violència sinó també amb factors individuals i psicosocials facilitaria l'aparició de trastorns psicopatològics en situacions adverses (Lazarus i Folkman, 1984); mentre que la presència o absència d'altres variables minimitzaria o anul·laria els possibles efectes psicològics relacionats amb aquesta situació i proporcionaria a l'individu la capacitat de resistència enfront d'aquest estressor (Rutter, 2007). Les variables que actuen com a mediadores entre l'esdeveniment de risc i el desenvolupament de problemes psicopatològics poden ser molt diverses i configuren la denominada capacitat de resiliència o resistència a l'estrès, destacant entre aquestes variables la percepció de suport social (Pepin i Banyard, 2006) i els recursos personals dels que el jove disposi, com l'autocontrol o la capacitat d'autoregulació (Kim, Cicchetti, Rogosch i Manly, 2009).

És, per tant, necessari que els professionals que treballen amb el col·lectiu d'infants i joves institucionalitzats o amb mesures de llibertat vigilada tinguin coneixement de la seva realitat, així com que sàpiguen detectar i ajudin a desenvolupar els seus recursos, personals i de l'entorn, per a afavorir un desenvolupament adequat que faciliti l'establiment de nous vincles amb figures referents i un millor desenvolupament emocional general. En aquest sentit, la promoció d'aquells factors de resiliència que presenti l'infant víctima de violència és una tasca indispensable per part dels professionals que han de contribuir al seu correcte desenvolupament (Rees, 2011).

La present investigació té com objectiu general establir en un mateix treball aquelles variables psicològiques i socials que puguin explicar parcial o totalment la resiliència dels joves institucionalitzats en casos de victimització i, especialment, de polivictimització, amb la finalitat última d'afavorir la seva adaptació, correcte desenvolupament i capacitat de vinculació. Els infants que es troben sota el sistema de protecció presenten una sèrie de necessitats, vinculades amb les seves experiències prèvies, però també al fet de la institucionalització, que els professionals que hi treballen han de conèixer (vegi's el treball de Finkelhor, Cross i Cantor, 2005, sobre el sistema de protecció nord-americà i la importància que els professionals tinguin informació sobre el mateix per a un correcte tractament dels nens i nenes tutelats). Alhora, els joves que es troben institucionalitzats presenten una vulnerabilitat, tant per les experiències de victimització que han afrontat com pel seu freqüent desajust psicològic, que no sempre els professionals tenen en compte i per als quals no sempre s'hi destinen els recursos necessaris (Antequera i Bourillón, 2009).

L'estudi es basa en el model de risc acumulatiu o polivictimització (Finkelhor, Ormrod i Turner, 2007), segons el qual experiències adverses múltiples durant la infància combinen el seu efecte sobre el desenvolupament de l'individu a nivell de desajust psicològic i social, tenint importants repercussions en la seva capacitat d'adaptació i reintegració social (Finkelhor, Ormrod, Turner i Hamby, 2005). Existeixen, però, factors individuals i comunitaris que poden ajudar al jove a aconseguir una adaptació positiva (Rutter, 2007), fins i tot en contextos i

situacions d'alt risc. Conèixer aquelles variables que semblen afavorir un bon ajust dels nens i nenes a la seva realitat és, per tant, imprescindible per part dels professionals que treballen amb aquests.

Són escassos, però, els treballs publicats amb aquests col·lectius, tant a nivell nacional (vegi's el treball de Carrasco-Ortiz et al., 2001 respecte a infants tutelats per la DGAIA o el de Mancho, 2012, respecte a agressions entre iguals a centres tancats del sistema de justícia juvenil) com internacional, i encara menys freqüents els estudis que tenen com a objectiu valorar els factors que incrementen el malestar psicològic del nen o jove i els que podrien ajudar a què l'infant tingués un correcte desenvolupament i una adequada capacitat per a vincular-se amb possibles figures cuidadores acollidores o adoptives, en el cas dels infants i adolescents tutelats, o una millor integració social, en el cas de joves atesos pel sistema de justícia juvenil.

3. Objectius

La present investigació, sorgida de la perspectiva teòrica de la victimologia del desenvolupament (Finkelhor, 2007), té com a objectius:

(a) Conèixer la prevalença d'experiències de victimització en joves tutelats¹ per la DGAIA i atesos per la DGEPCJJ.

Aquest objectiu pretén estimar la prevalença de distintes formes de victimització mitjançant una enquesta de victimització i comparar-la amb l'obtinguda en estudis nacionals i internacionals previs. Les diferents formes de victimització que s'estudien són: 1) delictes comuns, 2) victimització per cuidadors, 3) victimització per part d'iguals o germans, 4) victimització sexual, 5) victimització a través de les tecnologies de la informació i la comunicació, i 6) exposició a violència familiar i comunitària.

(b) Identificar els casos de polivictimització i analitzar les característiques sociodemogràfiques i victimològiques que presenten, així com aquelles relatives a les mesures de protecció o penals aplicades.

Mitjançant aquest objectiu es pretén detectar a aquells adolescents polivictimitzats en el grup de joves tutelats i en aquells atesos pel sistema de justícia juvenil a Catalunya. En aquest sentit, és necessària una avaluació del perfil victimològic des d'una perspectiva ampla, que permeti determinar amb major precisió la situació de vulnerabilitat en la que es troben aquests adolescents. Aquest objectiu tindrà com a passos previs l'establiment del punt de tall per a la definició de polivictimització, a partir de les dades obtingudes en mostra comunitària.

(c) Analitzar el nivell de desajust psicològic present en els joves víctimes, en funció de la simptomatologia internalitzant (per exemple: símptomes d'ansietat, depressió o aïllament), externalitzant (per exemple: conductes agressives o de transgressió de normes) i general presentada.

¹ Per tutelats entendrem aquells joves que es troben vivint en el moment de l'entrevista en centres d'acollida o residencials que depenen de la DGAIA.

A partir de les pròpies respostes dels adolescents, es pretén avaluar la possible contribució de la victimització en el nivell de psicopatologia de l'adolescent tenint en compte el paper de la polivictimització en aquesta relació. Aquest objectiu és altament rellevant si es té en compte que els únics estudis nacionals que han estudiat aquest tema amb mostres del sistema de protecció ho han fet a partir de les respostes dels cuidadors principals del menor d'edat (vegi's Carrasco-Ortiz et al., 2001). En l'àmbit de justícia juvenil, si bé s'ha analitzat en estudis previs la psicopatologia present en aquests joves (vegi's Antequera i Bourillón, 2009), fins el moment no s'ha relacionat en cap estudi amb la seva possible victimització.

(d) Identificar perfils de resiliència i analitzar el seu efecte en el nivell de malestar psicològic del jove víctima.

Aquest objectiu pretén identificar a aquells adolescents que, fins i tot havent experimentat diverses formes de victimització, aconsegueixen mantenir una certa estabilitat psicològica al ser comparats amb altres joves en les mateixes circumstàncies. S'analitzarà l'efecte dels factors de resiliència, vinculats a recursos personals del propi jove, suport familiar, recolzament social i institucional, que incideixen en el desajust psicològic del jove.

Detectar aquelles variables que semblen protegir al jove víctima del desenvolupament de psicopatologia és el primer pas per a què els programes d'assistència a víctimes puguin atendre el desenvolupament d'aquests factors i afavorir la resiliència. D'aquesta manera, la finalitat d'aquest objectiu és observar les diferències existents en els adolescents segons el seu nivell de resiliència, afavorint un coneixement fidel a la realitat de cada jove en funció de les seves característiques i promovent una intervenció amb aquests nois i noies més ajustada a les seves necessitats i, per tant, més efectiva en la seva reintegració social (Ford, Chapman, Mack i Pearson, 2006).

(e) Comparar l'extensió de victimització, el nivell de malestar psicològic i la capacitat de resiliència en joves tutelats pel sistema de protecció i atesos pel sistema de justícia juvenil a Catalunya.

L'objectiu final pretén comparar dos grups de joves que, si bé suposen a priori realitats diferents, comparteixen el fet de trobar-se atesos per l'administració i, en la majoria de casos, institucionalitzats en un dels seus centres.

En síntesi, es pretén descriure i analitzar la victimització i polivictimització d'aquests adolescents i joves i les conseqüències sobre el seu desenvolupament de forma que es puguin recomanar mecanismes educatius i terapèutics que orientin els professionals cap a una intervenció que tingui més present la història de victimització d'aquests joves i que contribueixin a pal·liar els seus efectes en la seva posterior reinserció social.

La finalitat última d'aquest estudi és sensibilitzar a la societat respecte a les experiències de violència que pateixen els infants i joves tutelats per la DGAIA i atesos pel sistema de justícia juvenil. Aquesta major sensibilització social i professional ens ha d'ajudar a ser conscients de l'alt risc de desajust que presenta aquest col·lectiu i a comprendre millor les seves necessitats, el que ens permetrà poder oferir-los els millors recursos per a què es desenvolupin de forma sana i integrada.

4. Hipòtesis de treball

L'estudi es basa en el model de risc acumulatiu o polivictimització (Finkelhor, Ormrod et al., 2005). Derivat d'aquesta perspectiva es plantegen les següents hipòtesis de treball:

HIPÒTESI 1: La prevalença de victimització en adolescents institucionalitzats o en règim de llibertat vigilada serà superior a l'obtinguda amb mostres comunitàries nacionals (Pereda, Guilera i Abad, 2014), així com amb mostres de centres de salut mental infantojuvenil (Pereda, Abad i Guilera, 2012a) i seguiran els resultats dels escassos treballs internacionals que han estudiat aquest aspecte (per exemple Croysdale, Drerup, Bewsey i Hoffmann, 2008; Cyr et al., 2012) descrivint un grup d'infants en gran risc de desajust, en els que la detecció i desenvolupament de variables de protecció es fa del tot necessària.

HIPÒTESI 2: L'experiència d'una forma de victimització s'associarà amb l'experiència d'altres formes; detectant-se una major freqüència de polivictimització en adolescents institucionalitzats o en règim de llibertat vigilada que en altres estudis nacionals i internacionals amb mostra comunitària, tal i com ja s'ha perfilat en alguns treballs internacionals (Croysdale et al., 2008; Cyr et al., 2012; Ford et al., 2012).

HIPÒTESI 3: Els joves polivictimitzats presentaran un grau de simptomatologia psicopatològica superior a aquells amb nivells de victimització més baixos, existint alhora una relació positiva entre quantitat d'exposició (victimització o polivictimització en la infància) i grau de psicopatologia (Finkelhor et al., 2007), que s'observarà independentment del grup de procedència.

HIPÒTESI 4: Les variables protectores vinculades a la resiliència modificaran l'efecte directe de la polivictimització sobre la salut mental dels joves, trobant un menor nivell de malestar psicològic internalitzant,

externalitzant i general en aquells adolescents que presenten un nivell més alt de resiliència (Collishaw et al., 2007).

HIPÒTESI 5: S'observaran diferències significatives en les variables avaluades segons el grup de risc de pertinença. Els joves complint mesures de justícia juvenil i sota mesures de protecció presentaran una incidència de victimització i polivictimització més elevada que la població general (Ruchkin, Schwab-Stone, Kopolov, Vermeiren i Steiner, 2002; Stouthamer-Loeber et al., 2001). Alhora, els símptomes psicopatològics en aquests adolescents seran més elevats, tant en aquells que es troben en el sistema de protecció (Burns et al., 2004; McCue Horwitz et al., 2012) com en l'àmbit de justícia juvenil (Antequera i Bourillón, 2009; Armistead, Wiersen, Forehand i Frame, 1992; Ryan i Redding, 2004; Wiersen, Forehand i Frame, 1992). S'espera obtenir diferències en les variables que promouen la resiliència (e.g., suport social, confiança en un mateix), sent els joves atesos pel sistema de protecció aquells que presentin menys recursos protectors per fer front a la victimització.

5. Disseny de la recerca

5.1. Selecció de la unitat d'anàlisi

La unitat d'anàlisi d'aquests estudi ha estat els adolescents atesos en centres d'acolliment² i residencials d'acció educativa (CRAE)³ del sistema de protecció i en centres educatius de justícia juvenil⁴ o amb mesures de medi obert⁵, de Barcelona i comarques. Per més informació sobre la distribució i característiques dels centres, el lector pot consultar la pàgina web de la Generalitat de Catalunya.

Els criteris d'inclusió han consistit en:

- Edat compresa entre 12 i 17 anys, o de 14 a 17 en el cas de justícia juvenil, per adequar-se a les característiques dels instruments de recollida d'informació utilitzats.

Els criteris d'exclusió fan referència a dos supòsits:

- El jove presenta retard mental o indicis d'incapacitat per comprendre els enunciats de les proves o les explicacions de l'entrevistador.
- El jove presenta simptomatologia clínica que interfereix significativament en l'avaluació.

S'ha utilitzat un mostreig no probabilístic de casos consecutius en aquells centres o equips que han accedit a participar en l'estudi, amb la finalitat

² Els centres d'acolliment són centres residencials per a l'atenció immediata i transitòria de l'infant i adolescent de zero a divuit anys que ha de ser separat del seu nucli familiar mentre es realitza el diagnòstic de la situació i es determina la mesura que cal aplicar.

³ Per la seva banda, els centres residencials d'acció educativa (CRAE) ofereixen a l'infant o adolescent de zero a divuit anys un recurs alternatiu a un medi familiar inexistent, deteriorat o amb greus dificultats per cobrir les seves necessitats bàsiques.

⁴ Els centres educatius suposen una mesura privativa de llibertat, acompanyada d'un programa individualitzat per a cada menor o jove internat que inclou les activitats educatives i/o de tractament que ha de dur a terme.

⁵ Les mesures judicials en medi obert són les mesures previstes a la Llei orgànica 5/2000, de 5 de juny, de responsabilitat penal del menor que no impliquen la privació de llibertat del jove o menor. S'executen en l'entorn social i familiar dels menors i joves.

d'entrevistar al llarg del període de duració de l'execució del projecte els adolescents que complien criteris d'inclusió/exclusió i acceptaven participar.

En total han participat 18 centres del sistema català de protecció (veure Taula 1), tres centres de justícia juvenil i cinc Equips de Medi Obert (EMOs a partir d'ara), situats a la província de Barcelona (veure Taula 2).

Taula 1. Relació de centres del sistema català de protecció participants segons ubicació

Ubicació	Centres
Barcelona	Residència d'Acció Educativa Minerva (CRAE) Centre d'Acollida CODA 1 (CA) Centre d'Acollida Talaia (CA) Residència Kairós (CRAE) Joan Torras (CRAE) Comunitat Infantil de Sant Andre (CRAE) Centre d'Acolliment Mas Pins (CA) CRAE la Llar de Collserola (CRAE) Els Llimoners (CA) o Sant Cugat CRAE Sant Josep de la Muntanya (CRAE)
Altres municipis del Barcelonès	CRAE M ^a Assumpta (CRAE) CRAE Petit Pont (CRAE) Centre d'Acolliment CODA 2 (CA) CRAE Prim (CRAE)
Resta de comarques	Llar les Vinyes (CRAE) Pere Quart (CRAE) CRAE Alt Penedès (CRAE) Centre Residencial d'Acció Educativa Elima (CRAE)

Taula 2. Relació de centres educatius de justícia juvenil i EMOs participants segons ubicació

Ubicació	Centres
Barcelona	Can Lluprà EMO 1 EMO 5
Resta de comarques	L'Alzina Oriol Badia EMO 2 EMO 3 EMO 4

5.2. Característiques de la mostra

5.2.1. Joves tutelats per la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència

La mostra està configurada per 129 adolescents que resideixen en centres d'acollida i residencials d'acció educativa de la DGAIA. Segons dades aportades per la DGAIA en data 31 de gener de 2014, l'univers de joves d'entre 12 i 17 anys atesos en centre d'acollida o CRAE era de 1.423, per tant la mostra suposa el 9,1% del total. El marge d'error pel conjunt d'aquesta és d'aproximadament $\pm 8,2$, corresponent a un univers finit, per un nivell de confiança del 95% i sota el supòsit de màxima indeterminació ($p=q=50$). Cal tenir doncs en compte que la grandària mostral és reduïda, de manera que s'ha d'anar amb cautela a l'hora de generalitzar els resultats al conjunt. És de destacar, però, que sí que es manté la proporcionalitat, en relació a l'univers, quant a la distribució d'adolescents que es troben en centres d'acollida o en CRAES (321 i 1.102, respectivament).

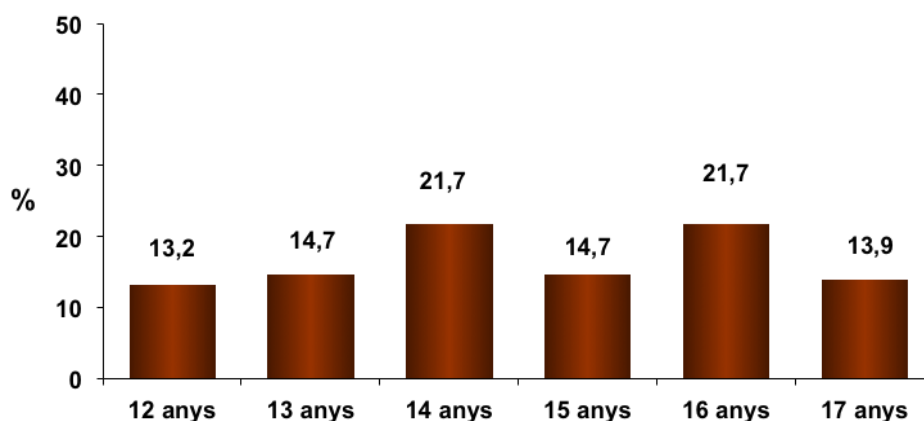
A continuació, es descriuen les principals característiques de la mostra.

Inicialment, 147 adolescents van donar el seu consentiment per a participar en l'estudi, però finalment 18 no varen participar per diversos motius: a) degut a què els coordinadors o educadors van considerar que podia ser contraproductiu pel noi o noia per l'elevada simptomatologia psicopatològica present (3 casos) o que no respondria de manera fiable per dificultats cognitives (1 cas); b) perquè el noi o noia va decidir posteriorment no participar o no finalitzar l'entrevista (9 casos); i c) perquè un cop iniciada l'entrevista es va comprovar que el nivell de comprensió de l'idioma era insuficient per poder entendre els enunciats de les preguntes (5 casos).

5.2.1.1. Sexe i edat

El grup de participants està format per 64 nois i 65 noies (49,6% i 50,4%, respectivament), amb edats compreses entre els 12 i els 17 anys (veure Gràfic 1; $M= 14,59$ i $D.T.= 1,62$), responent als criteris de selecció de la mostra. Aproximadament el 50% se situen entre els 12 i els 14 anys i l'altre 50% entre els 15 i els 17 anys. Cal tenir en compte que les noies tenen una mitjana d'edat de 15 anys i els nois de 14,1, indicant una diferència estadísticament significativa ($U= 1436,50$; $p= 0,002$).

Gràfic 1. Distribució segons l'edat dels entrevistats ($n= 129$)

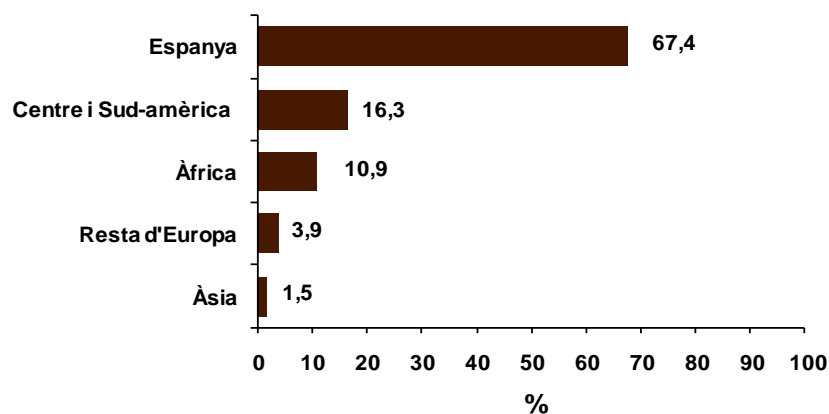

5.2.1.2. Context sociocultural i familiar

Per conèixer el context sociocultural dels participants s'ha obtingut informació del lloc d'origen, del nivell educatiu dels pares i de la situació laboral d'aquests. En relació a la unitat familiar es descriu el tipus de relació marital entre els pares i el nombre de germans.

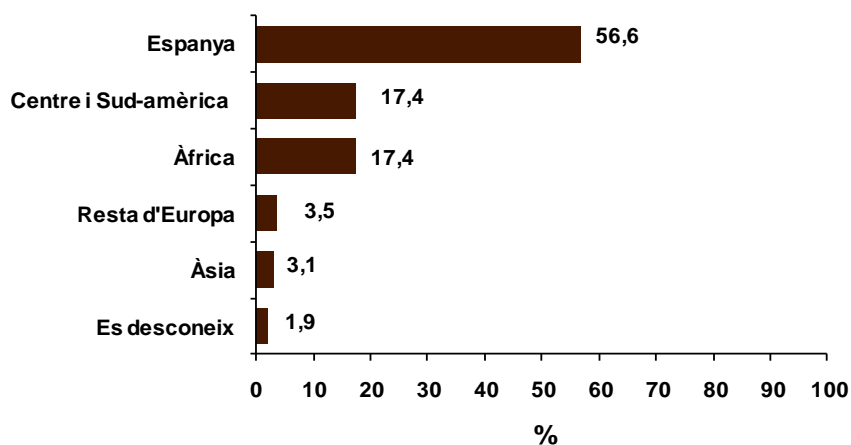
La major part dels participants són nascuts a Espanya (67,4%) i, en segon lloc, destaca la procedència de països de Centre i Sud-amèrica i africans (principalment del Marroc), tal i com il·lustra el Gràfic 2.

Gràfic 2. Distribució segons lloc de naixement dels entrevistats (n= 129)

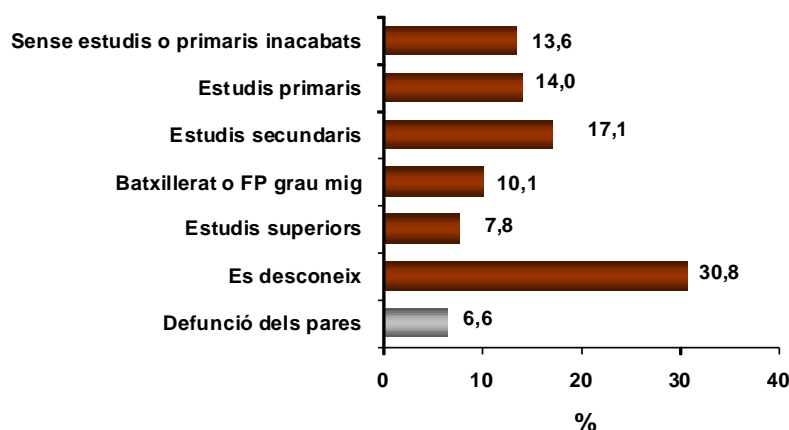
Com mostra el Gràfic 3, la distribució segons el país d'origen dels pares és força similar a la dels nois i noies entrevistats, amb una proporció lleugerament superior d'estrangers.

Gràfic 3. Distribució segons lloc de naixement dels pares (n= 258)

Segons la informació aportada pels nois i noies entrevistats, el nivell educatiu dels pares és, en conjunt, mig-baix. Només el 17,9% compta amb estudis no obligatoris (Gràfic 4), mentre que el 27,6% no assoleix el nivell d'estudis obligatoris.

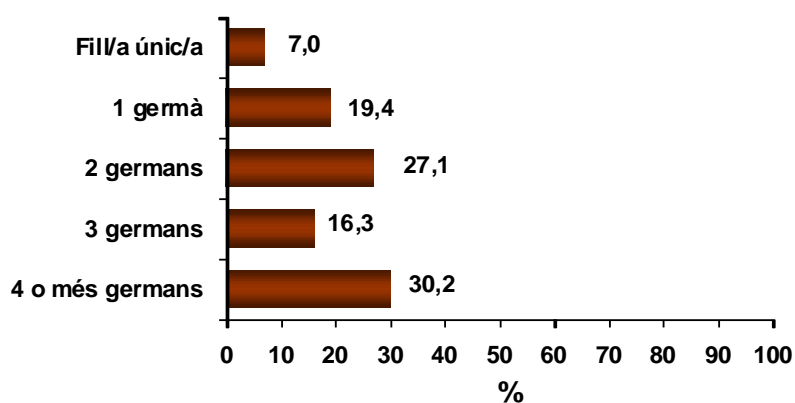
Gràfic 4. Nivell educatiu dels pares (%) (n= 258)

Quant a l'ocupació, el 35,7% dels pares i el 34,9% de les mares es troben ocupats en el moment de realització de l'entrevista, segons informen els adolescents, situant-se la taxa d'atur en el 19,4% i el 31,8%, respectivament. Així mateix, el 9,3% dels pares i el 14,7% de les mares es troben inactius (per exemple: no han treballat mai o perceben alguna pensió o prestació social). En la resta de casos o bé l'adolescent desconeix la situació laboral dels pares, són difunts o es troben a la presó.

Pel que fa a la unitat familiar, tot i que els pares conviuen en el 20,2% dels casos, predominen les situacions en què s'ha produït una separació o divorci (61,2%). A més, cal destacar que en un 13,2% dels adolescents entrevistats un dels pares és mort. Per altra banda, i tal i com es mostra al Gràfic 5, el nombre de germans acostuma a ser elevat, predominant les unitats familiars amb 3 o més germans (46,5%).

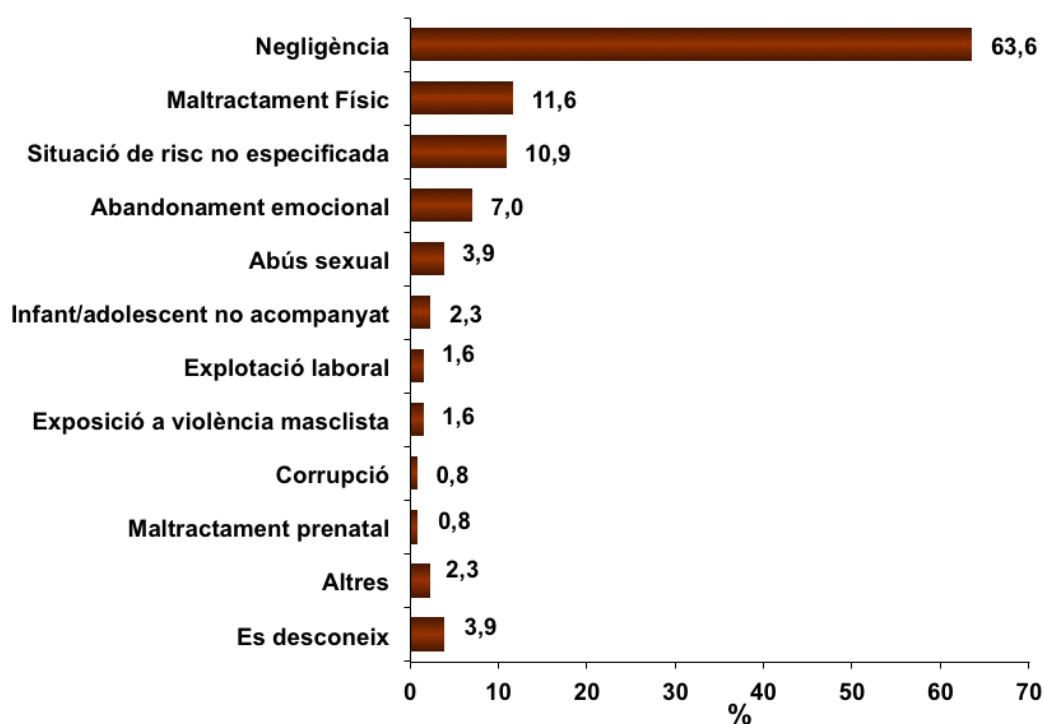
Gràfic 5. Nombre de germans (%) (n= 129)

5.2.1.3. Motiu de desemparament

Els motius d'obertura de l'expedient han estat reagrupats a partir de les dades obtingudes mitjançant el SINI@ (Sistema d'informació de la infància i l'adolescència)⁶, de manera que un mateix expedient pot tenir més d'un motiu (el 10,1% en té dos). Tenint això en compte, tal i com mostra el Gràfic 6, la negligència és el motiu de desemparament més freqüent, estant present en el 63,6% dels casos; seguidament es troba el maltractament físic, les situacions de risc no especificades i l'abandonament emocional. La resta de situacions no assoleixen el 5%.

Gràfic 6. Motiu d'obertura de l'expedient (%) (n= 129)

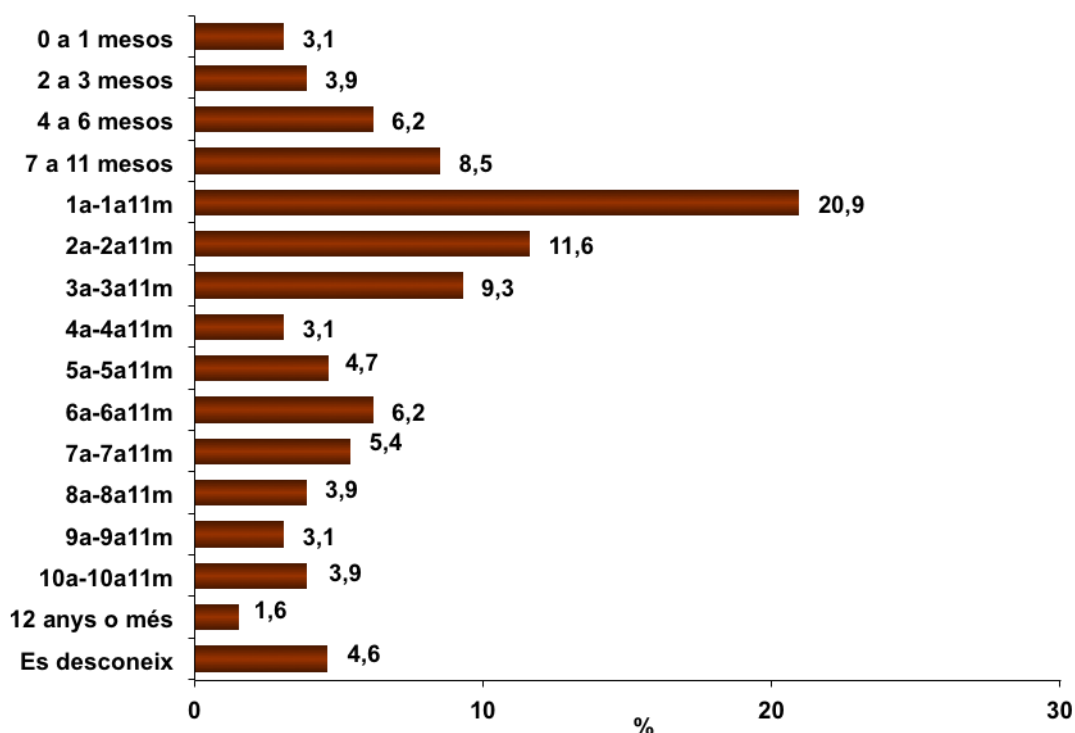
5.2.1.4. Característiques de la mesura de protecció

La majoria dels joves es trobava en centres residencials en el moment de l'entrevista (78,3%) i, la resta, en centres d'acollida. S'estan 3,59 anys de mitjana dins el sistema de protecció, però el rang pot anar de 0 fins a 13,6 anys. El 21,7% ha estat menys d'un any institucionalitzat (Gràfic 7), sent el més

⁶ Aquest aplicatiu és una eina compartida pel personal de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA) i l'Institut Català de l'Adopció (ICA), i tots els equips i serveis proveïdors, per a la tramitació, comunicació i informació de les dades relatives a les actuacions i mesures d'intervenció pel que fa a la infància i l'adolescència.

habitual estar-hi entre un i gairebé 4 anys (41,9%). Cal tenir present que aproximadament un terç dels joves han estat institucionalitzats quatre anys o més.

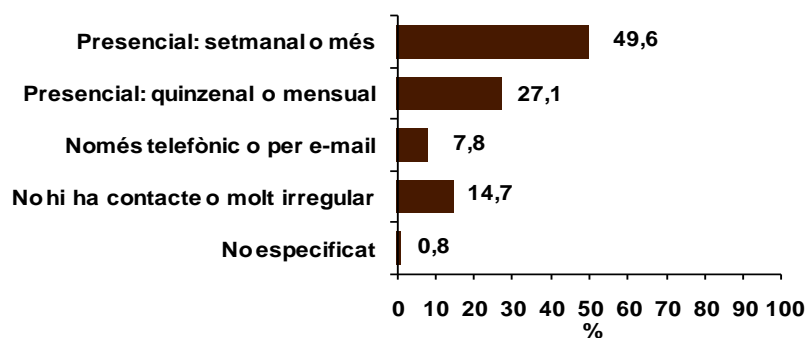
Gràfic 7. Temps en el sistema de protecció (%) (n= 129)

El nombre mig de mesures que s'apliquen pot anar d'1 fins a 5, però la mitjana seria d'1,6 (*D.T.*= 0,92). I quant al nombre de centres en què han residit els joves, la mitjana és d'1,4, amb un rang d'1 fins a 4 (*D.T.*= 0,64).

Com es mostra al Gràfic 8, la majoria dels entrevistats mantenen un contacte força regular amb els pares (84,5%), sigui directe o per via telefònica o correu electrònic, mentre que el 14,7% no en tenen cap o aquest és molt irregular.

Gràfic 8. Regularitat del contacte amb els pares (%) (n= 129)

5.2.2. Joves atesos per la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil

La mostra està configurada per 101 adolescents atesos en centres de Justícia Juvenil o que compleixen mesures de medi obert. Segons dades de desembre de 2012⁷, l'univers de joves d'entre 14 i 17 anys amb mesures de llibertat vigilada era de 535 i amb mesura d'internament de 165, el total és, doncs, de 700. Per tant la mostra suposa el 14,4% i el marge d'error pel conjunt de la mostra és d'aproximadament $\pm 9,0$, corresponent a un univers finit, per un nivell de confiança del 95% i sota el supòsit de màxima indeterminació ($p=q=50$). Cal tenir present que la grandària mostral és reduïda, per tant s'ha d'anar amb cautela en la generalització dels resultats. Alhora s'ha de tenir present que no s'ha pogut assegurar la representativitat en funció de variables com l'edat, o el tipus de mesura - internament o medi obert-, atès que és una mostra de conveniència.

A continuació, es descriuen les principals característiques de la mostra.

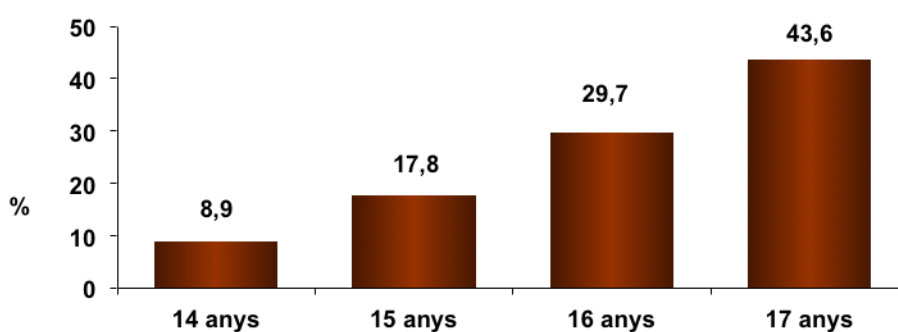
Inicialment, es van planificar 138 entrevistes, però finalment 37 joves no varen participar per diversos motius: a) perquè després d'explicar la recerca el jove decideix que no vol donar el seu consentiment o els pares el deneguen (5 casos); b) perquè un cop iniciada l'entrevista es va comprovar que el nivell de comprensió de l'idioma era insuficient per poder entendre els enunciats de les preguntes (4 casos); c) perquè després d'haver donat el consentiment el noi o noia va decidir no finalitzar l'entrevista (3 casos) o, en el cas dels EMO, no es va presentar (5 casos); i, d) per la concurrència de circumstàncies diverses que no van fer possible o adient realitzar l'entrevista (ex.: estat emocional negatiu, trasllat a un altre centre, posada en llibertat, estar en aïllament o manca de temps) (14 casos) o degut a què estava pendent rebre el consentiment dels pares (6 casos).

⁷ Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i Justícia Juvenil publicades a *Descriptors estadístics justícia juvenil. Desembre 2012*.

5.2.2.1. Sexe i edat

El grup de participants està format per 82 nois i 19 noies (81,2% i 18,8%, respectivament), amb edats compreses entre els 14 i els 17 anys (veure Gràfic 9; $M= 16,08$ i $D.T.= 0,99$), responent als criteris de selecció de la mostra, tenint el 43,6% 17 anys. En aquest cas no s'observen diferències significatives d'edat entre nois i noies ($U= 583,50$; $p= 0,07$).

Gràfic 9. Distribució segons edat dels entrevistats ($n= 101$)

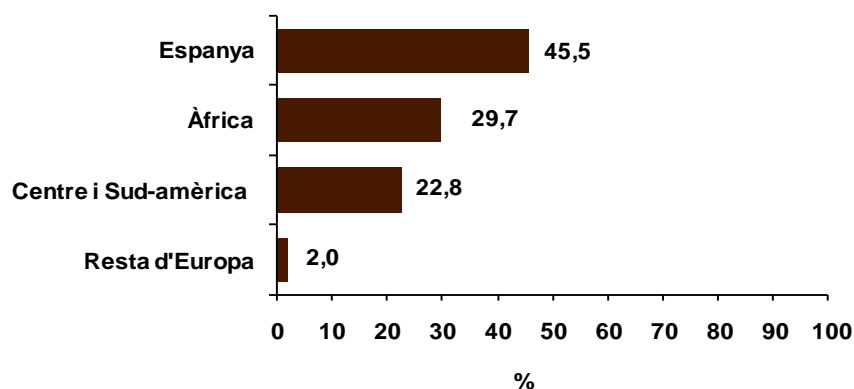

5.2.2.2. Context sociocultural i familiar

Per conèixer el context sociocultural dels participants s'ha obtingut informació del lloc d'origen, del nivell educatiu dels pares i de la situació laboral d'aquests. En relació a la unitat familiar es descriu el tipus de relació marital entre els pares i el nombre de germans.

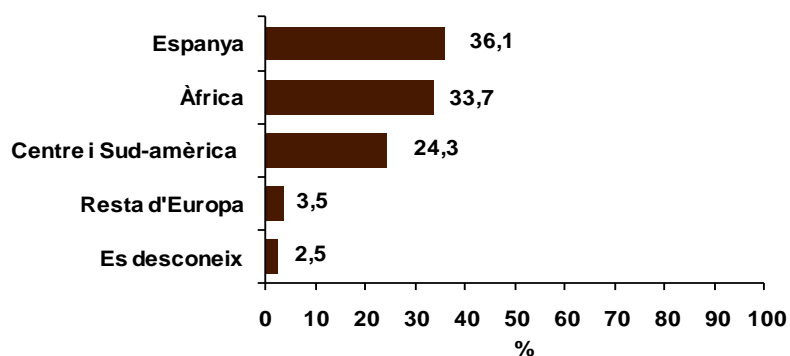
Poc menys de la meitat dels participants són nascuts a Espanya (45,5%) i, entre els estrangers, predominen els procedents de països africans, majoritàriament del Marroc, i de Centre i Sud-amèrica. Per últim, es troba una minoria de la resta d'Europa (Gràfic 10).

Gràfic 10. Distribució segons lloc de naixement dels entrevistats (n= 101)

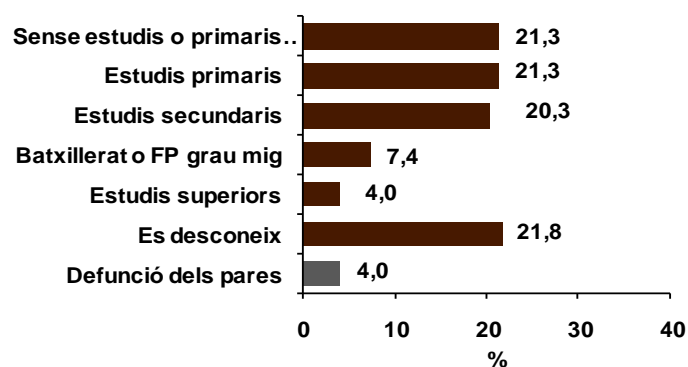
Com mostra el Gràfic 11, la distribució segons el país d'origen dels pares és força similar a la dels nois i noies entrevistats, amb una proporció lleugerament superior d'estrangers, de manera que només el 36,1% són nascuts a Espanya.

Gràfic 11. Distribució segons lloc de naixement dels pares (n= 202)

Segons la informació aportada pels nois i noies entrevistats, el nivell educatiu dels pares és, en conjunt, mig-baix. Només l'11,4% disposa d'estudis no obligatoris (Gràfic 12), mentre que el 42,6% no assolix el nivell d'estudis obligatoris.

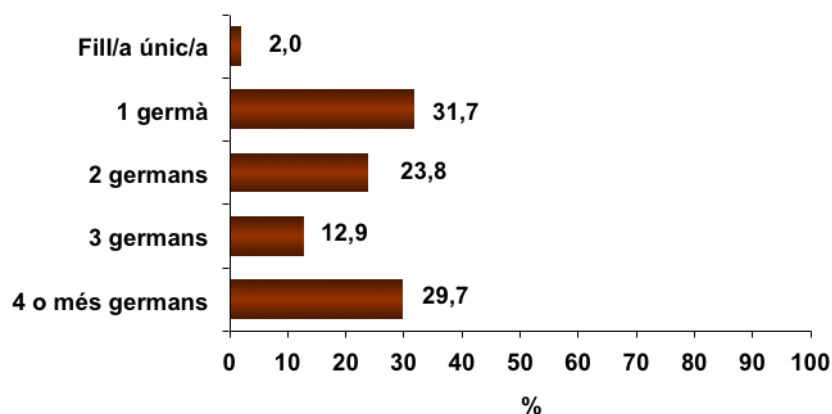
Gràfic 12. Nivell educatiu dels pares (%) (n= 202)

Quant a l'ocupació, el 55,4% dels pares i el 49,5% de les mares es troben ocupats en el moment de realització de l'entrevista segons informen els adolescents, situant-se la taxa d'atur entre el 23,8% i el 22,8%, respectivament. El 9,3% del pares i el 21,8% de les mares es troben inactius (per exemple: no han treballat mai o perceben alguna pensió o prestació social). En la resta de casos o bé l'adolescent desconeix la situació laboral dels pares, són difunts o es troben a la presó.

Pel que fa a la unitat familiar, els pares conviuen en el 48,5% dels casos mentre que les situacions de separació o divorci assoleixen el 40,6%. A més, cal destacar que el 7,9% dels adolescents entrevistats tenen un dels pares mort. D'altra banda, quant al nombre de germans (veure Gràfic 13), en més de la meitat dels casos els joves tenen entre un i dos germans, però cal destacar que gairebé el 30% dels joves tenen 4 o més germans.

Gràfic 13. Nombre de germans (%) (n= 101)

D'altra banda, cal tenir en compte que aproximadament el 29,7% dels entrevistats corresponen a casos amb doble expedient, per tant es troben tutelats per la DGAIA en aquests moments.

5.2.2.3. Característiques dels fets delictius

El nombre de fets delictius acumulats pels participants pot anar des d'1 fins a 8, sent la mitjana de dos (*D.T.*= 1,36). Per un grup nombrós, el 44,6%, és l'únic fet delictiu, mentre que el 34,7% n'acumula dos. Molt menys freqüent és tenir tres o més fets delictius, tot i que en conjunt aquests casos representen el 20,9% de la mostra.

En relació al fet delictiu més greu (Taula 3), entenent per més greu el que ha suposat una condemna més llarga, destaca el robatori amb violència o intimidació i en segon lloc el de lesions, representant el 65,3% dels tipus delictius. A més, cal tenir en compte que, considerant el delictes més greu, si aglutinem aquells que impliquen violència interpersonal (robatori amb violència o intimidació, delictes contra les persones o contra la llibertat sexual), el 92,1% es troba dins aquesta categoria.

Taula 3. Tipus delictiu (%) (n= 101)

Tipus delictiu	Total
Contra la propietat	51,5
Robatori amb violència o intimidació	43,6
Robatori amb força en les coses	4,9
Furt	2,0
Violació de domicili	1,0
Contra les persones	46,5
Lesions	21,8
Violència vers els familiars	8,9
Amenaces	4,9
Homicidi/Homicidi imprudent	3,9
Atemptat contra l'autoritat	3,0
Violència contra la parella	3,0
Coacció	1,0
Contra la llibertat sexual	2,0
Agressió sexual	2,0

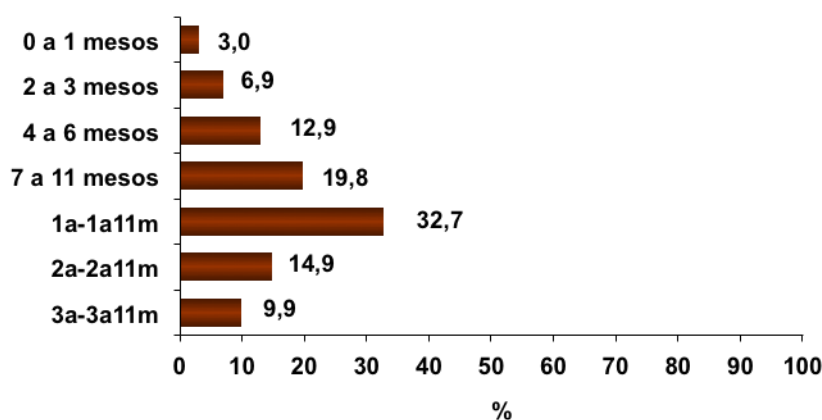
D'altra banda, la majoria d'actes il·lícits han estat considerats delictes (85,1%), i en menor mesura faltes (5,9%) o actes en grau de temptativa (8,9%).

5.2.2.4. Característiques de la mesura judicial

La majoria dels joves es troben complint mesures d'internament en centres educatius en el moment de l'entrevista (77,2%) i la resta en règim de medi obert.

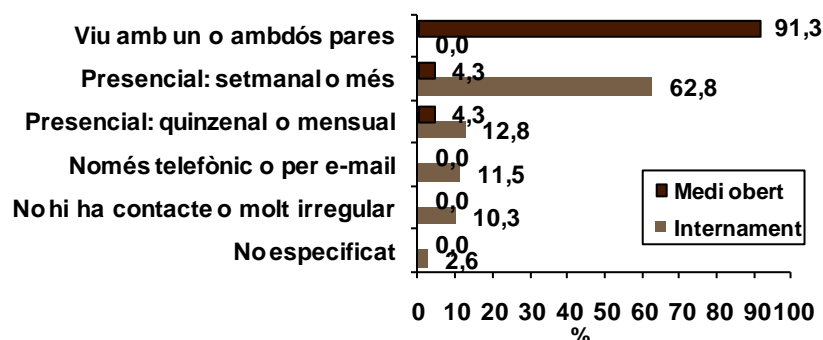
Des de l'obertura del primer expedient han passat 1,3 anys de mitjana, però el rang pot anar d'1 mes fins a 3,7 anys. El 42,6% han estat menys d'un any, sent bastant habitual que hagi passat entre un i gairebé dos anys (32,7%), però cal tenir present que pel 24,7% fa 2 anys o més des de la primera data d'incoació (Gràfic 14).

Gràfic 14. Temps des de l'obertura del primer expedient (%) ($n= 101$)

Pel que fa al contacte amb la família (Gràfic 15), la majoria dels joves en règim de medi obert viuen amb un o ambdós pares (91,3%) i, en cas contrari, mantenen un contacte bastant regular. Els joves que es troben en règim d'internament generalment mantenen un contacte força regular amb els pares (87,2%), sigui directe o per via telefònica o correu electrònic, mentre que el 10,3% no en tenen cap o aquest és molt irregular.

Gràfic 15. Regularitat del contacte amb els pares (%) (n= 101)

5.3. Límits territorials i temporals de la recerca

El límit territorial de la mostra ha estat circumscrit a la província de Barcelona i, més concretament, han participat centres de protecció ubicats a: Barcelona, Badalona, L'Hospitalet de Llobregat, Cerdanyola del Vallès, Sabadell, Mataró i Avinyonet del Penedès; i centres educatius o equips de medi obert de justícia juvenil situats a: Barcelona, Sant Feliu de Llobregat, Sabadell, Mataró, Palau-solità i Plegamans i Guardiola de Font-rubí. Ampliar la mostra a tot el territori de Catalunya era inviable econòmicament, per la qual cosa la mostra únicament s'ha recollit a la província de Barcelona.

La realització de l'estudi s'ha estès des del gener de 2013, coincidint amb l'obtenció de permisos i convenis amb els centres i el disseny de protocols, fins el desembre de 2013 en què es va fer entrega de la memòria.

5.4. Metodologia

5.4.1. Instruments⁸

En la present investigació s'ha utilitzat una bateria de proves d'ampli ús en l'àmbit internacional i s'ha creat un protocol específic *ad hoc* per la recollida de dades sociodemogràfiques, tenint en compte les característiques de cada mostra objecte d'estudi. Cal subratllar, que totes les proves que s'han utilitzat per a l'obtenció de les dades es troben adaptades a la població espanyola i catalana.

Variables sociodemogràfiques:

Qüestionari creat *ad hoc* per recollir les dades sociodemogràfiques autoreportades del jove (edat, sexe, lloc de naixement i nivell escolar) i del seu entorn familiar (nivell educatiu i ocupació actual dels pares, país d'origen, tipus de nucli familiar). En la mostra procedent de centres d'acolliment i residencials d'acció educativa del sistema de protecció s'han afegit una sèrie de preguntes relatives a les característiques de la situació de cada jove, motiu del desemparament i la data d'ingrés en el centre, que s'han obtingut a partir del seu expedient. En el cas dels joves de justícia juvenil, s'ha obtingut informació a partir del seu expedient relativa a la data del primer expedient obert, el fet delictiu més important en el moment de l'entrevista i el número total de causes en les que s'ha trobat implicat.

Resiliència:

Els possibles factors de resiliència s'han obtingut a partir de *l'Adolescent Resilience Questionnaire* (ARQ; Gartland, Bond, Olsson, Buzwell i Sawyer, 2011). La prova aporta informació sobre característiques positives per a l'adaptació de l'adolescent des d'una perspectiva multidimensional. L'instrument està format per 88 ítems, agrupats en cinc factors relatius a un mateix -com la confiança en el jo i en el futur, el *insight* emocional o les habilitats socials que

⁸ Els instruments utilitzats no poden ser reproduïts en aquesta memòria, però el lector interessat pot veure les versions originals a partir de les referències que es proporcionen en l'informe o consultar les pàgines web dels equips dels autors originals de les proves: http://www.unh.edu/ccrc/jvq/available_versions.html, <http://www.aseba.org/forms/ysr.pdf>.

presenta-, el suport de la família, els amics i amigues, el sentiment de pertinença a l'escola i la integració en la comunitat, que s'avaluen en els últims sis mesos. Les preguntes es responen en una escala tipus *Likert* que va d'1 - gairebé mai- a 5 -gairebé sempre-. Els resultats obtinguts pels autors originals mostren unes adequades propietats psicomètriques. A més, s'ha afegit un apartat *ad hoc* per analitzar el suport que els nois i noies perceben dels professionals amb qui tenen més contacte, els tutors, educadors o tècnics.

Simptomatologia psicopatològica:

El *Youth Self-Report* (YSR; Achenbach i Rescorla, 2001; traduït per la Unitat d'Epidemiologia i Diagnòstic en Psicopatologia del Desenvolupament de la Universitat Autònoma de Barcelona) s'ha utilitzat per avaluar el nivell de desajust psicològic en els joves entrevistats. És un instrument d'autoinforme per a nens i adolescents d'entre 11 i 18 anys que consta d'una part dirigida a l'avaluació de competències socials, no inclosa en aquest estudi, i una altra centrada en la identificació de problemes de conducta i emocionals presents durant els últims 6 mesos. Els 119 ítems de la part de problemes són valorats en una escala tipus *Likert* (de 0 a 2) segons la freqüència d'aparició de la conducta. El YSR permet obtenir informació a diferents nivells, tant sobre el nivell de malestar o simptomatologia general a partir de la puntuació total de problemes, com del grau de desadaptació en les dimensions globals d'internalització i externalització. La síndrome d'internalització agrupa les escales d'Ansietat/Depressió, Aïllament/Depressió i Queixes somàtiques i el d'externalització les de Transgressió de normes i Conducta agressiva. L'estructura del YSR s'ha confirmat transculturalment en països d'origen molt divers (Ivanova et al., 2007), i s'han obtingut adequades propietats psicomètriques en mostres espanyoles amb versions anteriors (Abad, Forns, Amador i Martorell, 2000; Abad, Forns, i Gómez, 2002; Sandoval, Lemos, i Vallejo, 2006) i la versió actual (Zubeidat, Fernández-Parra, Ortegá, Vallejo, i Sierra, 2009).

Victimització:

Les experiències de victimització s'han avaluat mitjançant el *Juvenile Victimization Questionnaire* (JVQ; Finkelhor, Hamby, Ormrod i Turner, 2005). En el present estudi s'ha utilitzat la versió d'autoinforme dirigida a nois i noies d'entre 8 i 17 anys. La versió ha estat aprovada prèviament per l'autor principal i cobreix 36 situacions específiques de victimització que es distribueixen en sis categories o mòduls: a) delictes comuns (e.g., furts, robatoris, vandalisme) (9 ítems), b) victimització per part de cuidadors⁹ (e.g., violència física, violència psicològica, negligència) (4 ítems), c) victimització per part d'iguals i/o germans (i.g., assetjament, agressions físiques, violència verbal) (6 ítems), d) victimització sexual (e.g., abús sexual, agressió sexual, violació) (6 ítems), e) exposició a violència (e.g., violència intrafamiliar, referida a violència entre els progenitors o cap a d'altres membres de la família; violència comunitària, relativa a ser testimoni d'agressions al carrer, d'assassinats, de tiroteigs o haver patit furts a la pròpia llar), s) (9 ítems) i f) victimització a través de les noves tecnologies (e.g., sol·licituds sexuals no desitjades a través de les TIC, *ciberbullying* o assetjament a través de les TIC) (2 ítems). Les preguntes han estat plantejades amb una doble perspectiva temporal: (a) la victimització experimentada pel jove al llarg de la vida, i (b) aquella que s'ha produït en l'últim any. Per a cada ítem es valora la presència d'aquesta experiència en algun moment de la vida de l'adolescent i, en cas que respongui afirmativament, s'aprofundeix en l'última experiència victimitzant amb una sèrie de preguntes sobre el sexe i l'edat del victimari, el nombre d'ocasions que s'ha produït la victimització, o la presència de lesions, entre uns altres. El JVQ presenta bones propietats psicomètriques com han demostrat estudis anteriors (vegi's Finkelhor, Hamby et al., 2005) i s'ha aplicat a joves de diversos països, entre els quals destaquen el Regne Unit (Radford et al., 2011) o Finlàndia (Ellonen i Salmi, 2011).

⁹ Per cuidadors s'entén persones adultes que han de tenir cura del menor d'edat, poden ser familiars adults o professionals.

5.4.2. Procediment

El desenvolupament de la recerca s'ha organitzat en tres etapes: una fase de disseny, una fase d'execució i una fase d'avaluació, que garanteix un correcte desenvolupament de la recerca, així com l'avaluació de la consecució dels objectius, mitjançant una anàlisi crítica dels resultats i una avaluació dels punts forts i limitacions de l'estudi realitzat, amb la finalitat de poder plantejar propostes de millora.

5.4.2.1. Fase de disseny

5.4.2.1.1. Obtenció dels permisos i convenis necessaris

En primer lloc, es van obtenir els permisos per a l'ús i traducció dels qüestionaris dels seus autors originals o, en cas que l'instrument es trobés ja editat, de l'editorial que disposés dels drets de reproducció. Al mateix temps, s'han obtingut els permisos corresponents al Comitè de Bioètica de la Universitat de Barcelona i de la DGAIA i de la DGEPCJJ.

Respecte als adolescents tutelats per la DGAIA, es van seleccionar 26 centres segons la major presència de casos que complissin amb els criteris d'edat de selecció de la mostra, 8 dels quals no van participar finalment en l'estudi. La participació ha estat doncs del 69,2% amb un total de 18 centres distribuïts per la província de Barcelona: 10 ubicats a Barcelona ciutat, 4 a la comarca del Barcelonès, però fora de Barcelona, i 4 a d'altres comarques.

En referència als joves atesos per la DGEPCJJ, es van seleccionar 5 centres d'internament, dels que en varen participar 3, mentre que en el cas dels EMO varen participar joves dels 5 equips que hi ha. La participació en conjunt va ser del 80%, a nivell de centre, però cal tenir en compte que va ser bastant baixa quant als joves que es troben complint mesures de medi obert.

5.4.2.1.2. Disseny dels protocols d'avaluació

Es van elaborar dos protocols, una versió en català i una en castellà en funció de la llengua amb la qual el jove es trobés més còmode, que incloïa: a) el full

de consentiment informat; b) el full de dades sociodemogràfiques; c) l'ARQ (Gartland et al., 2011); d) el YSR (Achenbach i Rescorla, 2001); e) el JVQ (Finkelhor, Hamby et al., 2005); i f) el full d'observacions, sobre incidències en la recollida d'informació.

5.4.2.2. Fase d'execució

5.4.2.2.1. Selecció i formació dels entrevistadors

Es van seleccionar i formar a 20 entrevistadors quant a les següents temàtiques: la victimologia de desenvolupament, les instruccions i forma d'aplicació dels instruments i registre de les respostes, així com les habilitats d'escolta i resposta davant la revelació de situacions de victimització de caràcter greu¹⁰. Els estudiants han vingut dels últims cursos del Grau en Psicologia i Criminologia, així com del Màster en Psicologia Clínica i de la Salut i del Màster de Recerca en Comportament i Cognició de la Universitat de Barcelona.

5.4.2.2.2. Recollida de dades

En primer lloc, es va presentar la recerca en una reunió amb els coordinadors i directors dels centres de protecció. Així mateix, la DGAIA va informar per carta als directors dels centres sobre la recerca i els seus objectius. Posteriorment, a partir d'un contacte telefònic o via correu electrònic s'explicava la recerca i el procediment a seguir. Un cop obtingut el compromís de col·laboració per part del centre, se sol·licitava el consentiment escrit del guardador legal dels participants, generalment el director del centre. En el cas del sistema de justícia juvenil, en primer lloc, es va realitzar una reunió per presentar la recerca als directors dels centres i als equips de medi obert. Posteriorment, els tècnics o delegats preguntaven als joves sobre la possibilitat de col·laborar en la recerca i, un cop tenien la seva acceptació, sol·licitaven el consentiment als pares o tutors legals.

¹⁰ En l'apartat d'agraïments pot consultar-se el llistat de col·laboradors que han participat en la recerca.

El dia de l'entrevista es demanava el consentiment als propis adolescents després d'haver-los explicat els objectius de l'estudi. La informació va ser obtinguda mitjançant una entrevista personal al centre en què es trobava el jove o a l'emplaçament de l'EMO per aquells joves que es trobaven complint mesures de llibertat vigilada. La recollida de dades es va realitzar per part d'estudiants del Grau en Psicologia i Criminologia, formats en les bases teòriques de la victimologia del desenvolupament i entrenats en el protocol de recollida d'informació. Prèviament a l'inici de les entrevistes, els col·laboradors van signar un document compromentent-se a respectar la confidencialitat de totes les dades que arribessin al seu coneixement durant la realització d'aquesta col·laboració.

La recollida de dades es va dur a terme seguint el mateix ordre d'administració en tots els casos: en primer lloc, el full de dades sociodemogràfiques i l'instrument de resiliència (i.e., ARQ), seguidament el qüestionari de psicopatologia (i.e., YSR) i, finalment, l'enquesta de victimització (i.e., JVQ). L'ordre dels qüestionaris segueix altres protocols d'administració utilitzats en recerques similars (Pereda, 2006) amb l'objectiu de reduir al màxim la interferència del record dels possibles successos victimitzants en les respostes de l'individu als qüestionaris de resiliència i psicopatologia. El full de dades sociodemogràfiques i l'enquesta de victimització s'han aplicat mitjançant una entrevista personal estructurada, mentre que per a l'administració de l'ARQ i el YSR l'entrevistador explicava les instruccions al jove i l'assessorava davant de qualsevol dubte.

Aquest estudi s'ha regit pels principis ètics bàsics de la Declaració d'Hèlsinki (World Medical Association, 2008) i pel Codi deontològic del Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya (COPC, 1989). Així com per l'Art. 131 sobre obligacions dels ciutadans i deure reserva de la Llei Orgànica 1/96, de 15 de gener, de Protecció Jurídica del menor (BOE 17.01.96). Alhora, s'han seguit escrupolosament les indicacions de l'organització *Save the Children* per a la realització d'estudis de victimització amb menors d'edat (Save the Children, 2004) i de la *United Nations Children's Fund* sobre aquest tema (UNICEF, 2012). En tot moment s'ha respectat el dret a la confidencialitat, complint la

legislació nacional vigent sobre protecció de dades. La detecció de situacions de risc o desemparament infantil, no obstant, s'han comunicat immediatament a la persona responsable del centre perquè s'iniciés el protocol d'actuació que regeix a la comunitat catalana (Síndic de Greuges, 2006), prenent les mesures de protecció pertinents.

5.4.2.2.3. Enregistrament de les dades

Paral·lelament a la recollida de dades es va procedir a l'enregistrament de les mateixes en format electrònic. Posteriorment, es va realitzar un control de qualitat de la base de dades a dos nivells: a) seleccionant un 10% del total de protocols i verificant la correcció de les dades i b) detectant valors anòmals mitjançant la descripció estadística de les variables.

5.4.2.2.4. Anàlisi de les dades

Finalitzada la recollida i enregistrament d'informació s'ha procedit a la seva anàlisi estadística mitjançant el programa IBM-SPSS Statistics versió 20.

Les diferents anàlisis de dades que es duen a terme s'han anat detallant a mesura que s'utilitzen al llarg d'aquest informe. De forma general, per tal de complir amb el primer objectiu, es presenten bàsicament freqüències, percentatges i d'altres descriptius univariants, així com diverses mesures d'associació entre variables, com ara la Odds Ratio¹¹ (OR) o la *V* de Cramer. Mentre que per l'acompliment del segon i tercer objectiu s'afegeixen algunes anàlisis de comparacions entre grups (e.g., estadístic *t* d'Student i *U* de Mann-Whitney), així com anàlisis multivariants (e.g., anàlisi de la variància multivariant i models de regressió).

¹¹ Per corregir l'efecte de l'edat dels adolescents en l'estimació de l'OR s'ha utilitzat l'estadístic Cochran-Mantel-Haenszel, i en el cas de presència de percentatges nuls o màxims en els grups de comparació s'ha utilitzat l'OR ajustada.

5.4.2.3. Fase d'avaluació

5.4.2.3.1. Informe final de resultats i conclusions

A petició de la DGAIA i de la DGEPCJJ, s'ha elaborat una memòria final de resultats, presentada en aquest document, que inclou les conclusions més rellevants de l'estudi i els objectius aconseguits.

5.4.2.3.2. Divulgació de resultats

Una vegada redactat l'informe de resultats i conclusions, es procedirà a la difusió d'aquests a partir de la redacció d'articles científics i la participació en diferents congressos de caràcter nacional i internacional, la qual cosa permetrà la revisió per parells necessària per poder millorar les interpretacions i conclusions extretes de l'estudi.

5.5. Planificació i recursos

5.5.1. Cronograma

El pla de treball temporalitzat, des de la data d'atorgament de l'ajut fins a la data de lliurament de l'informe de resultats es resumeix en el següent quadre.

Quadre 1. Cronograma

Activitats/Tasques	Any 2012	Any 2013								
	5-12	1	2	3	4	5	6	7/8	9/10	11
Concreció encàrrec, redacció del conveni entre Administracions i disseny recerca	X									
Conformació equip de recerca i presa de decisions sobre el projecte	X									
Administració de proves i realització d'entrevistes a joves atesos per la DGAIA		X	X	X						
Enregistrament de les dades obtingudes a DGAIA					X	X				
Administració de proves i realització d'entrevistes a joves atesos per la DGEPCJJ						X	X			
Enregistrament de les dades obtingudes a DGEPCJJ								X		
Anàlisi i interpretació de les dades obtingudes									X	
Elaboració de l'informe final									X	
Presentació resultats										X

5.5.2. Equip de recerca

L'equip de recerca ha estat configurat per: a) les autores de l'informe que es presenta, que s'han encarregat del plantejament, el disseny i la planificació de les tasques realitzades; b) una becària de col·laboració, la Soledad Álvarez, que ha coordinat el treball de camp i s'ha encarregat de la gestió de la base de dades; i c) un grup de 14 col·laboradores (veure detalls a l'apartat d'Agraïments) que han realitzat les entrevistes als participants i han col·laborat en la introducció de dades i altres tasques vinculades amb el desenvolupament de la recerca.

5.6. Limitacions de la recerca

És important presentar algunes de les limitacions del present estudi que han de tenir-se en compte a l'hora d'interpretar els resultats obtinguts i que haurien de subsanar-se en futures investigacions.

En relació a la mostra, la representativitat d'aquesta s'ha pogut veure afectada per diverses variables. En primer lloc, la participació voluntària dels joves impedeix saber si aquells que han acceptat respondre a l'estudi són els que més experiències de victimització han viscut, la qual cosa suposaria que les prevalences de victimització es troben sobreestimades, o que justament aquells més victimitzats no hagin volgut participar, la qual cosa suposaria que les prevalences de victimització es troben infravalorades. En qualsevol cas, és una variable a tenir en compte. En segon lloc, només s'ha pogut entrevistar a aquells nois i noies que comprenguessin l'espanyol o el català, quedant fóra la resta. En tercer lloc, respecte al grup de joves atesos pel sistema de justícia juvenil, cal tenir en compte que la participació de noies ha estat molt reduïda, de forma similar al succeït a estudis nacionals anteriors (Antequera i Bourillón, 2009). Si bé aquesta és la realitat de l'univers de joves infractors en conjunt, és cert que els resultats obtinguts amb un grup tan petit s'han d'interpretar amb la màxima cautela. Cal afegir que també es troben poc representats els joves amb mesures de llibertat vigilada, atès que les dificultats per accedir a aquest

col·lectiu han impedit comptar amb un nombre suficient de nois i noies que permetés valorar les seves característiques particulars.

Respecte a l'instrument de victimització utilitzat, en primer lloc, és important ressaltar que la relació del jove amb el victimari i les característiques d'aquest, només es pregunten en relació al darrer episodi de victimització. Aquest fet impossibilita que altres possibles victimaris que hagin pogut estar molt implicats en victimitzacions prèvies, siguin valorats per l'instrument i surtin representats en els resultats. En segon lloc, algunes de les formes de victimització que es pregunten al jove donen lloc a solapaments, que fan que en els resultats un mateix episodi victimitzant pugui estar comptabilitzat com a dues formes de victimització diferents. Si bé s'han intentat incloure aclariments en la redacció de les preguntes que redueixin aquest error, és una possibilitat que cal tenir en compte.

Respecte al procediment utilitzat, s'ha de valorar l'adequació d'utilitzar el punt de tall obtingut de la mostra comunitària per a configurar el grup de polivíctimes, amb joves de col·lectius amb característiques tan particulars com són els que estan institucionalitzats. Una altra opció seria obtenir un punt de tall específic per a cada grup vulnerable i, d'aquesta manera, valorar la polivictimització i els seus efectes en joves victimitzats i polivictimitzats del mateix grup de pertinença.

En relació als participants, és important esmentar, especialment en el grup de joves tutelats pel sistema de protecció, la valoració poc realista que alguns d'ells fan sobre la seva família i les situacions de maltractament que han viscut. Hi ha joves que presenten en l'entrevista una imatge totalment idealitzada de la seva família, probablement al pensar, de forma errònia, que aquesta informació els podria ajudar a ser retornats al nucli familiar. D'altres mostren una total negació envers la possibilitat d'haver patit qualsevol tipus de victimització per part dels seus pares, probablement perquè encara no han pogut acceptar aquest fet o, simplement, perquè no volen revelar-ho a una persona que acaben de conèixer. És també rellevant ser conscients de les dificultats que suposa recordar les característiques de l'últim episodi de victimització, quan

aquest va succeir fa temps, i el jove ha estat víctima d'altres formes de violència posteriorment.

Cal tenir també present que, seguint el procediment de les enquestes de victimització nacionals i internacionals, la informació sobre victimització es basa únicament en la percepció del jove, de la mateixa forma que s'ha fet en estudis anteriors, afavorint la notificació de situacions no conegudes oficialment. Per tant, la recerca no intenta discernir quins actes són de violència il·legítima, quins poden ser resposta a una agressió prèvia o estar associats a situacions de control de la conducta del jove, però en canvi es basa en un dels millor informadors en aquestes edats, el propi adolescent.

6. Resultats

6.1. Joves tutelats per la DGAIA

6.1.1. Prevalença de la victimització al llarg de la vida

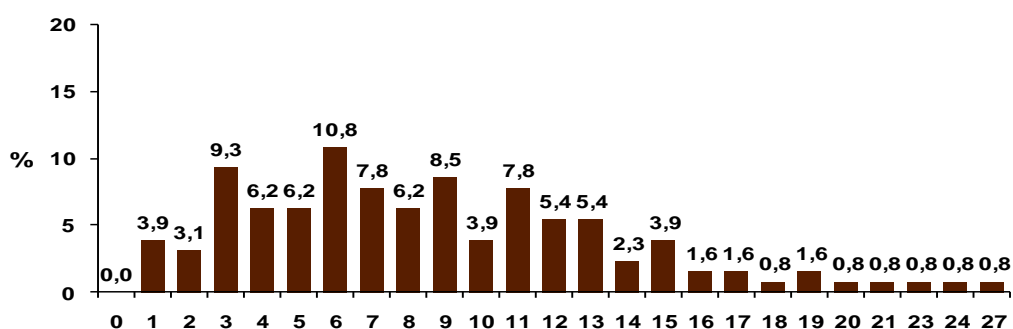
6.1.1.1. Prevalença: resultats generals

El 100% dels adolescents entrevistats ha patit algun tipus de victimització al llarg de la seva vida.

Els joves viuen una mitjana de 8,74 formes diferents de victimització al llarg de la seva vida, amb un rang que oscil·la entre 1 i 27 formes de victimització diferents. Les noies presenten un nombre significativament superior de tipus de victimització ($M= 10,14$; $D.T.= 5,37$) respecte als nois ($M = 7,31$; $D.T.= 4,59$), diferència que es manté estadísticament significativa després d'introduir la variable edat com a covariable en un ANCOVA ($F(1,126)= 6,225$; $p= 0,014$).

El Gràfic 16 permet veure que la vivència de fins a 11 esdeveniments diferents seria força comú (73,6%), bastant menys habitual seria experimentar entre 12 i 17 (20,1%) i viure'n 18 o més seria força excepcional (6,2%).

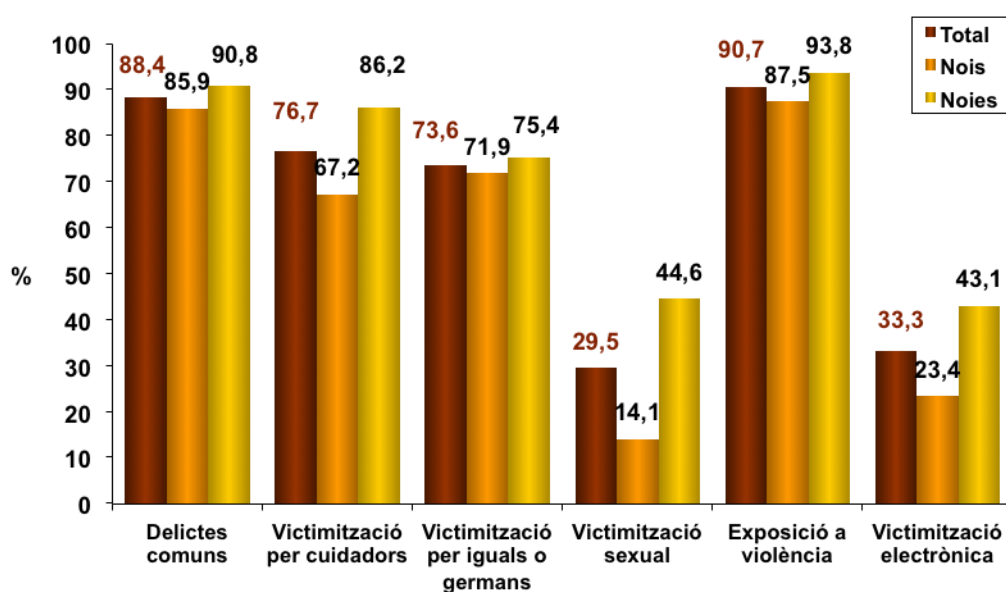
Gràfic 16. Nombre de tipus de victimitzacions viscudes al llarg de la vida ($n= 129$)

6.1.1.2. Prevalença: resultats segons àrees de victimització

Tenint en compte els diferents tipus de victimització, un elevat percentatge d'adolescents ha patit alguna forma de delicte comú (88,4%) o algun tipus de d'exposició a violència (90,7%). A continuació, se situa la victimització per cuidadors (76,7%) i l'exercida per iguals o germans (73,6%). Per últim, es troba la victimització electrònica (33,3%) i la sexual (29,5%) (veure Gràfic 17).

Gràfic 17. Prevalença segons àrees de victimització (n= 129)

En relació a la comparació entre nois i noies en cada una de les àrees de victimització, corregint l'efecte de l'edat, els resultats indiquen que, per les noies, és significativament més freqüent haver patit *victimització sexual* ($OR= 3,83$, $95\% IC [1,56-9,38]$); també s'observa certa tendència, encara que no significativa, a què les noies pateixin més *victimització per part de cuidadors* ($OR= 2,36$, $95\% IC [0,94-5,95]$).

Com ja s'ha indicat, el 88,4% dels joves ha patit algun tipus de *delicte comú*. Concretament, com il·lustra la Taula 4, els delictes comuns més habituals són els robatoris sense violència (C2) i seguidament les amenaces (C7) o intents d'agressió (C6), així com el vandalisme (C3). La freqüència d'agressions (C4,

C5 i C9) es troba per sota dels anteriors i, en darrer lloc, se situen els segrests (C8). En aquest mòdul no s'observa cap diferència significativa entre nois i noies.

Taula 4. Delictes comuns: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR ^a
C1. Robatori amb violència	20,2	21,9	18,5	0,76
C2. Robatori sense violència	62,0	53,1	70,8	1,80
C3. Vandalisme	34,1	28,1	40,0	1,90
C4. Agressió amb arma	10,1	9,4	10,8	0,80
C5. Agressió sense arma	18,6	18,8	18,5	0,71
C6. Intent d'agressió	31,0	28,1	33,8	1,01
C7. Amenaça d'agressió	35,7	32,8	38,5	1,21
C8. Segrest	3,9	3,1	4,6	2,26
C9. Delictes d'odi	6,2	3,1	9,2	6,56
Alguna victimització per delicte comú	88,4	85,9	90,8	1,27

^a OR corregida per l'efecte de l'edat mitjançant l'estadístic Cochran-Mantel-Haenszel.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

Com mostra la Taula 5, en relació als *cuidadors*, els episodis de violència física (M1)¹² i psicològica o emocional (M2) afecten, aproximadament, a la meitat dels entrevistats. En ambdues tipologies les noies informen d'una freqüència força superior als nois. El tracte negligent per part dels cuidadors (M3) és informat per un terç de la mostra i una cinquena part reporta intents d'un dels pares per apartar-los o mantenir-los allunyats de l'altre progenitor (M4).

Taula 5. Victimització per cuidadors: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR ^a
M1. Violència física	54,3	42,2	66,2	2,37*
M2. Violència psicològica/emocional	46,5	26,6	66,2	3,75*
M3. Negligència	34,1	32,8	35,4	1,17
M4. Interferència parental/Segrest familiar	20,2	17,2	23,1	1,27
Alguna victimització per cuidadors	76,7	67,2	86,2	2,36

^a OR corregida per l'efecte de l'edat mitjançant l'estadístic Cochran-Mantel-Haenszel.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

¹² El lector ha de tenir en compte que aquestes dades responen a formes de victimització i no poden equiparar-se a casos de maltractament infantil, ja que s'hi inclouen tant episodis de violència esporàdica com continuada, així com incidents de baixa gravetat o més propers a episodis de càstig corporal.

En l'àrea de la *victimització per iguals o germans*, destaca especialment la prevalença de la violència verbal o relacional (P5) i de les agressions físiques (P2), com es pot comprovar a la Taula 6. Tot i que s'observa una tendència a què les noies pateixin més violència emocional que els nois (50,8% vs. 31,3%) i els nois més violència física a mans d'iguals o germans (46,9% vs. 36,9%), les diferències no són estadísticament significatives. Únicament s'observa una diferència significativa en les agressions als genitals, on es trobaria un percentatge més gran de nois. Cal esmentar que les agressions per iguals (P2) són gairebé el doble de freqüents que aquelles situacions en què altres nens intimiden a l'adolescent (P4) (per exemple perseguint-lo, estirant-li dels cabells o la roba, o obligant-lo a fer coses que no vol). Per últim, destacar que en un 10,9% d'aquests nois i noies s'han donat els primers casos de violència física en la parella (P6).

Taula 6. Victimització per iguals o germans: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR ^a
P1. Agressió per una banda o grup	19,4	17,2	21,5	0,91
P2. Agressió per iguals o germans	41,9	46,9	36,9	0,55
P3. Agressió genital no sexual	14,0	23,4	4,6	0,17*
P4. Intimidació física	20,2	15,6	24,6	1,63
P5. Violència verbal o relacional	41,1	31,3	50,8	1,89
P6. Violència en la parella	10,9	10,9	10,8	0,72
Alguna victimització per iguals o germans	73,6	71,9	75,4	0,96

^a OR corregida per l'efecte de l'edat mitjançant l'estadístic Cochran-Mantel-Haenszel.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

La Taula 7 indica que el percentatge de *victimització sexual* és destacable en els joves entrevistats, especialment en les noies (44,6%).

En les noies l'abús o agressió sexual per un adult conegut (S1), que pot incloure tant tocaments com relacions sexuals, és el fet més freqüent, afectant a 1 de 4 noies, seguidament es troba l'abús o agressió sexual per adults desconeguts (S2) i per iguals (S3). Val a dir que, en les noies, aquestes situacions comporten sovint relacions sexuals forçades o intents per part del victimari de mantenir-les (S4). En les noies, les situacions de victimització sexual sense contacte físic (S5 i S6) són en conjunt menys freqüents que

aquelles en què hi ha contacte, al contrari que en els nois. D'altra banda, a diferència de les noies, pels nois els abusos o agressions sexuals més freqüents es produeixen per part d'adults desconeguts (S2).

En general, les noies mostren freqüències més elevades respecte als nois en tots els tipus de victimització sexual analitzats, però les diferències únicament assoleixen significació estadística en el cas dels d'abusos sexuals per part d'adults coneguts i en els incidents amb intent de penetració o amb penetració consumada.

Taula 7. Victimització sexual: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR ^a
S1. Abús/agressió sexual per adult conegut	15,1	1,6	29,2	33,85*
S2. Abús/agressió sexual per adult desconegut	4,7	3,1	6,2	1,20
S3. Agressió sexual per iguals	3,9	1,6	6,2	2,77
S4. Violació: intent o consumada	14,0	3,1	24,6	6,70*
S5. Exhibicionisme/Exposició sexual	9,3	4,7	13,8	2,13
S6. Assetjament sexual verbal	6,2	4,7	7,7	1,74
Alguna victimització sexual	29,5	14,1	44,6	3,83*

^a OR corregida per l'efecte de l'edat mitjançant l'estadístic Cochran-Mantel-Haenszel.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

Quant a l'exposició a violència, la Taula 8 mostra que l'exposició a violència intrafamiliar és força freqüent en els nois i noies entrevistats. Gairebé el doble de noies que de nois informen haver estat exposades a violència entre els seus pares o les parelles d'aquests (W1), assolint un percentatge del 63,1%. La violència dels pares cap als germans (W2) ha estat presenciada per un terç dels participants, tant nois com noies. Quant a l'exposició a violència comunitària (referent als ítems d'W3 a W9), les situacions més freqüents fan referència a ser testimoni d'agressions sense arma (W4) i amb arma (W3). Cal destacar, la freqüència amb què aquests nois i noies han perdut un familiar o amic per assassinat (W6) o han presenciat un assassinat (W7).

Taula 8. Exposició a violència: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR ^a
W1. Testimoni de violència entre els pares	48,1	32,8	63,1	4,67*
W2. Testimoni de violència als germans	34,1	31,3	36,9	1,05
W3. Testimoni d'agressió amb arma	47,3	42,2	52,3	1,65
W4. Testimoni d'agressió sense arma	64,3	64,1	64,6	0,85
W5. Robatori al domicili	17,8	15,6	20,2	1,13
W6. Assassinat de familiar o amic	17,8	12,5	23,1	2,34
W7. Testimoni d'assassinat	8,5	4,7	12,3	2,34
W8. Testimoni de tiroteig, terrorisme o disturbis	17,1	18,8	15,4	0,68
W9. Exposició a guerres o conflictes armats	0,0	0,0	0,0	0,98 ^b
Alguna forma d'exposició a violència	90,7	87,5	93,8	1,77

^a OR corregida per l'efecte de l'edat mitjançant l'estadístic Cochran-Mantel-Haenszel.

^b OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

Pel que fa a la *victimització electrònica* (Taula 9), val a dir que el 21,7% dels adolescents reconeix que algú ha utilitzat la xarxa per molestar-lo o assetjar-lo, o per difondre informacions negatives o cruels sobre ell/a. Aquest tipus d'incidents tendeixen a presentar-se més freqüentment en les noies que en els nois, tot i que la diferència no és significativa. Pel que fa a insinuacions o sol·licituds de caire sexual mitjançant les TIC, aquestes s'esdevenen en el 19,4% dels casos.

Taula 9. Victimització electrònica: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR ^a
INT1. Assetjament	21,7	14,1	29,2	1,98
INT2. Sol·licituds sexuals no desitjades	19,4	14,1	24,6	1,40
Alguna victimització electrònica	33,3	23,4	43,1	1,83

^a OR corregida per l'efecte de l'edat mitjançant l'estadístic Cochran-Mantel-Haenszel.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

6.1.1.3. Victimització segons l'edat d'inici

L'anàlisi de l'edat en què els adolescents recorden haver viscut el primer episodi de victimització d'un tipus concret aporta dades interessants des de la perspectiva de la victimologia del desenvolupament. La Taula 10 mostra els diferents tipus d'esdeveniments victimitzants segons l'edat d'inici (a partir de la

*mediana*¹³) dels mateixos. S'han establert tres grups d'edat: infància (fins els 11 anys), adolescència inicial (12-13 anys) i adolescència mitjana (14-16 anys).

Pel que fa a les victimitzacions resultants de *delictes comuns*, s'observa que la majoria s'inicien entre els 12 i els 13 anys i, en alguna ocasió, ja estan presents abans dels 12 anys d'edat. És interessant veure que, segons la informació aportada per les medianes d'edat, cap d'aquests tipus de victimització s'esdevé per primera vegada després dels 13 anys.

Les *victimitzacions per cuidadors* s'inicien durant la infància, iniciant-se abans la violència física, entorn dels 6 anys, que els primers episodis de violència psicològica/emocional, que tendeixen a aparèixer cap els 10 anys.

Pel que fa a la *victimització per iguals o germans*, pot aparèixer en qualsevol dels tres períodes d'edat establerts però la majoria d'aquestes situacions s'inicien durant la infància. També en aquest cas apareix primer la violència física que la de tipus emocional. En canvi, l'agressió per una banda o grup és més típic que aparegui a l'adolescència inicial. L'única victimització d'inici més habitual durant l'adolescència mitjana és la violència de parella.

L'edat d'inici dels diferents tipus de *victimització sexual* es concentren al període de l'adolescència inicial, a excepció de l'abús o agressió sexual per un adult conegut i les relacions sexuals forçades, que comencen durant la infància.

En el cas de l'*exposició a violència*, l'edat d'inici més comuna se situa més aviat durant la infància. L'exposició a violència en el context familiar (referent als ítems W1 i W2) té un inici més primerenc (al voltant dels 7 anys) que l'exposició a la violència comunitària (referent als ítems d'W3 a W9), més habitual entre els 11 i els 13 anys.

Per últim, la *victimització electrònica* és una de les poques que s'inicia a l'etapa de l'adolescència mitjana, tant si té connotacions sexuals com si no en té.

¹³ L'edat d'inici s'ha calculat a partir de la *mediana* perquè en distribucions asimètriques o en presència de valors atípics és més robusta que la mitjana aritmètica.

Taula 10. Edat d'inici (mediana (*Md*) i rang interquartílic (*Rl*)) dels esdeveniments segons àrees de victimització

Mòduls JVQ	Infància (fins els 11 anys)	Adolescència inicial (12-13 anys)	Adolescència mitjana (14-16 anys)
Delictes comuns	C8. Segrest (<i>Md</i> = 10; <i>Rl</i> = 8,5)* C9. Delictes d'odi (<i>Md</i> = 11,5; <i>Rl</i> = 4,7)*	C3. Vandalisme (<i>Md</i> = 12; <i>Rl</i> = 5,0) C4. Agressió amb arma (<i>Md</i> = 12; <i>Rl</i> = 3,0) C5. Agressió sense arma (<i>Md</i> = 12; <i>Rl</i> = 3,0) C1. Robatori amb violència (<i>Md</i> = 13; <i>Rl</i> = 3,2) C2. Robatori sense violència (<i>Md</i> = 13; <i>Rl</i> = 4,0) C6. Intent d'agressió (<i>Md</i> = 13; <i>Rl</i> = 2,0) C7. Amenaça d'agressió (<i>Md</i> = 13; <i>Rl</i> = 5,2)	
Victimització per cuidadors	M1. Violència física (<i>Md</i> = 6; <i>Rl</i> = 7,0) M4. Interferència parental/Segrest familiar (<i>Md</i> = 6; <i>Rl</i> = 5,5) M3. Negligència (<i>Md</i> = 7; <i>Rl</i> = 6,0) M2. Violència psicològica/emocional (<i>Md</i> = 10,5; <i>Rl</i> = 5,0)		
Victimització per iguals o germans	P4. Intimidació física (<i>Md</i> = 8,5; <i>Rl</i> = 6,2) P2. Agressió per iguals o germans (<i>Md</i> = 10; <i>Rl</i> = 6,0) P5. Violència verbal o relacional (<i>Md</i> = 10; <i>Rl</i> = 6,0) P3. Agressió genital no sexual (<i>Md</i> = 11,5; <i>Rl</i> = 4,2)	P1. Agressió per una banda o grup (<i>Md</i> = 13; <i>Rl</i> = 2,0)	P6. Violència en la parella (<i>Md</i> = 14; <i>Rl</i> = 1,5)
Victimització sexual	S3. Abús/agressió sexual per iguals (<i>Md</i> = 10; <i>Rl</i> = 6,5)* S1. Abús/agressió sexual per un adult conegut (<i>Md</i> = 11,5; <i>Rl</i> = 5,75) S4. Violació: intent o consumada (<i>Md</i> = 11,5; <i>Rl</i> = 6,5)	S6. Assetjament sexual verbal (<i>Md</i> = 12; <i>Rl</i> = 6,0)* S2. Abús/agressió sexual per adult desconegut (<i>Md</i> = 12,5; <i>Rl</i> = 9,2)* S5. Exhibicionisme/Exposició sexual (<i>Md</i> = 13,5; <i>Rl</i> = 7,0)	

Taula 10. (cont.)

Mòduls JVQ	Infància (fins els 11 anys)	Adolescència inicial (12-13 anys)	Adolescència mitjana (14-16 anys)
Exposició a violència	W1. Testimoni de violència entre els pares (Md= 7; RI= 5,0) W2. Testimoni de violència als germans (Md= 7; RI= 5,0) W8. Testimoni de tiroteig, terrorisme o disturbis (Md= 9,5; RI= 6,0) W4. Testimoni d'agressió sense arma (Md= 11; RI= 5,0) W6. Assassinat de familiar o amic (Md= 11; RI= 7,0) W5. Robatori al domicili (Md= 11; RI= 4,5)	W3. Testimoni d'agressió amb arma (Md= 12; RI= 3,0) W7. Testimoni d'assassinat (Md= 13; RI= 6,0)	
Victimització electrònica			INT1. Assetjament (Md= 14; RI= 2,0) INT2. Sol·licituds sexuals no desitjades (Md= 14; RI= 3,0)

*Mediana (Md) i rang interquartílic (RI) de l'edat d'inici calculada amb menys de 10 participants.

**No es mostren aquells ítems amb cap ocurrència (W9).

6.1.1.4. Característiques de l'últim episodi: lesions físiques, victimari i notificació

6.1.1.4.1. Lesions físiques en l'últim episodi

Per aquelles victimitzacions que impliquen l'ús de la força o que poden implicar dany físic es demanava al jove informació sobre la presència i tipus de lesions sofertes en l'últim episodi. Els resultats de l'anàlisi d'aquesta informació es mostren a la Taula 11.

En global, es pot dir que el 51,9% dels joves entrevistats ha patit alguna lesió derivada d'un o més episodis de victimització. El 24,8% ha tingut una o més lesions de caràcter lleu (petit blau, rascada o tall) fruit de la victimització i el 30,2% de caràcter moderat (blau gran, tall gran o profund, ull de vellut o hemorràgia nasal). Les lesions més greus són menys freqüents, però també es troben presents, com per exemple patir un esquinç, ós o dent trencada (4,7%), una ferida o lesió interna (9,3%) o quedar-se inconscient (3,9%).

Si analitzem els resultats en funció dels mòduls del JVQ, s'observa que la victimització per cuidadors és la que produeix més sovint lesions (35,7%) i, en general, la que produeix lesions de caràcter més greu. Els delictes comuns i la victimització per iguals o germans provoquen lesions en el 17,8 i el 23,3% dels joves. D'altra banda, la victimització sexual implica lesions físiques en pocs casos.

Taula 11. Presència i tipus de lesions resultants de la victimització a l'últim episodi per mòduls (%)

	Tipus de lesió (%)							
	Alguna lesió	Petit blau, rascada o tall	Blau gran, tall gran o profund, ull de vellut o hemorràgia nasal	Esquinç, os trencat o dent trencada	Ferida o lesió interna	Quedar-se sense sentit o inconscient	Altres tipus de mal que va durar fins el dia següent	Altres
Delictes comuns ¹	17,8	7,0	6,2	1,6	1,6	0,8	1,6	1,6
Victimització per cuidadors ²	35,7	11,6	22,5	3,1	5,4	0,8	5,4	2,3
Victimització per iguals o germans ³	23,3	11,6	10,9	1,6	3,9	2,3	2,3	2,3
Victimització sexual ⁴	5,4	0,8	1,6	-	-	-	1,6	-
Exposició a violència ⁵	0,0	-	-	-	-	-	-	-
Global	51,9	24,8	30,2	4,7	9,3	3,9	9,3	5,4

¹ Inclou: C1, C3, C4, C5, C6, C8 i C9.

² Inclou: M1, M3 i M4.

³ Inclou: P1, P2, P3, P4 i P6.

⁴ Inclou: S1, S2, S3 i S4.

⁵ Inclou: W8 i W9.

6.1.1.4.2. Victimaris en l'últim episodi

L'entrevista realitzada als joves també sol·licitava informació sobre les característiques del victimari en relació a l'últim episodi. Així, es preguntava sobre el nombre de participants en el fet, el tipus de relació amb els victimaris o les característiques de sexe i edat dels mateixos, informant prèviament que es consideraven homes o dones aquelles persones amb 18 anys o més i nois o noies aquelles menors de 18 anys.

Tal i com s'observa a la Taula 12 relativa als diferents tipus de *delictes comuns*, la participació de més d'una persona és habitual, entorn a la meitat dels casos, en robatoris (C1 i C2) i agressions (C4 i C5) i quelcom més elevada (entorn al 60%) en els casos de segrest (C8) i delictes d'odi (C9). En canvi, seria més freqüent la participació d'un únic agressor en els casos de vandalisme (C3) i intent o amenaça d'agressió (C6 i C7). Quant al tipus de relació, el més freqüent és que els delictes comuns siguin perpetrats per persones desconegudes, o per nois i noies que són amics, veïns o companys d'escola però també per joves amb qui la víctima ha conviscut sense tenir-hi una relació de parentesc de primer grau (ex.: cosins, nois del centre d'acollida o residencial, etc.). La implicació de desconeguts és especialment elevada en les agressions amb arma (C4) i els segrests (C8), mentre que en la resta de delictes comuns predominen els agressors coneguts. Quant a l'edat i el sexe del victimari, s'observa la major implicació del sexe masculí, excepte pels robatoris sense violència i els delictes d'odi, i dels joves respecte als adults, excepte en els segrests.

Quant a la *victimització per cuidadors* (Taula 13), el més freqüent és que hi hagi un únic victimari però en alguns casos (entorn el 10-15%) s'impliquen altres persones; l'excepció serien les conductes negligents en les que en gairebé el 40% dels casos participa més d'una persona. Els principals perpetradors són els pares i les mares, però amb freqüències baixes podem trobar altres familiars. Els pares estarien més sovint implicats que les mares en situacions de violència física (M1) i aquestes últimes, força més en les d'interferència parental o segrest familiar (M4). És de destacar que el 19,7% dels implicats en conductes negligents són educadors, de manera que cinc joves han percebut

que no han rebut una atenció adequada, generalment per diversos educadors, per exemple davant de queixes relacionades amb la salut. Entre els nois i noies que afirmen haver patit violència física per algun adult del seu entorn proper, el 6,3% menciona el personal del centre, en alguns casos fent referència a contencions i d'altres a agressions físiques. Aquesta xifra assoleix el 8,5% en el cas de la violència psicològica, referida a situacions en què els nois o noies s'han sentit espantats o realment malament per insults o expressions viscudes com a cruels.

Pel que fa a la *victimització per iguals o germans* (Taula 14), la implicació de més d'un victimari esdevé poc freqüent en les agressions (P2 i P3) i la intimidació física (P4), però bastant sovint en la violència verbal o relacional (P5) (69,2%). Els principals victimaris en aquesta àrea són amics, veïns o companys d'escola, però també germans/germanastres i altres joves amb qui la víctima conviu sense vincles de parentesc de primer grau (ex.: cosins, nois del centre). S'observa un predomini del sexe masculí en aquests victimaris.

La *victimització sexual* (Taula 15) que implica contacte físic és perpetrada principalment per un únic victimari, excepte l'abús o agressió sexual per adults desconeguts (S2). Respecte a les victimitzacions sexuals sense contacte físic, l'exhibicionisme (S5) és realitzat per només un victimari, mentre que l'assetjament sexual verbal més aviat es porta a terme en grup (S6). En els casos d'intent de violació o de violació consumada (S4) o, els desconeguts configuren només un terç dels victimaris, la resta fa referència a figures paternes o a altres joves coneguts pel noi o noia (ex.: amic, veí o company d'escola, menors d'edat amb qui ha conviscut, o el noi o noia amb qui sortia). El predomini del sexe masculí entre els perpetradors és elevat en aquest tipus de victimitzacions, excepte en l'assetjament sexual verbal (S6).

Pel que fa a l'*exposició a violència* (Taula 16), en el context familiar trobem que la participació d'un únic victimari és el més habitual quan es tracta de l'exposició a violència cap als germans (W2) (88,4%), i també en el cas de la violència entre els pares o les parelles d'aquests (W1). Cal remarcar, però, que aproximadament en una quarta part d'aquests últims casos la violència és

mútua, és a dir hi participen els dos membres de la parella. La participació del pare en ambdós casos (W1 i W2) és més freqüent que la de la mare. Pel que fa a la violència comunitària (referent als ítems d'W3 a W9) poden participar un o més victimaris indistintament, excepte en els casos d'assassinat (W6 i W7) en què predomina la participació de més d'un victimari. En les agressions (W3 i W4), el victimari pot ser un adult o un jove, mentre que en el casos de robatori a la llar o d'assassinat predomina més aviat la participació d'adults.

Quant a la *victimització electrònica* (Taula 17), s'observa que aquest medi és utilitzat principalment per menors d'edat però també per adults. Tant en l'assetjament com en les sol·licituds sexuals predominen més els victimaris de sexe masculí que femení. Els principals victimaris són persones desconegudes, amics o coneguts de l'escola i de fora de l'escola. En l'assetjament sense connotacions sexuals cal afegir com a victimari la persona amb qui el jove tenia una relació de parella o va tenir una cita.

Taula 12. Delictes comuns: presència d'un únic victimari, tipus de relació més freqüent i característiques del victimari (%)

	n	Un victimari	Tipus de relació més freqüent amb el victimari	(%)	Característiques victimari**			
					Home	Dona	Noi	Noia
C1. Robatori amb violència	26	53,8	Persona desconeguda Menors de 18 anys amb qui conviu Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys)	38,1 21,4 19,0	35,7	7,1	47,6	9,5
C2. Robatori sense violència	80	51,3	Menors de 18 anys amb qui conviu Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys) Persona desconeguda	55,8 21,1 17,9	2,1	2,1	38,1	39,2
C3. Vandalisme	44	79,5	Menors de 18 anys amb qui conviu Germà/ana o germanastre/a Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys) Pare/Mare/Parella d'un dels pares/Pares d'acollida	52,7 16,4 9,1 9,1	3,6	14,3	55,4	25,0
C4. Agressió amb arma	13	53,8	Persona desconeguda	88,5	34,6	7,7	23,1	26,9
C5. Agressió sense arma	20	50,0	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys)	47,8 21,7	8,0	12,0	40,0	16,0
C6. Intent d'agressió	40	72,5	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys) Menors de 18 anys amb qui conviu Pare/Mare/Parella d'un dels pares	34,4 26,2 19,7 11,5	18,3	5,0	41,7	30,0
C7. Amenaça d'agressió	46	71,7	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys) Menors de 18 anys amb qui conviu Pare/Mare/Parella d'un dels pares	33,8 24,7 15,6 11,7	16,7	6,4	53,8	20,5
C8. Segrest	5	40,0	Persona desconeguda	90,0	70,0	0,0	20,0	0,0
C9. Delictes d'odi	8	37,5	Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys)	93,8	6,3	0,0	37,5	56,3

**Les característiques del victimari poden sumar menys de 100% ja que no s'han inclòs les respostes 'No sap/No contesta'.

Taula 13. Victimització per cuidadors: presència d'un únic victimari, tipus de relació més freqüent i característiques del victimari (%)

	<i>n</i>	Un victimari	Tipus de relació més freqüent amb el victimari	(%)	Característiques victimari**			
					Home	Dona	Noi	Noia
M1. Violència física	71	91,5	Pare Mare Familiars adults amb qui conviu (ex.: oncles, avis) Altres familiars amb qui no conviu Personal del centre (ex.: educadors, director)	36,7 20,2 16,4 8,9 6,3	67,1	31,6	0,0	0,0
M2. Violència psicològica/emocional	60	83,3	Mare Pare Parella d'un dels pares/Pares d'acollida Familiars adults amb qui conviu (ex.: oncles, avis) Personal del centre (ex.: educadors, director)	29,6 25,4 12,7 8,4 8,5	52,2	44,9	0,0	0,0
M3. Negligència	44	59,1	Mare Pare Personal del centre (ex.: educadors, director) Parella d'un dels pares/Pares d'acollida	38,0 21,1 19,7 9,9	46,5	52,1	1,4	0,0
M4. Interferència parental/Segrest familiar	26	84,6	Mare Pare Familiars adults amb qui conviu (ex.: oncles, avis)	40,0 25,7 14,3	35,6	55,9	5,9	2,9

**Les característiques del victimari poden sumar menys de 100% ja que no s'han inclòs les respostes 'No sap/No contesta'.

Taula 14. Victimització per iguals o germans: presència d'un únic victimari, tipus de relació més freqüent i característiques del victimari (%)

	n	Un victimari	Tipus de relació més freqüent amb el victimari	(%)	Característiques victimari**			
					Home	Dona	Noi	Noia
P1. Agressió per una banda o grup	25	4,0*	(no pertinent)		0,0	0,0	78,3	21,3
P2. Agressió per iguals o germans	54	88,9	Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys) Germà/ana o germanastre/a Menors de 18 anys amb qui conviu Persona desconeguda	27,1 25,4 23,7 15,3	8,5	1,7	71,2	16,9
P3. Agressió genital no sexual	18	77,8	Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys) Germà/ana o germanastre/a Menors de 18 anys amb qui conviu	52,6 15,8 10,5	0,0	8,7	60,9	21,7
P4. Intimidació física	26	80,8	Germà/ana o germanastre/a Menors de 18 anys amb qui conviu Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)	35,1 32,4 24,3	5,4	2,7	64,9	27,0
P5. Violència verbal o relacional	52	30,8	Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys) Menors de 18 anys amb qui conviu	69,7 22,4	0,7	1,3	71,1	25,5
P6. Violència en la parella	14	100,0	Persona amb qui surt o sortia	100,0	42,9	0,0	14,3	35,7

*Es probable que el menor hagi estat atacat per un grup o banda però que l'autor de l'agressió sigui un dels seus integrants.

**Les característiques del victimari poden sumar menys de 100% ja que no s'han inclòs les respostes 'No sap/No contesta'.

Taula 15. Victimització sexual: presència d'un únic victimari, tipus de relació més freqüent i característiques del victimari (%)

	n	Un victimari	Tipus de relació més freqüent amb el victimari	(%)	Característiques victimari**			
					Home	Dona	Noi	Noia
S1. Abús/agressió sexual per adult conegut	21	95,8	Parella d'un dels pares	27,3	100,0	0,0	0,0	0,0
			Pare	22,7				
			Adult conegut no familiar (professor, entrenador...)	18,2				
			Altres (ex.: nuvi d'amiga o àvia, pare d'amic...)	18,2				
			Noi/a amb qui surt o sortia	9,1				
S2. Abús/agressió sexual per adult desconegut	6	50,0	Adult desconegut	100,0	100,0	0,0	0,0	0,0
S3. Abús/agressió sexual per iguals	5	80,0	Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys)	62,5	0,0	0,0	87,5	12,5
			Menors de 18 anys amb qui conviu	25,0				
			Persona amb qui surt o sortia	12,5				
S4. Violació: intent o consumada	19	78,9	Persona desconeguda	35,7	53,6	0,0	39,3	3,6
			Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys)	17,9				
			Pare	10,7				
			Parella d'un dels pares	10,7				
			Menors de 18 anys amb qui conviu	7,1				
			Persona amb qui surt o sortia	7,1				
S5. Exhibicionisme/Exposició sexual	12	100,0	Persona desconeguda	33,3	50,0	0,0	33,3	16,7
			Menors de 18 anys amb qui conviu	33,3				
			Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys)	16,7				
			Parella d'un dels pares	8,3				
S6. Assetjament sexual verbal	8	37,5	Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys)	94,4	5,3	0,0	42,1	52,6

**Les característiques del victimari poden sumar menys de 100% ja que no s'han inclòs les respostes 'No sap/No contesta'.

Taula 16. Exposició a violència: presència d'un únic victimari, tipus de relació més freqüent i característiques del victimari (%)

	n	Un victimari	Tipus de relació més freqüent amb el victimari	(%)	Característiques victimari**			
					Home	Dona	Noi	Noia
W1. Testimoni de violència entre els pares	62	74,2	Pare Mare Parella actual d'un dels pares	48,0 26,0 23,4	67,5	29,9	0,0	0,0
W2. Testimoni de violència als germans	43	88,4	Pare Mare Parella actual d'un dels pares	50,0 32,0 12,0	60,0	34,0	2,0	2,0
W3. Testimoni d'agressió amb arma	60	41,7	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys) Menors de 18 anys amb qui conviu	58,4 24,8 9,5	37,7	2,9	51,4	7,2
W4. Testimoni d'agressió sense arma	84	42,9	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys) Menors de 18 anys amb qui conviu Pare/Mare/Parella d'un dels pares	36,5 33,5 7,8 7,2	41,7	6,7	41,7	9,8
W5. Robatori al domicili	23	52,2	Persona desconeguda Familiars adults amb qui no conviu Pare/Mare/Parella d'un dels pares	35,5 22,6 12,9	54,8	16,1	0,0	6,5
W6. Assassinat de familiar o amic	23	30,4	Persona desconeguda Adults coneguts amb qui no conviu (ex.: professor, veí) Membre d'una banda	72,5 11,8 9,8	59,6	3,8	30,8	0,0
W7. Testimoni d'assassinat	11	36,4	Persona desconeguda	100,0	61,9	0,0	38,1	0,0

*No es mostren aquells ítems amb cap ocurrència (W9) o on la pregunta no és pertinent (W8 i W9).

**Les característiques del victimari poden sumar menys de 100% ja que no s'han inclòs les respostes 'No sap/No contesta'.

Taula 17. Victimització electrònica: presència d'un únic victimari, tipus de relació més freqüent i característiques del victimari (%)

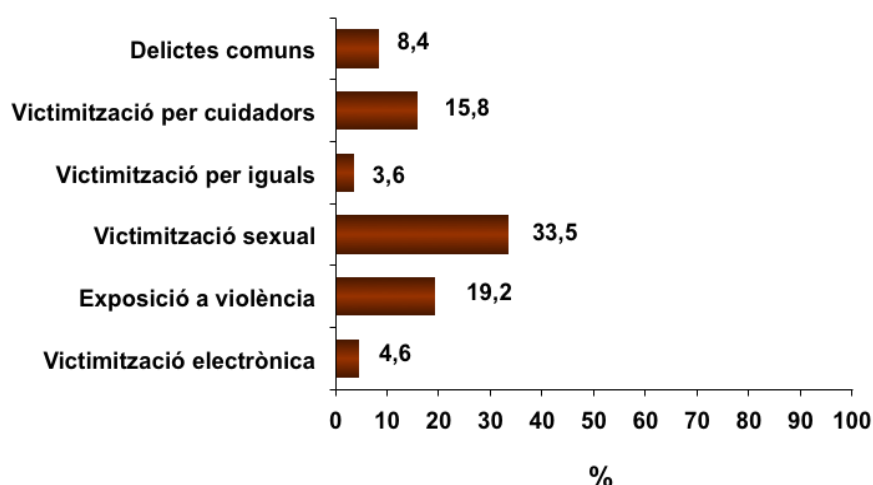
	<i>n</i>	Un victimari	Tipus de relació més freqüent amb el victimari	(%)	Característiques victimari**			
					Home	Dona	Noi	Noia
INT1. Assetjament	28	71,4	Amic/iga o conegut de l'escola	32,3	17,9	0,0	53,6	17,9
			Persona desconeguda	22,6				
			Amic/iga o conegut de fora de l'escola	16,1				
			Persona amb qui surt o sortia	12,9				
INT2. Sol·licituds sexuals no desitjades	24	66,7	Amic/iga o conegut de l'escola	36,8	7,0	0,0	33,0	20,0
			Amic/iga o conegut de fora de l'escola	31,6				
			No ho sap	15,8				

**Les característiques del victimari poden sumar menys de 100% ja que no s'han inclòs les respostes 'No sap/No contesta'.

6.1.1.4.3. Notificació en l'últim episodi

Els joves també han informat sobre la notificació als cossos i forces de seguretat de l'últim episodi de victimització viscut (Gràfic 18). En aquest sentit, s'observa que la victimització per iguals i l'electrònica són les categories en què menys es denuncia al cos policial, no arribant al 5% de les situacions. A continuació es troben la notificació de delictes comuns i, seguidament, la victimització per cuidadors i l'exposició a violència, amb el 16 i el 19%, respectivament. La victimització sexual és l'àrea que compta amb un percentatge mig superior de denúncies pel que fa a l'últim episodi viscut, però tot i això només representa un terç del total de situacions viscudes.

Gràfic 18. Percentatge mig de denúncies a la policia sobre l'últim episodi, segons la tipologia de victimització

6.1.2. Victimització en l'últim any mentre el jove es troba sota mesures de protecció

Del total de participants s'han escollit aquells que porten un any o més amb mesures de protecció per analitzar el grau de victimització en aquest darrer any ($n= 95$).

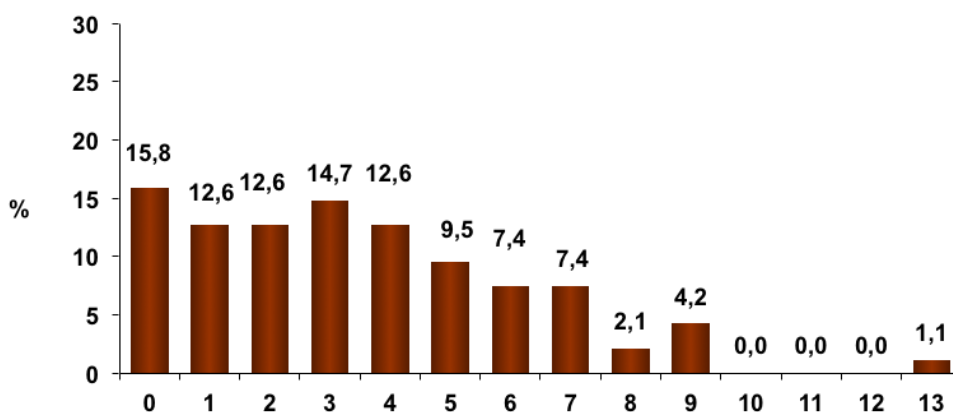
6.1.2.1. Prevalença durant l'últim any: resultats generals

El 84,2% dels adolescents ha patit alguna forma de victimització al llarg de l'últim any; concretament, el 77,6% dels nois i el 91,3% de les noies.

Els adolescents viuen una mitjana de 3,45 formes diferents de victimització en l'últim any (nois $M= 3,14$, $D.T.= 2,65$; noies $M= 3,78$, $D.T.= 2,79$), sense diferències significatives entre nois i noies ($F(1,93)= 1,317$; $p= 0,254$), i amb un rang de 0 a 13 victimitzacions.

Com es pot apreciar al Gràfic 19, el 40,0% ha experimentat entre 1 i 3 tipus de victimització diferents, el 29,5% entre 4 i 6 i, per últim, el 14,7% entre 7 i 13.

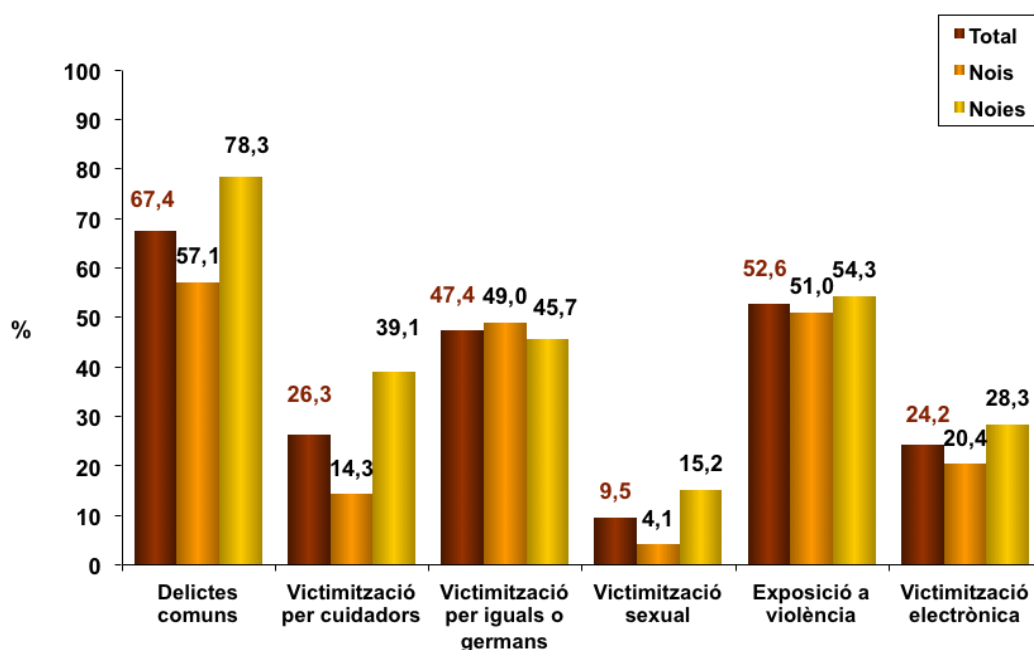
Gràfic 19. Percentatge del nombre de tipus de victimitzacions viscudes durant l'últim any ($n= 95$)

6.1.2.2. Prevalença durant l'últim any: resultats segons àrees de victimització

Com mostra el Gràfic 20, tenint en compte únicament l'últim any, el percentatge d'adolescents sota mesures de protecció que ha patit algun delictes comú és bastant elevat (67,4%). A continuació se situa l'exposició a violència (52,6%) i la victimització per iguals o germans (47,4%). Seguidament, la victimització per cuidadors (26,3%) i la victimització electrònica (24,2%). Per últim, trobaríem la victimització sexual (9,5%).

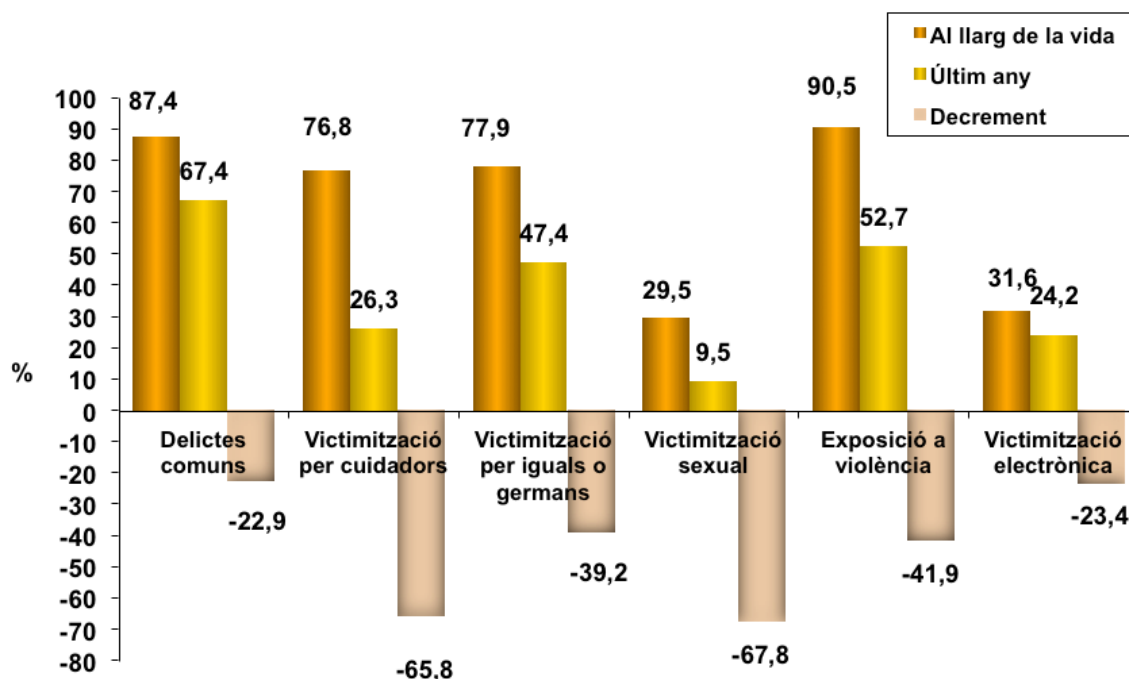
Gràfic 20. Prevalença durant l'últim any segons àrees de victimització (n= 95)

Les diferències estadísticament significatives segons el sexe, mostren que les noies pateixen més delictes comuns ($OR= 2,70$, $95\% IC [1,10-6,64]$) i victimització per part de cuidadors ($OR= 3,86$, $95\% IC [1,42-10,44]$) que els nois.

Tenint en compte la comparativa entre les freqüències obtingudes al llarg de la vida i durant l'últim any en aquest grup de 95 joves (Gràfic 21) s'observen decrements de més del 50% en la victimització per cuidadors i sexual, tot i que no es pot oblidar que continuen presents en joves que disposen de mesures de protecció. També disminueix l'exposició a violència i la victimització per iguals, en aproximadament un 40%. Les àrees que mostren un decrement proporcionalment menor són els delictes comuns i la victimització electrònica.

Gràfic 21. Prevalença segons àrees de victimització al llarg de la vida (n= 95) i durant l'últim any (n= 95), i percentatge de decrement

Els *delictes comuns* més freqüents durant l'últim any segueixen la tendència trobada al llarg de la vida en aquests joves, com s'aprecia a la Taula 18. El més freqüent és el robatori sense violència (C2), que afecta a gairebé la meitat dels joves i s'esdevé més freqüentment en les noies que en els nois. El vandalisme (C3), els robatoris amb violència (C1) i els intents o amenaces d'agressió (C6 i C7) obtenen una freqüència entre el 10 i el 15%. Les agressions amb i sense arma (C4 i C5) se situen entorn al 5% i la resta de delictes comuns obtenen freqüències més baixes.

Taula 18. Delictes comuns: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR
C1. Robatori amb violència	12,6	18,4	6,5	0,31
C2. Robatori sense violència	48,4	34,7	63,0	3,21*
C3. Vandalisme	14,7	8,2	21,7	3,12
C4. Agressió amb arma	4,2	4,1	4,3	1,07
C5. Agressió sense arma	6,3	6,1	6,5	1,07
C6. Intent d'agressió	12,6	18,4	6,5	0,31
C7. Amenaça d'agressió	12,6	12,2	13,0	1,07
C8. Segrest	0,0	0,0	0,0	1,06 ^a
C9. Delictes d'odi	1,1	2,0	0,0	0,52 ^a
Alguna victimització per delicte comú	67,4	57,1	78,3	2,70*

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

En relació als *cuidadors*, i com pot veure's a la Taula 19, el tipus de victimització més freqüent durant l'últim any és la violència psicològica o emocional (M2), afectant a una cinquena part dels entrevistats. Tant aquest tipus de violència com la violència física per part de cuidadors (M1) continua tenint una freqüència més elevada en els noies.

Taula 19. Victimització per cuidadors: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR
M1. Violència física	9,6	2,1	17,4	9,89*
M2. Violència psicològica/emocional	20,0	8,2	32,6	5,44*
M3. Negligència	5,3	6,1	4,3	0,70
M4. Interferència parental/Segrest familiar	0,0	0,0	0,0	1,06 ^a
Alguna victimització per cuidadors	26,3	14,3	39,1	3,86*

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

En l'àrea de la *victimització per iguals o germans*, els episodis que més es repeteixen en el passat recent són les agressions (P2), de manera més freqüent en els nois que en les noies, i la violència verbal o relacional (P5).

Taula 20. Victimització per iguals o germans: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR
P1. Agressió per una banda o grup	10,5	12,2	8,7	0,68
P2. Agressió per iguals o germans	22,3	34,7	8,9	0,18*
P3. Agressió genital no sexual	6,3	12,2	0,0	0,13 ^a
P4. Intimidació física	10,5	12,2	8,7	0,68
P5. Violència verbal o relacional	18,9	12,2	26,1	2,53
P6. Violència en la parella	4,2	4,1	4,3	1,07
Alguna victimització per iguals o germans	47,4	49,0	45,7	0,87

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

La Taula 21 indica que el percentatge de *victimització sexual* durant l'últim any és del 9,5%. En els nois l'únic tipus present és aquell sense contacte i relacionat amb l'assetjament sexual verbal. En canvi, en les noies, la victimització sexual es dona tant amb com sense contacte. Tenint en compte la tipologia del victimari l'abús o agressió sexual per adults coneguts (S1) continua sent la més alta, tot i que presenta una important reducció.

Taula 21. Victimització sexual: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR
S1. Abús/agressió sexual per adult conegut	2,1	0,0	4,3	3,33 ^a
S2. Abús/agressió sexual per adult desconegut	1,1	0,0	2,2	6,25 ^a
S3. Agressió sexual per iguals	1,1	0,0	2,2	6,25 ^a
S4. Violació: intent o consumada	2,1	0,0	4,3	3,33 ^a
S5. Exhibicionisme/Exposició sexual	2,1	0,0	4,3	3,33 ^a
S6. Assetjament sexual verbal	3,2	4,1	2,2	0,55
Alguna victimització sexual	9,5	4,1	15,2	4,22

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

L'exposició a violència afecta a més de la meitat dels participants (52,6%), corresponent la majoria d'aquests episodis a violència comunitària (Taula 22). Ser testimoni d'agressió sense arma (W4) és el tipus de victimització més freqüent de totes les avaluades (37,9%). També destaca la freqüència amb què els joves presenciaven agressions amb arma a terceres persones (W3) i, encara que amb un percentatge menor, per la duresa dels fets, cal esmentar la pèrdua de familiars o amics per assassinat (W6). D'altra banda, l'exposició a violència familiar (W1 i W2) se situa entorn el 5%, tant la que es produeix entre els pares com la que es dirigeix cap als germans.

Taula 22. Exposició a violència: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR
W1. Testimoni de violència entre els pares	4,3	2,0	6,7	3,43
W2. Testimoni de violència a germans	6,3	2,0	10,9	5,85
W3. Testimoni d'agressió amb arma	22,1	22,4	21,7	0,96
W4. Testimoni d'agressió sense arma	37,9	38,8	37,0	0,92
W5. Robatori al domicili	4,3	0,0	8,7	5,70 ^a
W6. Assassinat de familiar o amic	7,4	6,1	8,7	1,46
W7. Testimoni d'assassinat	1,1	0,0	2,2	2,17 ^a
W8. Testimoni de tiroteig, terrorisme o disturbis	4,2	6,1	2,2	0,34
W9. Exposició a guerres o conflictes armats	0,0	0,0	0,0	1,06 ^a
Alguna forma d'exposició a violència	52,6	51,0	54,3	1,14

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

La freqüència de la *victimització electrònica* (Taula 23) és del 24,2%, amb poques diferències entre nois i noies i obtenint-se ratios similars per l'assetjament i les sol·licituds sexuals no desitjades.

Taula 23. Victimització electrònica: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR
INT1. Assetjament	11,6	10,2	13,0	1,32
INT2. Sol·licituds sexuals no desitjades	15,8	14,3	17,4	1,26
Alguna victimització electrònica	24,2	20,4	28,3	1,54

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

6.1.2.3. Característiques de la victimització: ocurrència dels episodis durant l'últim any

Adicionalment, després que l'adolescent respongui afirmativament sobre la vivència d'una determinada forma de victimització durant l'últim any, se li demana que informi sobre quantes vegades ha hagut d'afrontar aquella situació. L'objectiu és explorar si es tracta de fets aïllats o recurrents, atès que segons les teories victimològiques la gravetat de les conseqüències podria variar.

Els principals resultats sobre l'ocurrència dels diferents esdeveniments durant l'últim any es presenten a la Taula 24, on s'han establert tres categories diferents¹⁴: a) menys de 2 episodis, b) de 2 a 4 episodis, i c) 5 o més episodis.

En general, s'observa que la gran majoria de victimitzacions avaluades es donen entre 1 i 4 vegades i una minoria presenta ocurrències de 5 o més vegades en l'últim any.

La majoria de *delictes comuns*, tot i ser viscuts per un nombre important d'adolescents, presenten ocurrències properes al que podríem qualificar d'episodi únic ($Md= 1$). A excepció del robatori sense violència ($Md= 2$) i l'agressió sense arma ($Md= 2$), però, que continuen presentant freqüències baixes.

¹⁴ L'ocurrència s'ha calculat a partir de la *mediana* perquè en distribucions asimètriques o en presència de valors atípics és més robusta que la mitjana aritmètica.

En relació als episodis de *victimització per cuidadors*, les situacions de violència física i les conductes negligents (M1 i M3) acostumen a donar-se, de mitjana, dues vegades al llarg de l'últim any, mentre que la violència psicològica (M2) mostra una freqüència superior, entre quatre i cinc episodis. En aquests tipus de victimitzacions s'observa que el rang interquartílic acostuma a ser ampli indicant que en alguns casos l'ocurrència és encara força elevada.

Pel que fa a la *victimització per iguals o germans*, les agressions físiques ja sigui per bandes (P1), iguals o germans (P2) o la parella (P6), acostumen a tenir ocurrències baixes, a excepció de l'agressió genital no sexual ($Md= 6$). En canvi les victimitzacions que impliquen violència verbal o relacional (P5) o intimidació física (P4) assoleixen ocurrències, segons la mediana, superiors a 5 episodis.

Totes les formes de *victimització sexual* amb contacte físic (S1, S2, S3 i S4) presenten ocurrències properes a l'episodi únic, així com l'assetjament sexual verbal (S6). En canvi, l'exposició sexual o exhibicionisme (S5) obté una mediana d'ocurrència de 3.

L'*exposició a violència* comunitària (W3 a W9) es distribueix entre situacions que acostumen a donar-se com a fets aïllats, per exemple robatoris al domicili o assassinats, i aquells que tenen medianes d'entre dos i quatre episodis, per exemple ésser testimoni d'agressions. Pel que fa a l'exposició a violència intrafamiliar, si bé l'exposició a violència entre els pares té una mediana d'ocurrència de dos, la dirigida cap als germans assoleix una mediana bastant més elevada ($Md= 6$).

Per últim, les *victimitzacions* que s'esdevenen a través de dispositius electrònics són, en general, bastant esporàdiques, ocurrent entre una i dues vegades l'any.

Taula 24. Ocurrència (mediana (*Md*) i rang interquartílic (*Rl*) dels esdeveniments segons àrees de victimització

Mòduls JVQ	Menys de 2 episodis en un any	De 2 a 4 episodis en un any	5 o més episodis en un any
Delictes comuns	C3. Vandalisme (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 1,0) C6. Intent d'agressió (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 5,0) C7. Amenaça d'agressió (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> =1,0) C1. Robatori amb violència (<i>Md</i> = 1,5; <i>Rl</i> = 1,0) C4. Agressió amb arma (<i>Md</i> = 1,5; <i>Rl</i> = 1,0)* C9. Delicte d'odi (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 0,0)*	C2. Robatori sense violència (<i>Md</i> = 2; <i>Rl</i> = 5,2) C5. Agressió sense arma (<i>Md</i> = 2; <i>Rl</i> = 4,0)*	
Victimització per cuidadors		M1. Violència física (<i>Md</i> = 2; <i>Rl</i> = 21,5)* M3. Negligència (<i>Md</i> = 2; <i>Rl</i> = 10,0)* M2. Violència psicològica/emocional (<i>Md</i> = 4,5; <i>Rl</i> = 19,0)	
Victimització per iguals o germans	P1. Agressió per una banda o grup (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 1,0)* P2. Agressió per iguals o germans (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 1,0)	P6. Violència en la parella (<i>Md</i> = 2; <i>Rl</i> = 1,5)*	P5. Violència verbal o relacional (<i>Md</i> = 5; <i>Rl</i> = 8,5) P3. Agressió genital no sexual (<i>Md</i> = 6; <i>Rl</i> = 25,7)* P4. Intimidació física (<i>Md</i> = 7,5; <i>Rl</i> = 13,0)
Victimització sexual	S2. Abús/agressió sexual per adult desconegut (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 0,0)* S3. Agressió sexual per iguals (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 0,0)* S4. Violació: intent o consumada (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 0,0)* S6. Assetjament sexual verbal (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 0,0)* S1. Abús/agressió sexual per adult conegut (<i>Md</i> = 1,5; <i>Rl</i> = 1,0)*	S5. Exhibicionisme/Exposició sexual (<i>Md</i> = 3; <i>Rl</i> = 2,0)*	
Exposició a violència	W5. Robatori al domicili (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 0,0)* W6. Assassinat de familiar o amic (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 0,0)* W7. Testimoni d'assassinat (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 0,0)*	W1. Testimoni de violència entre els pares (<i>Md</i> = 2; <i>Rl</i> = 3,7)* W3. Testimoni d'agressió amb arma (<i>Md</i> = 2; <i>Rl</i> = 4,0) W8. Testimoni de tiroteig, terrorisme o disturbis (<i>Md</i> = 2,5; <i>Rl</i> = 1,7)* W4. Testimoni d'agressió sense arma (<i>Md</i> = 3,5; <i>Rl</i> = 8,0)	W2. Testimoni de violència a germans (<i>Md</i> = 6; <i>Rl</i> = 28,7)*
Victimització electrònica	INT1. Assetjament (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 1,0)	INT2. Sol·licituds sexuals no desitjades (<i>Md</i> = 2; <i>Rl</i> = 4,2)	

*Mediana (*Md*) i rang interquartílic (*Rl*) de la freqüència calculada a partir de menys de 10 subjectes.

**No es mostren aquells ítems amb cap ocurrència (C8, M4 i W9).

6.1.3. Perfil dels adolescents polivictimitzats

A l'estudiar el fenomen de la polivictimització s'ha atès a la proposta d'un treball recent de l'equip investigador del present estudi en adolescents provinents d'una mostra comunitària (Pereda et al., 2014), el qual defineix el grup de polivíctimes com el 10% dels adolescents més victimitzats, criteri utilitzat per altres autors d'àmbit internacional amb mostres comunitàries (Finkelhor, Ormrod i Turner , 2009). Amb aquest barem, extret del que es correspon amb la població de joves no institucionalitzada, s'han establert dos grups de víctimes, tenint en compte el nombre de tipus diferents de victimització que han patit els adolescents al llarg de la seva vida. Concretament, un primer grup ha quedat format pels adolescents que han sofert entre 1 i 7 tipus de victimització, i un segon grup ha quedat format pels participants que han patit un nombre superior a aquest últim valor (8 o més tipus al llarg de la vida).

Els dos grups han quedat definits com segueix:

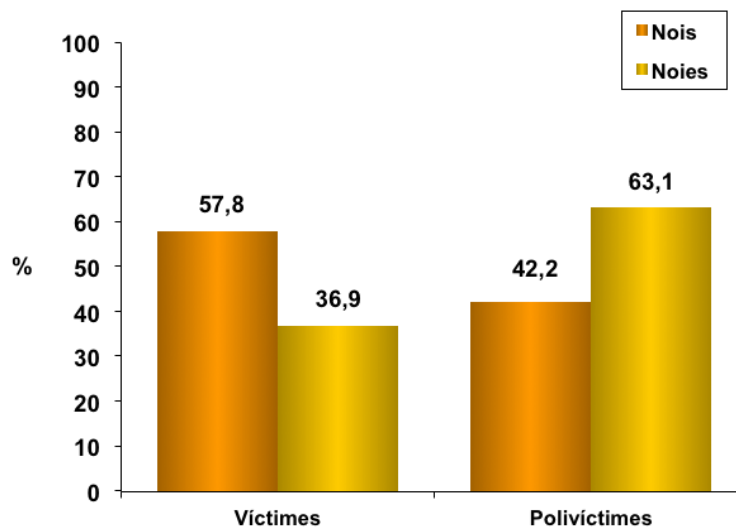
- a) grup de *víctimes*, on s'inclouen els adolescents que han patit entre 1 i 7 tipus d'esdeveniments victimitzants;
- b) grup de *polivíctimes*, format per aquells adolescents que han sofert 8 o més esdeveniments victimitzants diferents.

Seguint aquesta diferenciació, el 47,7% dels adolescents entraria a la classificació del grup de víctimes, mentre que el 52,3% formaria part del grup de polivíctimes.

6.1.3.1 Característiques sociodemogràfiques

Al Gràfic 22 es mostra el percentatge d'adolescents per cada un dels grups tenint en compte el sexe. Com s'hi pot observar, els percentatge de noies que es classifiquen al grup de polivíctimes és substancialment superior al de nois (63,1% vs. 36,9%, OR= 2,34, 95% IC [1,15-4,75]).

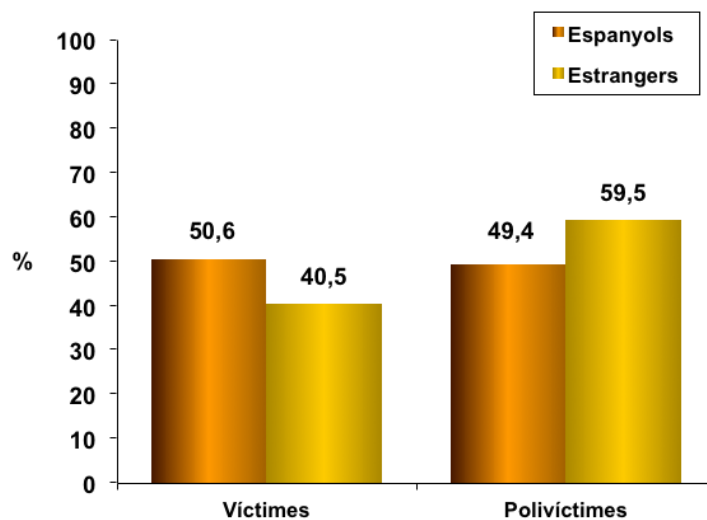
Gràfic 22. Prevalença de polivictimització segons sexe (n= 129)

Pel que fa a l'edat dels adolescents, la mitjana d'edat del grup de víctimes se situa en 14,20 (D.T.= 1,70) i la del grup de polivíctimes en 14,94 (D.T.= 1,46), constatant que existeixen diferències estadísticament significatives entre ambdós grups ($U= 1539,50$; $p= 0,010$).

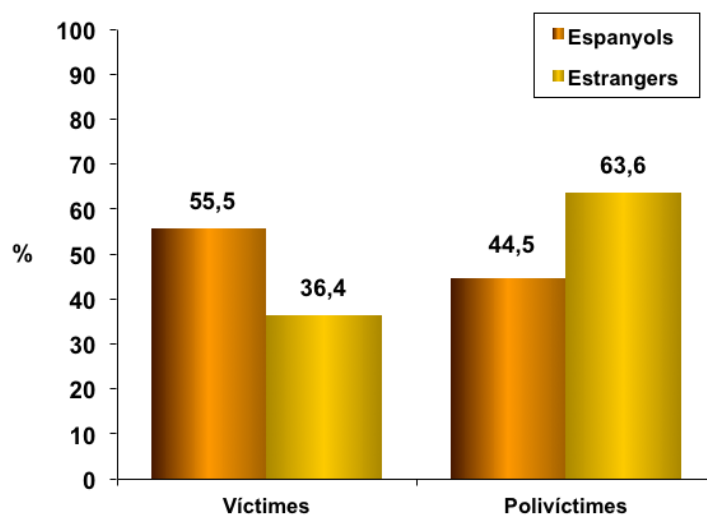
En relació al lloc d'origen dels adolescents (Gràfic 23), s'observa una proporció similar de víctimes i polivíctimes en el cas dels adolescents nascuts a Espanya, mentre que existeix un major percentatge de polivíctimes respecte al de víctimes en el cas d'adolescents estrangers. Tanmateix l'associació entre aquestes dues variables no resulta ser estadísticament significativa ($V= 0,09$; $p= 0,282$).

Gràfic 23. Prevalença de polivictimització segons lloc de naixement dels entrevistats (n= 129)

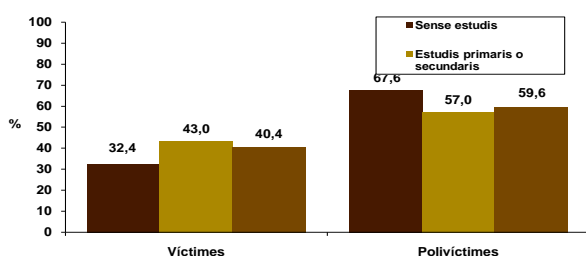
Pel que fa al país de procedència dels pares, tal i com es constata al Gràfic 24, el percentatge de polivíctimes en relació al de víctimes és lleugerament superior en els casos en què els pares provenen de fora d'Espanya en comparació als pares que provenen d'Espanya. Aquesta diferència resulta ser estadísticament significativa ($V= 0,19$; $p < 0,01$).

Gràfic 24. Prevalença de polivictimització segons lloc de naixement dels pares (n= 253)

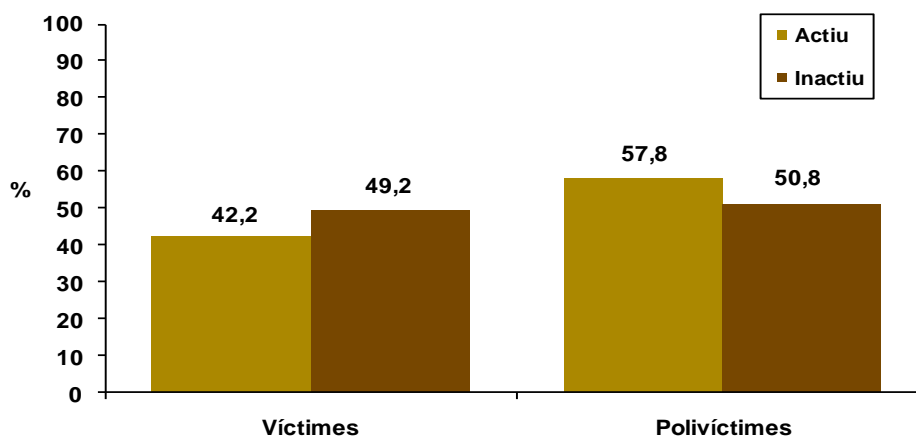
Pel que fa al nivell educatiu dels pares (Gràfic 25), en el cas dels contextos familiars on els pares no tenen cap tipus d'estudis completats, s'observa una diferència superior de proporció de polivíctimes respecte a les víctimes (67,6 vs. 32,4%, respectivament) en comparació als altres dos grups, on el percentatge de víctimes i polivíctimes és més similar. Tanmateix, aquesta associació no resulta ser estadísticament significativa ($V= 0,085$; $p= 0,545$).

Gràfic 25. Prevalença de polivíctimització segons nivell educatiu dels pares ($n= 170$)

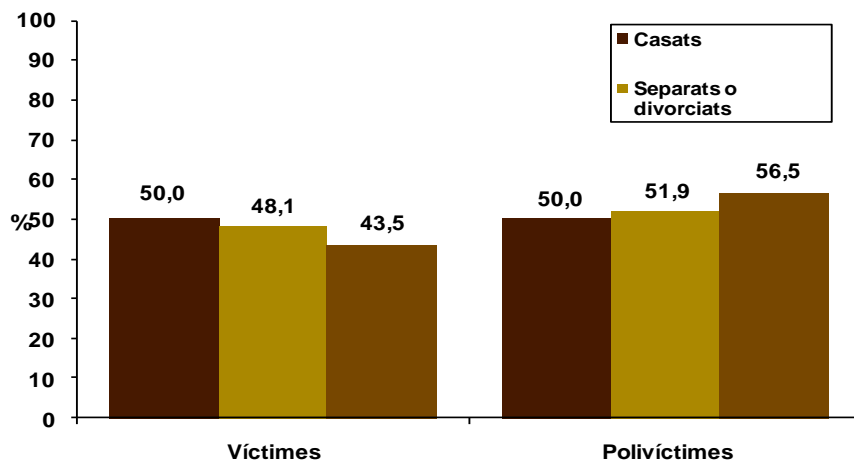
Quant a l'ocupació dels pares (Gràfic 26), l'associació entre la situació laboral i el grup de victimització no és destacable ($V= 0,121$; $p= 0,095$)

Gràfic 26. Prevalença de polivíctimització segons ocupació dels pares ($n= 190$)

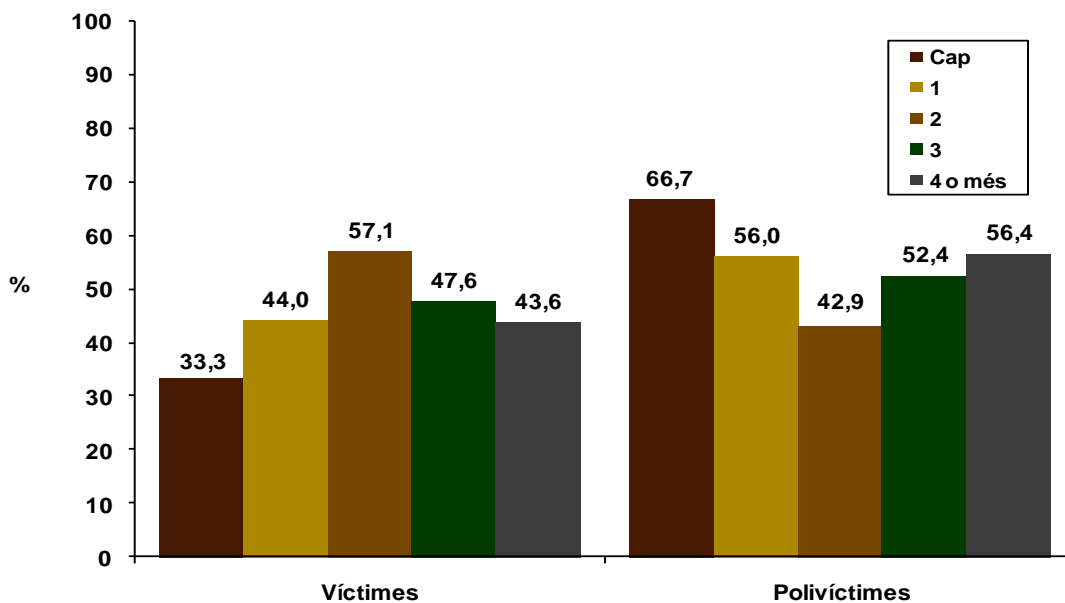
Pel que fa a la unitat familiar, el percentatge de polivíctimes en els tres grups establerts en funció de la relació marital entre els pares (Gràfic 27) és molt similar al percentatge de víctimes, indicant que l'associació entre ambdues variables no resulta estadísticament significativa ($V= 0,042$; $p= 0,894$).

Gràfic 27. Prevalença de polivictimització segons tipus de relació marital ($n= 128$)

Finalment, tal i com es mostra en el Gràfic 28, l'associació entre polivictimització i nombre de germans no és estadísticament significativa ($V= 0,136$; $p= 0,664$).

Gràfic 28. Prevalença de polivictimització segons el nombre de germans ($n= 129$)

6.1.3.2. Característiques de la mesura de protecció

En l'exploració de diferències entre el grup de víctimes i polivíctimes en relació a les característiques de la mesura de protecció, cal destacar que no s'han trobat associacions per cap de les variables analitzades.

En relació a l'edat d'entrada al sistema de protecció, els adolescents del grup de víctimes presenten una mitjana d'edat de 10,42 (*D.T.*= 3,90), mentre que aquesta dada pel grup de polivíctimes ha estat d'11,70 (*D.T.*= 3,43). Tanmateix, aquestes diferències no han resultat estadísticament significatives ($U= 1508,00$, $p= 0,053$).

Tampoc s'ha trobat una relació rellevant entre ambdós grups de víctimes pel que fa als mesos que els adolescents porten sota el sistema de protecció ($U= 1754,00$, $p=0,497$) ni el número de mesures de protecció aplicades ($U= 1897,50$, $p=0,534$). Concretament, la mitjana de mesos pel grup de víctimes ha estat de 46,69 (*D.T.*= 41,38) i pel grup de polivíctimes de 39,52 (*D.T.*= 37,57), i la mitjana de mesures de protecció ha estat de 1,58 (*D.T.*= 0,96) i 1,64 (*D.T.*= 0,90) per ambdós grups, respectivament.

La freqüència de contacte de l'adolescent amb els pares tampoc sembla explicar les diferències trobades quant a victimització entre el grup d'adolescents víctimes i polivíctimes ($V= 114$, $p= 0,643$).

6.1.3.3. Característiques victimològiques

Les característiques dels dos grups d'adolescents (víctimes i polivíctimes) pel que fa als diferents tipus d'esdeveniments victimitzants soferts, es mostren a la Taula 25. Es presenten les dades diferenciant entre els mòduls del JVQ i, de forma addicional, també pel que fa a diversos submòduls o ítems d'especial interès.

Taula 25. Polivictimització: percentatge per tipus de victimització i odds ratio (OR)

	Víctimes (n= 61)	Polivíctimes (n= 68)	OR
C. Delictes comuns (%)	77,0	98,5	19,96*
Contra la propietat (C1 a C3)	67,2	86,8	3,20*
Contra la persona (C4 a C9)	36,1	89,7	15,45*
M. Victimització per cuidadors (%)	62,3	89,7	5,27*
Física (M1)	32,8	73,5	5,69*
Psicològica i interferència parental (M2 i M4)	32,8	72,1	5,29*
Negligència (M3)	18,0	48,5	4,29*
P. Victimització per iguals o germans (%)	52,5	92,6	11,42*
Física (P1 a P4)	42,6	76,5	4,37*
Verbal o relacional (P5)	23,0	57,4	4,51*
En la parella (P6)	1,6	19,1	14,18*
S. Victimització sexual (%)	4,9	51,5	20,50*
Amb contacte (S1 a S4)	1,6	39,7	39,51*
Sense contacte (S5 a S6)	3,3	26,5	10,62*
W. Exposició a violència (%)	83,6	97,1	6,47*
Intrafamiliar (W1 a W2)	47,5	75,0	3,31*
Comunitat (W3 a W9)	68,9	89,7	3,94*
INT. Victimització electrònica (%)	11,5	52,9	8,68*
Assetjament (INT1)	8,2	33,8	5,72*
Sol·licituds sexuals no desitjades (INT2)	3,3	33,8	15,08*

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

Com es podria esperar, donat que la pròpia definició de polivictimització implica l'acumulació d'esdeveniments victimitzants, el percentatge d'adolescents polivíctimes que ha sofert cada un dels mòduls i submòduls del JVQ és superior al grup de víctimes. De manera que, segons indica la OR, és molt més probable que les polivíctimes hagin viscut qualsevol tipus de victimització, però caldria destacar un risc molt més elevat en el cas de: a) la victimització sexual, especialment pel que fa a la que implica contacte físic (39,7% vs. 1,6%); b) els delictes comuns, especialment aquells que són contra les persones (89,7% vs. 36,1%); c) les sol·licituds sexuals no desitjades mitjançant dispositius electrònics (33,8% vs. 3,3%); i d) la violència de parella o en les relacions de festeig (19,1% vs. 1,6%). Val a dir, que les victimitzacions que s'esdevenen en el context familiar, tot i que són més elevades en el grup de polivíctimes respecte a les víctimes, no són les que presenten diferències més acusades.

D'altra banda, s'ha volgut analitzar la presència de lesions o l'ús d'armes en aquests dos grups (Taula 26). La probabilitat de què es derivin lesions dels episodis de victimització és més elevada en el grup de polivíctimes respecte al de víctimes (77,9% vs. 23,0%, respectivament). Destaquen especialment les

lesions que pateixen les polivíctimes a mans dels cuidadors i dels iguals. Per últim, l'ús d'armes per part del victimari també és força més freqüent en el grup de polivíctimes (57,4% vs. 18,0%, respectivament pel grup de polivíctimes i víctimes).

Taula 26. Polivictimització: característiques de la victimització i odds ratio (OR)

	Víctimes (n= 61)	Polivíctimes (n= 68)	OR
Alguna lesió (%)	23,0	77,9	11,86*
Alguna lesió en delictes comuns	6,6	27,9	5,53*
Alguna lesió en la victimització per cuidadors	13,1	55,9	8,39*
Alguna lesió en la victimització per iguals	4,9	39,7	12,73*
Alguna lesió en la victimització sexual	0,0	10,3	8,00 ^a
Alguna lesió en l'exposició a violència	0,0	0,0	0,90 ^a
Ús d'armes en alguna ocasió (%)	18,0	57,4	6,11*

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

6.1.4. Victimització i psicopatologia

Per tal de determinar el nivell de simptomatologia psicològica dels adolescents s'ha aplicat el YSR, amb el qual s'han obtingut tres puntuacions per cada participant: a) simptomatologia *internalitzant*, que inclou les escales d'Ansietat/Depressió, Aïllament/Depressió, i Queixes somàtiques; b) simptomatologia *externalitzant*, que inclou les escales de Transgressió de normes i Conducta agressiva; i c) simptomatologia *general*, que a més a més de les dues puntuacions anteriors inclou les escales de Problemes socials, Problemes de pensament, i Problemes d'atenció.

Cal puntualitzar que, a l'estudiar la relació entre la presència de simptomatologia psicològica i el nivell o grau de victimització, s'ha seguit treballant amb la divisió en dos grups presentada a l'apartat anterior, a saber: grup de *víctimes* (entre 1 i 7 esdeveniments victimitzants) i grup de *polivíctimes* (8 o més esdeveniments victimitzants).

Les puntuacions obtingudes en l'instrument de psicopatologia YSR per cada un dels grups de víctimes es presenten a la Taula 27. Com s'hi pot observar, la tendència en les tres puntuacions del YSR és la mateixa, és a dir, el grup de víctimes obté les puntuacions més baixes i el grup de polivíctimes obté les

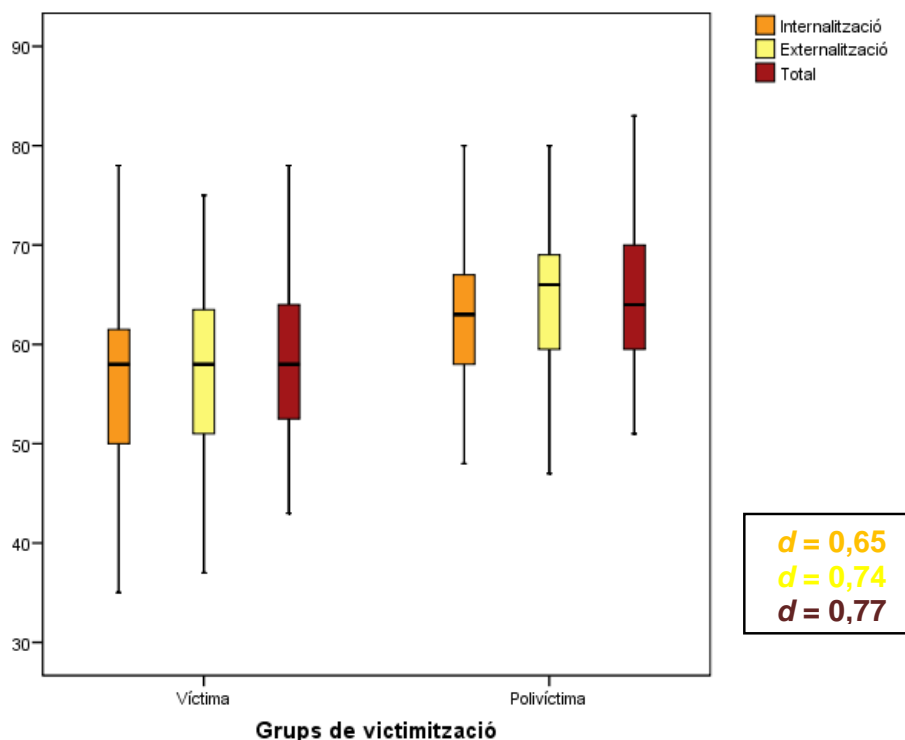
puntuacions més elevades. En aquest sentit, la tendència és que a més grau de victimització més nivell de malestar psicològic internalitzant, externalitzant i general.

Taula 27. Puntuacions del YSR (M i D.T.) per grup de victimització

	Víctimes (n= 60)	Polivíctimes (n= 67)
Simptomatologia internalitzant	56,88 (9,41)	62,76 (8,56)
Simptomatologia externalitzant	57,37 (10,80)	64,57 (8,57)
Simptomatologia general	58,32 (9,01)	64,57 (7,30)

Aquesta aparent tendència s'ha analitzat estadísticament mitjançant una anàlisi multivariant¹⁵, obtenint diferències significatives en la simptomatologia internalitzant ($F(1,120)= 21,032$; $p < 0,05$), externalitzant ($F(1,120)= 30,179$; $p < 0,05$), així com en la simptomatologia general ($F(1,120)= 30,320$; $p < 0,05$). La magnitud de les diferències entre els dos grups (d de Cohen) es mostren al Gràfic 29, on es representen les distribucions de les puntuacions mitjançant diagrames de caixes. Aquestes constaten que en les tres puntuacions del YSR les magnituds de les diferències entre el grup de víctimes i polivíctimes es defineixen com a moderades-elevades (Cohen, 1988).

Gràfic 29. Distribució de les puntuacions T del YSR segons grup de victimització

¹⁵ S'han exclòs de l'anàlisi els valors atípics.

Seguint el plantejament dels treballs de Finkelhor et al. (2007, 2009), per tal d'explorar la contribució de cada mòdul de victimització a l'explicació del nivell de simptomatologia internalitzant, externalitzant i general en comparació a la contribució de l'acumulació d'esdeveniments victimitzants, les dades es van sotmetre a una regressió múltiple pas a pas, utilitzant com a variable dependent les puntuacions T del YSR per tal de controlar l'efecte del sexe (els barems del YSR incorporen barems diferents en funció del sexe, però són els mateixos per les diverses edats). A la Taula 28 es mostren els resultats d'aquestes anàlisis, on s'especifiquen els coeficients de regressió estandarditzats (β), el valor de l'estadístic t i el corresponent p valor que informen sobre la contribució específica de cada una de les variables que han entrat a formar part del model, així com el coeficient de determinació corregit (R^2) que informa de la variabilitat explicada pel model de regressió en qüestió.

Taula 28. Contribució dels mòduls a les puntuacions T del YSR

	Internalització			Externalització			General		
	β	t	p	β	t	p	β	t	p
C. Delictes comuns									
M. Victimització per cuidadors									
P. Victimització per iguals o germans									
S. Victimització sexual									
W. Exposició a violència									
INT. Victimització electrònica									
Número total de victimitzacions	0,364	4,287	<,001	0,482	6,019	<,001	0,465	5,747	<,001
Coefficient de determinació (R^2)	0,13			0,22			0,21		

Com pot observar-se, l'acumulació d'esdeveniments victimitzants presenta una destacada contribució en l'explicació de la simptomatologia externalitzant, internalitzant i general, més que l'aportació individual de cada un dels mòduls.

6.1.5. Victimització i recursos personals i socials

Per tal d'explorar els recursos personals i socials dels que disposen els adolescents, es va aplicar l'escala ARQ de resiliència. Es van obtenir diverses puntuacions a partir d'aquest instrument, a saber, factors personals (e.g.,

confiança, habilitats socials), factors familiars (e.g., vincle, accessibilitat), factors socials extrafamiliars (amistats, escola i barri), així com la puntuació total de l'escala. Alhora s'ha tingut en compte un factor addicional elaborat per mesurar el suport que reben dels educadors, tutors o tècnics amb qui tenen més contacte.

Les puntuacions obtingudes en l'instrument ARQ per cada un dels grups de víctimes es presenten a la Taula 29. Com s'hi pot observar, la tendència en les quatre puntuacions de l'ARQ és la mateixa, és a dir, el grup de víctimes obté les puntuacions més elevades i el grup de polivíctimes obté les puntuacions més baixes. En aquest sentit, la tendència sembla definir-se en la direcció de a més grau de victimització menys recursos personals i socials. Aquest mateix patró s'observa pel que fa al suport rebut per part dels educadors, tutors o tècnics del servei d'atenció.

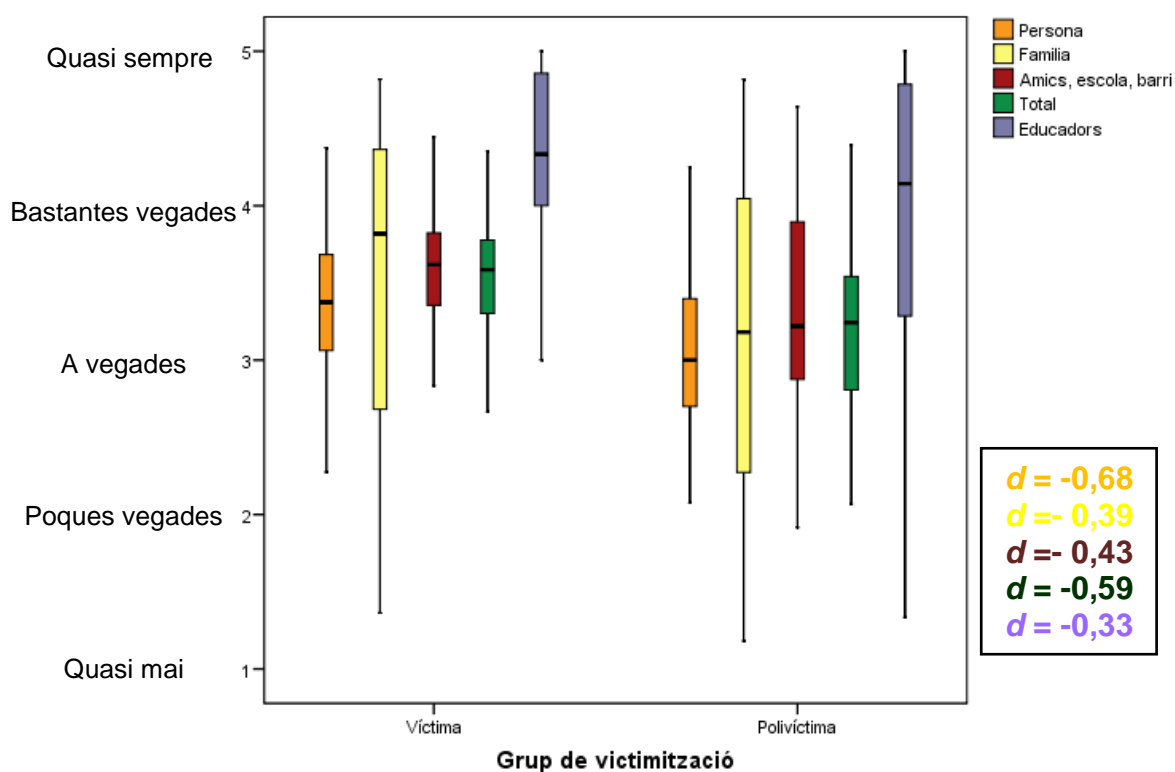
Taula 29. Puntuacions del ARQ (M i D.T.) per grup de victimització

	Víctimes (n= 59)	Polivíctimes (n= 67)
Personal	3,38 (0,43)	3,06 (0,50)
Família	3,51 (1,03)	3,10 (1,05)
Amistats, escola i barri	3,59 (0,53)	3,34 (0,63)
Total	3,53 (0,46)	3,23 (0,54)
Educadors	4,24 (0,73)	3,95 (0,97)

Aquesta aparent tendència s'ha analitzat estadísticament mitjançant una anàlisi multivariant¹⁶, obtenint diferències significatives en els recursos personals ($F(1,118)= 14,666$; $p < 0,05$), familiars ($F(1,118)= 5,385$; $p < 0,05$), i provinents de l'entorn pròxim ($F(1,118)= 9,398$; $p < 0,05$). En el cas del suport rebut per part del educadors, tutors i tècnics no s'han trobat diferències estadísticament significatives ($F(1,118)= 2,988$; $p= 0,086$). La magnitud de les diferències entre els dos grups (d de Cohen) es mostren al Gràfic 30, on es representen les distribucions de les puntuacions mitjançant diagrames de caixes, i es constata que oscil·len entre valors baixos (e.g., educadors) i moderats (e.g., personal) (Cohen, 1988).

¹⁶ S'han exclòs de l'anàlisi els valors atípics.

Gràfic 30. Distribució de les puntuacions del ARQ segons grup de victimització

Com en el cas de la victimització i la psicopatologia, amb la intenció d'explorar la contribució dels factors personals i socials a l'explicació del nivell de simptomatologia internalitzant, externalitzant i general, controlant l'efecte del nombre de victimitzacions sofertes (l'única variable que va resultar significativa en la predicció del nivell de simptomatologia psicològica), es van aplicar diversos models de regressió múltiple (mètode introduir) utilitzant com a variable dependent les puntuacions T del YSR i com a variables predictores les puntuacions de l'ARQ i la mesura de suport per part dels educadors. A la Taula 30 es mostren els resultats d'aquestes anàlisis, on s'especifiquen els coeficients de regressió estandarditzats (β), el valor de l'estadístic t i el corresponent p valor que informen sobre la contribució específica de cada factor de protecció, així com el coeficient de determinació corregit (R^2) que informa de la variabilitat explicada pel model de regressió en qüestió.

Taula 30. Contribució de l'ARQ i el suport del educadors a les puntuacions del YSR

	Internalització			Externalització			General		
	β	t	p	β	t	p	β	t	p
Model 1									
Número total de victimitzacions	0,303	3,469	< ,01	0,413	4,943	< ,001	0,406	4,846	< ,001
Model 2									
Número total de victimitzacions	0,113	1,498	0,137	0,305	3,478	0,001	0,241	3,230	< ,01
Personal	-0,583	-7,452	< ,001	-0,344	-3,784	< ,001	-0,559	-7,230	< ,001
Família	0,099	1,302	0,196	-0,035	-0,403	0,688	0,075	1,004	0,318
Amics, escola i barri	-0,156	-1,824	0,071	0,048	0,486	0,628	-0,084	-0,996	0,322
Educadors	0,079	1,043	0,299	-0,064	-0,730	0,467	0,032	0,421	0,675
R² Model 2		0,43			0,24			0,45	

Com pot observar-se¹⁷, un cop controlat l'efecte del nombre total de victimitzacions experimentades al llarg de la vida, l'únic factor de protecció que prediu de forma significativa el nivell de simptomatologia psicològica és el *factor personal*. La contribució d'aquest factor personal és més elevada en el cas de la simptomatologia internalitzant i de la simptomatologia general en comparació a la simptomatologia externalitzant.

6.2. Joves atesos per la DGEPCJJ

6.2.1. Prevalença de la victimització al llarg de la vida

6.2.1.1. Prevalença: resultats generals

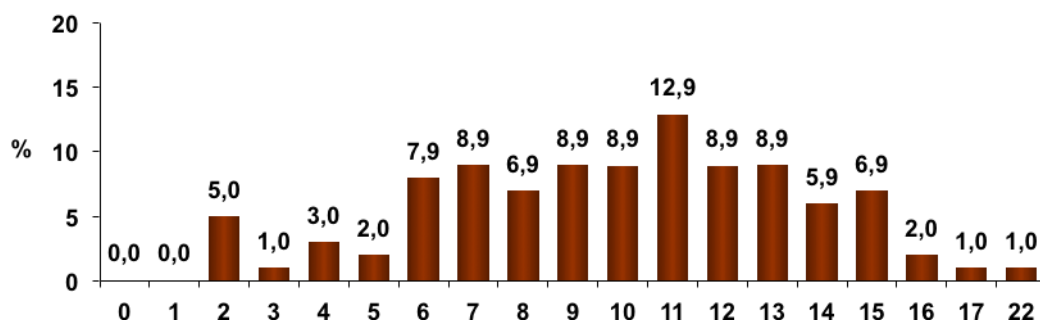
El 100% dels adolescents entrevistats ha patit algun tipus de victimització al llarg de la seva vida.

Els joves viuen una mitjana de 9,91 formes diferents de victimització al llarg de la seva vida, amb un rang que oscil·la entre 2 i 22, no observant-se diferències significatives entre nois i noies ($M = 10,05$; $D.T. = 3,81$; $M = 9,32$; $D.T. = 3,76$, respectivament) després de realitzar un ANCOVA amb l'edat com a covariable ($F(1,98) = 0,532$; $p = 0,467$).

¹⁷ Els resultats que es detallen fan referència també a anàlisis de regressió complementàries a les reportades en aquesta memòria.

El Gràfic 31 permet veure que, en joves amb mesures de justícia juvenil, la vivència d'entre 6 a 13 esdeveniments diferents seria força comú (72,3%), bastant menys habitual seria experimentar més victimitzacions (16,8%) o viure'n menys (10,9%).

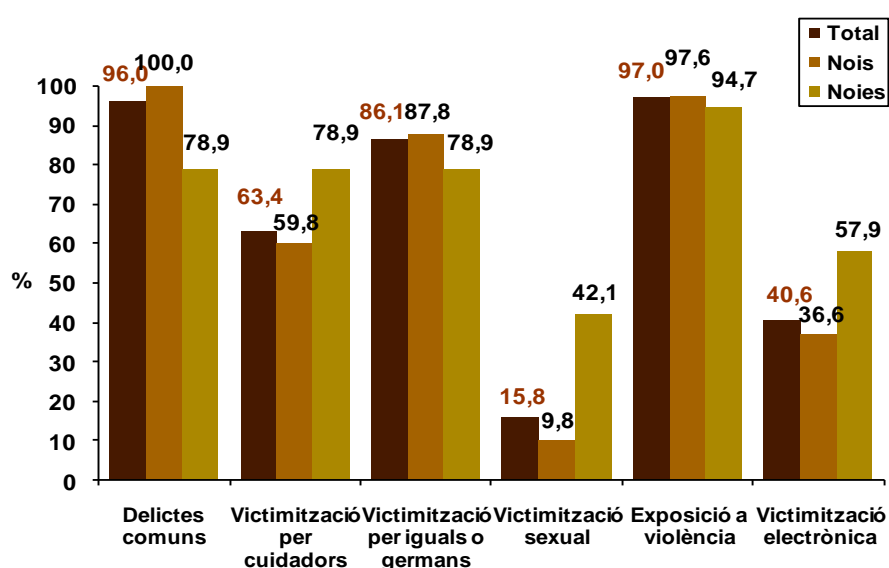
Gràfic 31. Nombre de tipus de victimitzacions viscudes al llarg de la vida (n=101)

6.2.1.2. Prevalença: resultats segons àrees de victimització

Tenint en compte els diferents tipus de victimització (veure Gràfic 32), un elevat percentatge d'adolescents ha patit alguna forma de delictes comú (96,0%) o algun tipus de d'exposició a violència (97,0%). A continuació, se situaria la victimització per iguals o germans (86,1%), l'exercida per cuidadors (63,4%) i, per últim, la victimització electrònica (40,6%) i la sexual (15,8%).

Gràfic 32. Prevalença segons àrees de victimització (n=101)

En relació a la comparació entre nois i noies¹⁸ en cada una de les àrees de victimització, els resultats indiquen que les noies pateixen de forma significativa més *victimització sexual* ($OR= 6,73$, $95\% IC [2,09-21,61]$), i els nois més *delictes comuns* ($OR ajustada= 0,04$, $95\% IC [0,004-0,34]$).

La majoria dels joves ha patit algun tipus de *delicte comú* i, tal com il·lustra la Taula 31. El més habitual són les agressions amb o sense arma (C4 i C5) per sobre de les amenaces o els intents d'agressió (C6 i C7), els actes de vandalisme (C3) o dels robatoris (C1 i C2). En darrer lloc se situen els delictes d'odi (C9) i els segrests (C8). La comparació per sexes permet observar que els nois reben més agressions en què s'utilitzen armes que les noies.

Taula 31. Delictes comuns: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR
C1. Robatori amb violència	25,7	28,0	15,8	0,48
C2. Robatori sense violència	31,7	32,9	26,3	0,73
C3. Vandalisme	43,6	42,7	47,4	1,21
C4. Agressió amb arma	53,5	59,8	26,3	0,24*
C5. Agressió sense arma	58,4	62,2	42,1	0,44
C6. Intent d'agressió	43,0	46,9	26,3	0,40
C7. Amenaça d'agressió	43,0	40,7	52,6	1,62
C8. Segrest	4,0	3,7	5,3	1,46
C9. Delictes d'odi	7,9	8,5	5,3	0,59
Alguna victimització per delicte comú	96,0	100,0	78,9	0,04^{a*}

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

Com mostra la Taula 32, en relació als *cuidadors*, el més freqüent són els episodis de violència física (M1)¹⁹, i afecten aproximadament a la meitat dels nois i les noies. En segon lloc, se situa la violència psicològica o emocional (M2), però en aquest cas les noies informen d'una freqüència força superior als nois. El mateix s'esdevé en relació a la negligència (M3). Per últim, la pregunta sobre els intents d'un dels pares per apartar o mantenir allunyat al jove de l'altre progenitor (M4) obté prevalences similars en nois i noies.

¹⁸ Els resultats obtinguts en el grup de joves de sexe femení així com les comparacions amb els de sexe masculí han d'interpretar-se amb cautela, ja que el grup de noies es bastant reduït ($n= 19$).

¹⁹ El lector ha de ser conscient que aquestes dades responen a formes de victimització i no poden equiparar-se a casos de maltractament infantil, ja que s'hi inclouen tant episodis de violència esporàdica com continuada, així com incidents de baixa gravetat o més propers a episodis de càstig corporal.

Taula 32. Victimització per cuidadors: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR
M1. Violència física	50,5	51,2	47,4	0,86
M2. Violència psicològica/emocional	30,0	24,7	52,6	3,39*
M3. Negligència	7,9	4,9	21,1	5,20*
M4. Interferència parental/Segrest familiar	7,0	6,2	10,5	1,79
Alguna victimització per cuidadors	63,4	59,8	78,9	2,53

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

En l'àrea de la *victimització per iguals o germans* (veure Taula 33), destaca especialment la prevalença de les agressions físiques (P2) i, en nois, també les agressions per una banda o grup (P1), sent significativament més freqüents que en noies. Cal destacar la freqüència dels episodis de violència en la parella (P6) que afecten gairebé a un terç dels joves entrevistats.

Taula 33. Victimització per iguals o germans: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR
P1. Agressió per una banda o grup	49,5	57,3	15,8	0,14*
P2. Agressió per iguals o germans	61,4	63,4	52,6	0,64
P3. Agressió genital no sexual	16,8	19,5	5,3	0,23
P4. Intimidació física	20,8	20,7	21,1	1,02
P5. Violència verbal o relacional	19,8	19,5	21,1	1,10
P6. Violència en la parella	30,7	29,3	36,8	1,41
Alguna victimització per iguals o germans	86,1	87,8	78,9	0,52

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

La Taula 34 indica que el percentatge de *victimització sexual* és destacable en els joves entrevistats, especialment en les noies (42,1%). Respecte a les victimitzacions que impliquen contacte físic, l'abús o agressió sexual per un adult conegut (S1) i el comés pels iguals (S3) són els més freqüents entre les noies, mentre que en els nois el més freqüent és l'abús o agressió sexual per un adult desconegut (S2). Cal tenir en compte que, en alguns casos, els abusos o agressions sexuals impliquen intent de penetració o penetració consumada (S4). Quant a les victimitzacions sexuals que no impliquen contacte físic, destaca l'exhibicionisme o exposició sexual en el cas de les noies (S5), amb una prevalença significativament superior a l'observada en els nois.

Taula 34. Victimització sexual: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR
S1. Abús/agressió sexual per adult conegut	3,0	1,2	10,5	9,53
S2. Abús/agressió sexual per adult desconegut	3,0	3,7	0,0	1,00
S3. Agressió sexual per iguals	2,0	0,0	10,5	13,83 ^a
S4. Violació: intent o consumada	2,0	1,2	5,3	4,50
S5. Exhibicionisme/Exposició sexual	8,9	4,9	26,3	6,96*
S6. Assetjament sexual verbal	2,0	1,2	5,3	4,50
Alguna victimització sexual	15,8	9,8	42,1	6,73*

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

Quant a l'exposició a violència, la Taula 35 mostra que l'exposició a violència intrafamiliar afecta aproximadament a una quarta part dels nois i noies entrevistats. Aquests joves han presenciat amb una freqüència molt elevada agressions amb arma i sense arma (W3 i W4) fora del seu nucli familiar principal assolint, en ambdós casos, un 82% i sent més freqüent en el nois els episodis en què s'utilitzen armes. Amb una freqüència inferior però destacable per la gravetat dels fets, cal tenir en compte que gairebé un terç d'aquests joves tenen un familiar o amic assassinat (W6) i una quarta part ha presenciat un assassinat (W7).

Taula 35. Exposició a violència: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR
W1. Testimoni de violència entre els pares	28,7	28,0	31,6	1,18
W2. Testimoni de violència als germans	23,8	25,6	15,8	0,54
W3. Testimoni d'agressió amb arma	82,2	86,6	63,2	0,27*
W4. Testimoni d'agressió sense arma	82,2	84,1	73,7	0,53
W5. Robatori al domicili	17,8	14,6	31,6	2,69
W6. Assassinat de familiar o amic	30,7	31,7	26,3	0,77
W7. Testimoni d'assassinat	24,0	27,2	10,5	0,32
W8. Testimoni de tiroteig, terrorisme o disturbis	30,7	32,9	21,1	0,54
W9. Exposició a guerres o conflictes armats	1,0	1,2	0,0	2,05 ^a
Alguna forma d'exposició a violència	97,0	97,6	94,7	0,45

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

Pel que fa a la *victimització electrònica* (Taula 36), val a dir que el 20,8% dels adolescents reconeix que s'ha utilitzat la xarxa per molestar-lo o assetjar-lo, o per difondre informacions negatives o cruels sobre ell/a. Aquest tipus

d'incidents han estat més freqüents en les noies que en els nois. Pel que fa a insinuacions o sol·licituds de caire sexual mitjançant les TIC aquestes s'esdevenen en el 24,8% dels casos.

Taula 36. Victimització electrònica: percentatge per tipus d'esdeveniment i OR

	Total	Nois	Noies	OR
INT1. Assetjament	20,8	15,9	42,1	3,86*
INT2. Sol·licituds sexuals no desitjades	24,8	24,4	26,3	1,11
Alguna victimització electrònica	40,6	36,6	57,9	2,38

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

6.2.1.3. Victimització segons l'edat d'inici

L'anàlisi de l'edat en què els adolescents recorden haver viscut el primer episodi de victimització d'un tipus concret aporta dades interessants des de la perspectiva de la victimologia del desenvolupament. La Taula 37 mostra els diferents tipus d'esdeveniments victimitzants segons l'edat d'inici (a partir de la *mediana*²⁰) dels mateixos. S'han establert tres grups d'edat: infància (fins els 11 anys), adolescència inicial (12-13 anys) i adolescència mitjana (14-16 anys).

Pel que fa a les victimitzacions resultants de *delictes comuns*, s'observa que, solen iniciar-se entre els 14 i els 16 anys; si bé en alguns casos aquestes formes de victimització poden donar-se entre els 12 i els 13 anys. En conjunt, s'observa que robatoris i agressions acostumen a patir-se entre els 13 i els 14 anys.

Les *victimitzacions per cuidadors* s'inicien durant la infància, a excepció de la violència psicològica o emocional que, segons el record dels joves, ho fa cap als 13 anys. La violència física i els altres tipus de violència familiar acostumen a aparèixer per primera vegada entorn els 10 anys.

Pel que fa a la *victimització per iguals o germans*, pot aparèixer en qualsevol dels tres períodes d'edat establerts però principalment s'inicia entre els 13 i els

²⁰ L'edat d'inici s'ha calculat a partir de la *mediana* perquè en distribucions asimètriques o en presència de valors atípics és més robusta que la mitjana aritmètica.

14 anys. Les més tardanes dins d'aquesta categoria són la violència de parella i l'agressió per una banda o grup.

L'edat d'inici dels diferents tipus de *victimització sexual* es concentren al període de l'adolescència mitjana, a excepció de l'abús o agressió sexual per un adult conegut, amb inici a la infància, i l'assetjament sexual verbal, que es dona a l'adolescència inicial.

En el cas de les *victimitzacions indirectes*, l'exposició a violència en el context familiar té un inici més primerenc (entorn els 7 i els 10 anys d'edat) que l'exposició a la violència comunitària, més habitual entre els 12 i els 13 anys.

Per últim, la *victimització electrònica* s'inicia a l'etapa de l'adolescència mitjana, concretament als 14 anys, tant si té connotacions sexuals com si no en té.

Taula 37. Edat d'inici (mediana (*Md*) i rang interquartílic (*RI*) dels esdeveniments segons àrees de victimització

Mòduls JVQ	Infància (fins els 11 anys)	Adolescència inicial (12-13 anys)	Adolescència mitjana (14-16 anys)
Delictes comuns	C8. Segrest (<i>Md</i> = 11,5; <i>RI</i> = 7,0)*	C9. Delictes d'odi (<i>Md</i> = 12,0; <i>RI</i> = 3,5)* C1. Robatori amb violència (<i>Md</i> = 13; <i>RI</i> = 4,5) C5. Agressió sense arma (<i>Md</i> = 13; <i>RI</i> = 5,0)	C2. Robatori sense violència (<i>Md</i> = 14; <i>RI</i> = 2,7) C3. Vandalisme (<i>Md</i> = 14; <i>RI</i> = 5,0) C4. Agressió amb arma (<i>Md</i> = 14; <i>RI</i> = 3,0) C6. Intent d'agressió (<i>Md</i> = 14; <i>RI</i> = 2,0) C7. Amenaça d'agressió (<i>Md</i> = 15; <i>RI</i> = 2,0)
Victimització per cuidadors	M1. Violència física (<i>Md</i> = 10; <i>RI</i> = 7,0) M3. Negligència (<i>Md</i> = 10; <i>RI</i> = 4,2)* M4. Interferència parental/Segrest familiar (<i>Md</i> = 10,5; <i>RI</i> = 6,5)*	M2. Violència psicològica/emocional (<i>Md</i> = 13; <i>RI</i> = 3,5)	
Victimització per iguals o germans	P5. Violència verbal o relacional (<i>Md</i> = 11,5; <i>RI</i> = 7,0)	P2. Agressió per iguals o germans (<i>Md</i> = 13; <i>RI</i> = 5,2) P3. Agressió genital no sexual (<i>Md</i> = 13; <i>RI</i> = 3,0) P4. Intimidació física (<i>Md</i> = 13,5; <i>RI</i> = 4,7)	P6. Violència en la parella (<i>Md</i> = 14; <i>RI</i> = 1,0) P1. Agressió per una banda o grup (<i>Md</i> = 14; <i>RI</i> = 3,0)
Victimització sexual	S1. Abús/agressió sexual per un adult conegut (<i>Md</i> = 6; <i>RI</i> = 4,0)*	S6. Assetjament sexual verbal (<i>Md</i> = 13; <i>RI</i> = 4,0)*	S5. Exhibicionisme/Exposició sexual (<i>Md</i> = 14; <i>RI</i> = 2,5)* S3. Abús/agressió sexual per iguals (<i>Md</i> = 14,5; <i>RI</i> = 3,0)* S4. Violació intent o consumada (<i>Md</i> = 14,5; <i>RI</i> = 3,0)* S2. Abús/agressió sexual per adult desconegut (<i>Md</i> = 15; <i>RI</i> = 2,0)*
Exposició a violència	W9. Exposició a guerres o conflictes armats (<i>Md</i> = 1; <i>RI</i> = 0,0)* W1. Testimoni de violència entre els pares (<i>Md</i> = 7; <i>RI</i> = 7,0) W2. Testimoni de violència als germans (<i>Md</i> = 10; <i>RI</i> = 6,0)	W5. Robatori al domicili (<i>Md</i> = 12,5; <i>RI</i> = 9,2) W7. Testimoni d'assassinat (<i>Md</i> = 12,5; <i>RI</i> = 6,5) W3. Testimoni d'agressió amb arma (<i>Md</i> = 13; <i>RI</i> = 5,5) W4. Testimoni d'agressió sense arma (<i>Md</i> = 13; <i>RI</i> = 6,0) W6. Assassinat de familiar o amic (<i>Md</i> = 13; <i>RI</i> = 6,0) W8. Testimoni de tiroteig, terrorisme o disturbis (<i>Md</i> = 13; <i>RI</i> = 5,0)	
Victimització electrònica			INT1. Assetjament (<i>Md</i> = 14; <i>RI</i> = 3,0) INT2. Sol·licituds sexuals no desitjades (<i>Md</i> = 14; <i>RI</i> = 2,0)

*Mediana (*Md*) i rang interquartílic (*RI*) de l'edat d'inici calculada amb menys de 10 participants.

6.2.1.4. Característiques de l'últim episodi: lesions físiques, victimari i notificació

6.2.1.4.1. Lesions físiques en l'últim episodi

Per aquelles victimitzacions que impliquen l'ús de la força o que poden implicar dany físic es demanava al jove informació sobre la presència i tipus de lesions sofertes en l'últim episodi. Els resultats de l'anàlisi d'aquesta informació apareixen a la Taula 38.

En global, s'observa que el 69,3% dels joves entrevistats ha patit alguna lesió derivada d'un o més episodis de victimització. El 47,5% ha tingut una o més lesions de caràcter lleu (petit blau, rascada o tall) fruit de la victimització i el 33,7% de caràcter moderat (blau gran, tall gran o profund, ull de vellut o hemorràgia nasal). Les lesions més greus són menys freqüents, però poden afectar a gairebé el 14% dels joves (per ex.: un esquinç, ós o dent trencada o una ferida o lesió interna), mentre que el fet de quedar-se inconscient assoleix un 5%.

Per mòduls, s'observa que ser víctima de delictes comuns és el que produeix més sovint lesions (53,5%) i, en general, el que produeix lesions de caràcter més greu. Seguidament es troba la victimització per iguals, de manera que pateixen alguna lesió el 43,6% dels joves i, en tercer lloc, però a distància, la victimització per cuidadors (19,8%).

Taula 38. Presència i tipus de lesions resultants de la victimització durant l'últim any per mòduls (%)

	Tipus de lesió (%)							
	Alguna lesió	Petit blau, rascada o tall	Blau gran, tall gran o profund, ull de vellut o hemorràgia nasal	Esquinç, os trencat o dent trencada	Ferida o lesió interna	Quedar-se sense sentit o inconscient	Altres tipus de mal que va durar fins el dia següent	Altres
Delictes comuns ¹	53,5	25,7	23,8	6,9	10,9	4,0	3,0	1,0
Victimització per cuidadors ²	19,8	7,9	10,9	2,0	-	-	3,0	-
Victimització per iguals o germans ³	43,6	29,7	12,9	5,9	4,0	2,0	5,0	-
Victimització sexual ⁴	0,0	-	-	-	-	-	-	-
Exposició a violència ⁵	1,0	1,0	-	1,0	-	-	-	-
Global	69,3	47,5	33,7	13,9	13,9	5,0	8,9	1,0

¹ Inclou: C1, C3, C4, C5, C6, C8 i C9.

² Inclou: M1, M3 i M4.

³ Inclou: P1, P2, P3, P4 i P6.

⁴ Inclou: S1, S2, S3 i S4.

⁵ Inclou: W8 i W9.

6.2.1.4.2. Victimaris en l'últim episodi

L'entrevista realitzada amb els joves també sol·licitava informació sobre les característiques del victimari en relació a l'últim episodi. Així, es preguntava sobre el nombre de participants en el fet, el tipus de relació amb els victimaris o les característiques de sexe i edat dels mateixos, informant prèviament que es consideraven homes o dones aquelles persones amb 18 anys o més i nois o noies aquelles menors de 18 anys.

Tal i com s'observa a la Taula 39, relativa als diferents tipus de *delictes comuns*, la participació d'un únic victimari és el més habitual, excepte en els robatoris amb violència (C1), les agressions amb arma (C4) i els delictes d'odi (C9) en què aquests acostumen a actuar en grup. Quant al tipus de relació, el més freqüent és que els delictes comuns siguin perpetrats per persones desconegudes, o per nois i noies que són amics, veïns o companys d'escola però també per joves sense relació de parentesc de primer grau (ex.: cosins, nois del centre, etc.) amb qui ha conviscut o joves que pertanyen a bandes. La implicació de desconeguts és generalment elevada excepte als furtos (C2), el vandalisme (C3) i els intents d'agressió (C6). Quant a l'edat i el sexe del victimari, s'observa la major implicació del sexe masculí, i la participació bastant igualitària de joves i adults, amb alguna excepció, com per exemple els segrests que són íntegrament perpetrats per adults.

Quant a la *victimització per cuidadors* (Taula 40), el més freqüent és que hi hagi un únic victimari però, en alguns casos, (entorn el 20-30%) s'impliquen també d'altres persones. L'excepció serien les conductes negligents en què en gairebé el 60% dels casos participa més d'una persona. Els principals perpetradors són els pares i les mares si bé, amb freqüències baixes, podem trobar altres familiars o el personal del centre (ex.: educadors i guardes de seguretat). Els pares estarien més sovint implicats en situacions de violència física (M1) que les mares, no observant-se diferències en la resta de situacions. És de destacar que el 62,5% dels implicats en conductes negligents són professionals del centre, de manera que quatre joves han percebut que no han rebut una atenció adequada per part de diversos educadors. En relació al sexe del victimari, la

victimització per cuidadors està més associada al sexe masculí, a excepció de la negligència.

Pel que fa a la *victimització per iguals o germans* (Taula 41), la implicació de més d'un victimari s'esdevé poc freqüent en les agressions (P2 i P3) i la intimidació física (P4), però bastant sovint en la violència verbal o relacional (P5) (57,9%). Els principals victimaris en aquesta àrea són amics, veïns o companys d'escola, però també desconeguts, altres joves sense vincles de parentesc de primer grau (ex.: cosins, nois del centre) amb qui conviu la víctima i germans/germanastres. Per últim, s'observa un predomini del sexe masculí, excepte en el cas de la violència de parella on les principals victimàries són noies.

La *victimització sexual* (Taula 42) que implica contacte físic és perpetrada principalment per un únic victimari. Respecte les victimitzacions sexuals sense contacte físic, l'exhibicionisme (S5) es realitza per només un victimari, mentre que l'assetjament verbal sexual es porta a terme en grup (S6) en la meitat dels casos. En els dos casos de violació (S4), un era una dona desconeguda i l'altre el noi amb qui sortia la víctima. El predomini del sexe masculí entre els perpetradors és elevat en aquest tipus de victimitzacions, excepte en l'exhibicionisme (S6) on també s'hi troben implicades un nombre important de dones.

Pel que fa a l'*exposició a violència* (Taula 43), en el context familiar trobem que la participació d'un únic victimari és el més habitual quan es tracta de l'exposició a violència cap als germans (W2) (95,8%), però també en el cas de la violència entre els pares o les parelles d'aquests (W1), tot i que cal destacar que, aproximadament, en el 14% dels casos la violència és mútua entre els dos membres de la parella. La participació del pare en ambdues formes de victimització (W1 i W2) és més freqüent que la de la mare. Pel que fa a la violència comunitària²¹ (d'W3 a W9) poden participar un o més victimaris de

²¹ Recordem al lector que el concepte de violència comunitària forma part del mòdul de victimització relatiu a ser testimoni o víctima indirecta i refereix a aquelles formes de violència a les que l'infant o jove ha estat exposat, fóra de l'entorn familiar.

forma indistinta. En les agressions (W3 i W4), el victimari pot ser un adult o un jove, mentre que en el casos de robatori a la llar o d'assassinat d'un desconegut predomina més aviat la participació d'adults.

Quant a la *victimització electrònica* (Taula 44), s'observa que aquest medi és utilitzat principalment per menors d'edat però també per adults. Tant en l'assetjament com en les sol·licituds sexuals predominen més els victimaris de sexe masculí que femení. Els principals victimaris són persones desconegudes, amics o coneguts de l'escola i de fora de l'escola, i la persona amb qui el jove sortia.

Taula 39. Delictes comuns: presència d'un únic victimari, tipus de relació més freqüent i característiques del victimari (%)

	n	Un victimari	Tipus de relació més freqüent amb el victimari	(%)	Característiques victimari**			
					Home	Dona	Noi	Noia
C1. Robatori amb violència	26	26,9	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)*	70,3 15,6	54,0	3,2	42,9	0,0
C2. Robatori sense violència	32	70,8	Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)* Persona desconeguda Menors de 18 anys amb qui conviu*	38,6 22,7 18,2	20,5	0,0	56,8	9,1
C3. Vandalisme	44	93,2	Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)* Germà/ana o germanastre/a Persona amb qui surt o sortia Pare/Mare/Parella d'un dels pares/Pares d'acollida Menors de 18 anys amb qui conviu*	35,4 22,9 12,5 10,4 8,3	6,3	10,4	66,7	14,6
C4. Agressió amb arma	54	33,3	Persona desconeguda Membre d'una banda Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)*	69,9 9,8 8,6	53,3	1,3	42,0	2,7
C5. Agressió sense arma	59	67,9	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)* Menors de 18 anys amb qui conviu* Adult conegut no familiar (ex.: professor, veí...)	53,4 18,9 7,8 7,8	44,0	2,0	44,0	6,0
C6. Intent d'agressió	43	47,6	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)* Membre d'una banda Adult conegut no familiar (ex.: professor, veí...)	36,4 31,8 14,5 11,8	32,7	0,0	63,5	3,8
C7. Amenaça d'agressió	43	64,3	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)* Adult conegut no familiar (ex.: professor, veí...) Membre d'una banda	44,6 21,7 15,7 7,2	44,3	1,3	44,3	8,9
C8. Segrest	4	75,0	Persona desconeguda Persona amb qui surt o sortia	83,3 16,7	100,0	0,0	0,0	0,0
C9. Delictes d'odi	8	25,0	Persona desconeguda	89,5	52,6	0,0	47,4	0,0

* La majoria són menors de 18 anys, però en alguns casos els entrevistats han considerat dins aquesta categoria altres joves amb la majoria d'edat.

**Les característiques del victimari poden sumar menys de 100% ja que no s'han inclòs les respostes 'No sap/No contesta'.

Taula 40. Victimització per cuidadors: presència d'un únic victimari, tipus de relació més freqüent i característiques del victimari (%)

	n	Un victimari	Tipus de relació més freqüent amb el victimari	(%)	Característiques victimari**			
					Home	Dona	Noi	Noia
M1. Violència física	51	80,4	Pare Mare Germà/ana o germanastre/a Personal del centre (ex.: educador, seguretat)	39,4 22,7 15,2 9,1	69,2	27,7	3,1	0,0
M2. Violència psicològica/emocional	30	82,8	Pare Mare Germà/ana o germanastre/a Parella d'un dels pares/Pares d'acollida Personal del centre (ex.: educador, seguretat)	30,6 27,8 11,1 8,3 5,6	69,4	30,6	0,0	0,0
M3. Negligència	8	37,5	Personal del centre (ex.: educador, seguretat) Mare Pare	62,5 18,8 12,5	50,0	50,0	0,0	0,0
M4. Interferència parental/Segrest familiar	7	71,4	Altres (ex.: companys de presó del pare) Pare Mare Familiars adults amb qui conviu (ex.: oncles, avis)	36,4 27,3 27,3 9,1	63,6	36,4	0,0	0,0

**Les característiques del victimari poden sumar menys de 100% ja que no s'han inclòs les respostes 'No sap/No contesta'.

Taula 41. Victimització per iguals o germans: presència d'un únic victimari, tipus de relació més freqüent i característiques del victimari (%)

	n	Un victimari	Tipus de relació més freqüent amb el victimari	(%)	Característiques victimari**			
					Home	Dona	Noi	Noia
P1. Agressió per una banda o grup	50	0,0	(no pertinent)		0,0	0,0	90,8	9,2
P2. Agressió per iguals o germans	62	79,3	Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)* Persona desconeguda Menors de 18 anys amb qui conviu* Germà/ana o germanastre/a	35,3 28,2 14,1 11,8	30,6	1,2	57,6	7,1
P3. Agressió genital no sexual	17	94,1	Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)* Menors de 18 anys amb qui conviu*	66,7 22,2	5,6	0,0	61,1	33,3
P4. Intimidació física	21	83,3	Persona desconeguda Germà/ana o germanastre/a Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)* Menors de 18 anys amb qui conviu*	32,1 28,6 14,3 10,7	22,2	0,0	55,6	11,1
P5. Violència verbal o relacional	20	42,1	Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)* Menors de 18 anys amb qui conviu Persona desconeguda	67,9 19,6 10,7	7,4	3,7	72,2	14,8
P6. Violència en la parella	31	100,0	Persona amb qui surt o sortia	100,0	9,7	19,4	9,7	61,3

* La majoria són menors de 18 anys, però en alguns casos els entrevistats han considerat dins aquesta categoria altres joves amb la majoria d'edat.

**Les característiques del victimari poden sumar menys de 100% ja que no s'han inclòs les respostes 'No sap/No contesta'.

Taula 42. Victimització sexual: presència d'un únic victimari, tipus de relació més freqüent i característiques del victimari (%)

	n	Un victimari	Tipus de relació més freqüent amb el victimari	(%)	Característiques victimari**			
					Home	Dona	Noi	Noia
S1. Abús/agressió sexual per adult conegut	3	100,0	Adult conegut no familiar (ex.: professor, veí...) Familiars adults amb qui conviu (ex.: oncles, avis) Refusa respondre	33,3 33,3 33,3	66,7	0,0	0,0	0,0
S2. Abús/agressió sexual per adult desconegut	3	100,0	Adult desconegut	100,0	66,7	33,3	0,0	0,0
S3. Abús/agressió sexual per iguals	2	100,0	Persona desconeguda Persona amb qui surt o sortia	50,0 50,0	0,0	0,0	100,0	0,0
S4. Violació: intent o consumada	2	100,0	Persona desconeguda Persona amb qui surt o sortia	50,0 50,0	0,0	50,0	50,0	0,0
S5. Exhibicionisme/Exposició sexual	9	100,0	Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)* Persona desconeguda Adult conegut no familiar (ex.: professor, veí...)	44,4 33,3 11,1	22,2	22,2	33,3	22,2
S6. Assetjament sexual verbal	2	50,0	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ïna o company/a d'escola (<18 anys)*	66,7 33,3	66,7	0,0	33,3	0,0

* La majoria són menors de 18 anys, però en alguns casos els entrevistats han considerat dins aquesta categoria altres joves amb la majoria d'edat.

**Les característiques del victimari poden sumar menys de 100% ja que no s'han inclòs les respostes 'No sap/No contesta'.

Taula 43. Exposició a violència: presència d'un únic victimari, tipus de relació més freqüent i característiques del victimari (%)

	n	Un victimari	Tipus de relació més freqüent amb el victimari	(%)	Característiques victimari**			
					Home	Dona	Noi	Noia
W1. Testimoni de violència entre els pares	29	82,8	Pare Mare Parella actual d'un dels pares	64,7 17,6 14,7	82,4	17,6	0,0	0,0
W2. Testimoni de violència als germans	24	95,8	Pare Mare Parella actual d'un dels pares	64,0 24,0 12,0	72,0	28,0	0,0	0,0
W3. Testimoni d'agressió amb arma	83	42,5	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys)* Membre d'una banda Adult conegut no familiar (ex.: professor, veí...)	57,3 19,9 8,3 7,8	49,5	2,4	44,3	1,4
W4. Testimoni d'agressió sense arma	83	41,6	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys)* Menors de 18 anys amb qui conviu*	52,5 26,3 8,9	45,1	1,1	48,0	4,6
W5. Robatori al domicili	18	63,6	Adult conegut no familiar (ex.: professor, veí...) Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys)* Persona desconeguda Es desconeix	25,0 20,0 12,5 25,0	40,0	12,0	12,0	8,0
W6. Assassinat de familiar o amic	31	52,0	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys)* Adult conegut no familiar (ex.: professor, veí...)	51,0 29,4 7,8	45,1	0,0	43,1	0,0
W7. Testimoni d'assassinat	24	60,9	Persona desconeguda Amic/iga, veí/ina o company/a d'escola (<18 anys)* Membre d'una banda Adult conegut no familiar (ex.: professor, veí...)	43,2 29,7 13,5 10,8	62,9	2,9	22,9	2,9

* La majoria són menors de 18 anys, però en alguns casos els entrevistats han considerat dins aquesta categoria altres joves amb la majoria d'edat.

**Les característiques del victimari poden sumar menys de 100% ja que no s'han inclòs les respostes 'No sap/No contesta'.

***No es mostren aquells ítems amb cap ocurrència (W9) o on la pregunta no és pertinent (W8 i W9).

Taula 44. Victimització electrònica: presència d'un únic victimari, tipus de relació més freqüent i característiques del victimari (%)

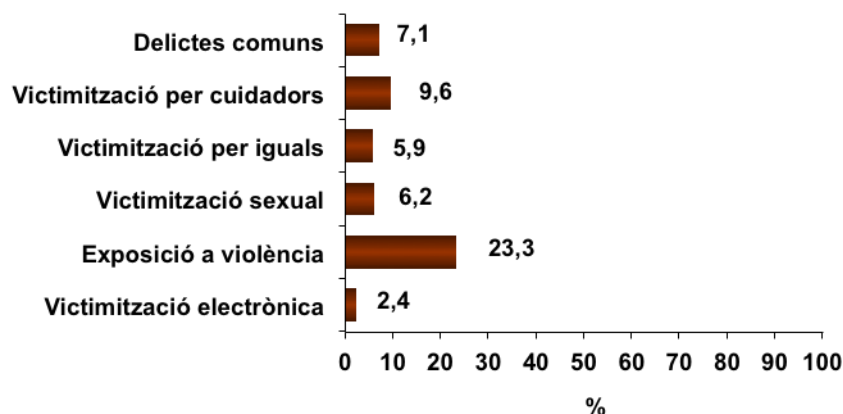
	<i>n</i>	Un victimari	Tipus de relació més freqüent amb el victimari	(<i>%</i>)	Característiques victimari**			
					Home	Dona	Noi	Noia
INT1. Assetjament	21	71,4	Persona desconeguda	33,3	17,9	0,0	53,6	17,9
			Amic/iga o conegut de fora de l'escola	33,3				
			Persona amb qui surt o sortia	9,5				
INT2. Sol·licituds sexuals no desitjades	25	92,0	Persona desconeguda	30,8	7,0	0,0	33,0	20,0
			Amic/iga o conegut de l'escola	30,8				
			Amic/iga o conegut de fora de l'escola	15,4				
			Persona amb qui surt o sortia	11,5				

**Les característiques del victimari poden sumar menys de 100% ja que no s'han inclòs les respostes 'No sap/No contesta'.

6.2.1.4.3. Notificació en l'últim episodi

Els joves també han informat sobre la notificació a la policia de l'últim episodi de victimització viscut (veure Gràfic 33). En aquest sentit, s'observa un nivell de notificació molt baix a totes les categories i, especialment baix, en el cas de la victimització electrònica, no arribant al 3% de les situacions. La resta de categories se situa entre el 6 i el 10%, a excepció de l'exposició a violència que assoleix un percentatge mig de denuncia al cos policial del 23,3%. És de destacar que la victimització sexual, malgrat constituir probablement un delicte en la majoria d'ocasions, compti amb un nivell baix de notificació (6%).

Gràfic 33. Percentatge mig de denúncies a la policia sobre l'últim episodi, segons la tipologia de la victimització

6.2.2. Victimització en l'últim any mentre el jove té expedient obert a justícia juvenil

Del total de participants s'han escollit aquells que fa més d'un any des del primer expedient obert per la DGEPCJJ per analitzar el grau de victimització en aquest darrer període ($n= 58$)²².

²² En aquest apartat no es presenten dades desglossades per sexe degut al reduït nombre de noies que componen el grup.

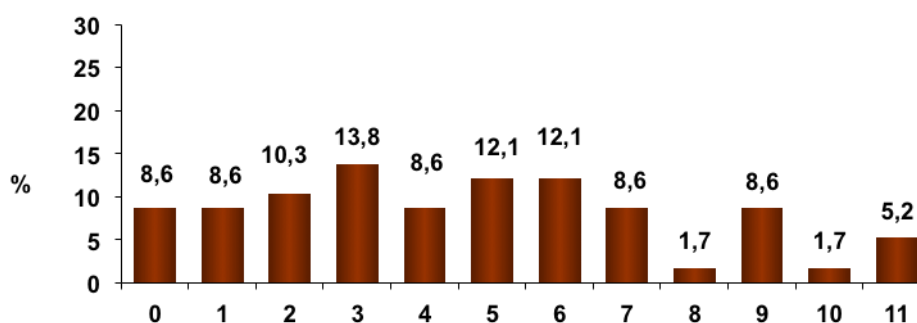
6.2.2.1. Prevalença durant l'últim any: resultats generals

El 91,4% dels adolescents ha patit alguna forma de victimització al llarg de l'últim any, mentre tenien expedient obert a justícia juvenil; concretament, el 92,0% dels nois i el 87,5% de les noies.

Els adolescents que conformen aquest grup d'anàlisi viuen una mitjana de 4,64 (*D.T.*= 3,07) formes diferents de victimització al llarg de la seva vida, amb un rang de 0 a 11 victimitzacions.

Com es pot apreciar al Gràfic 34, el 32,7% ha experimentat entre 1 i 3 tipus de victimització diferents, el 32,8% entre 4 i 6, i el 25,8% entre 7 i 13.

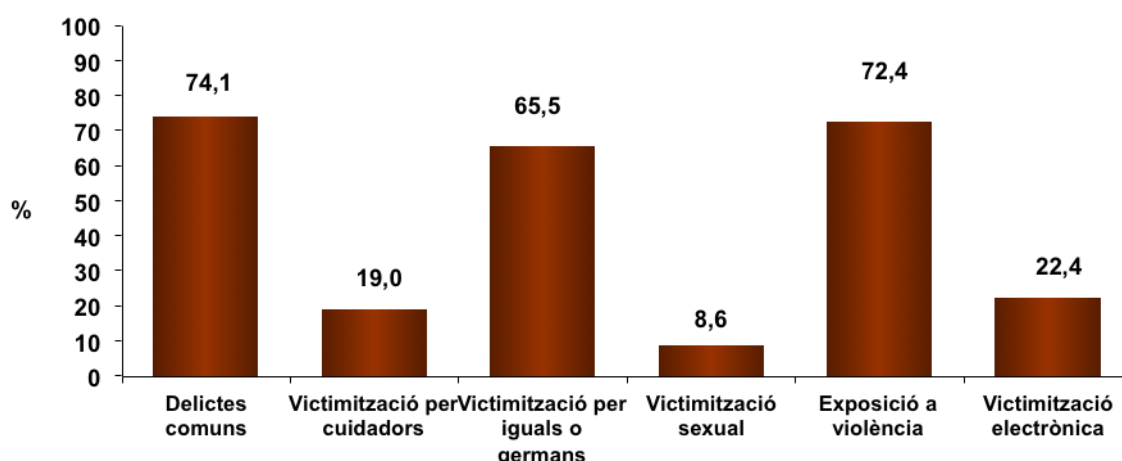
Gràfic 34. Percentatge del nombre de tipus de victimitzacions viscudes durant l'últim any (*n*= 58)

6.2.2.2. Prevalença durant l'últim any: resultats segons àrees de victimització

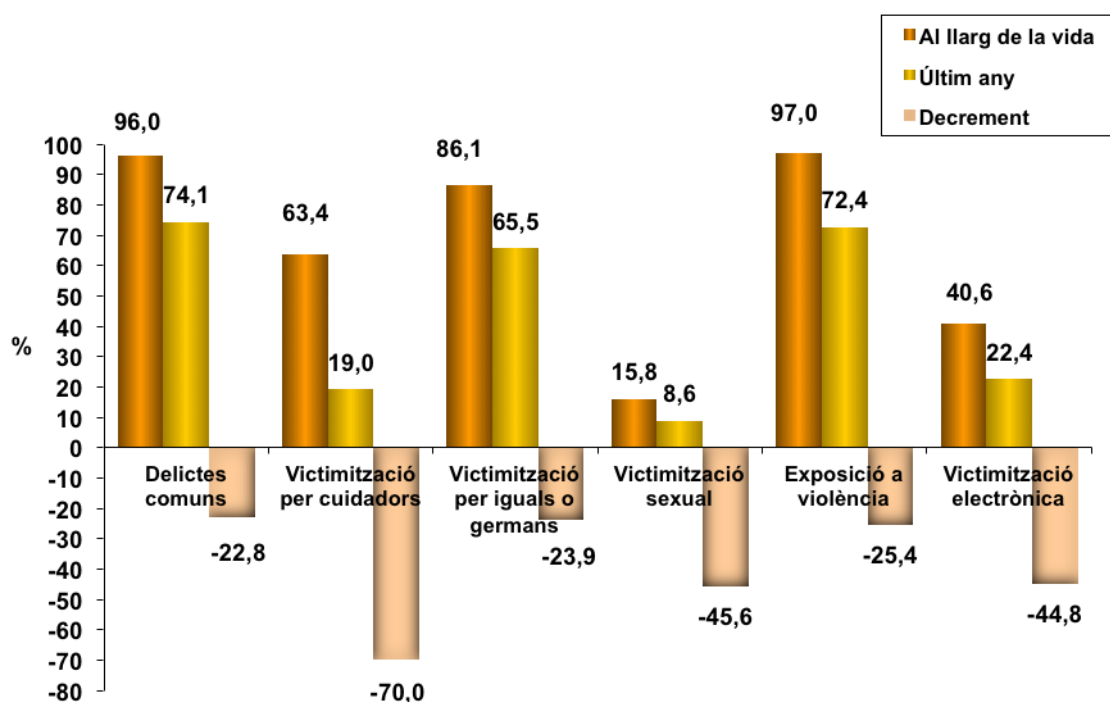
Com mostra el Gràfic 35, tenint en compte únicament l'últim any, el percentatge d'adolescents en contacte amb el sistema judicial que ha patit algun delictes comú (74,1%) o que ha estat exposat a violència (72,4%) és bastant elevat. A continuació se situa la victimització per iguals o germans (65,5%) i, seguidament, es poden trobar la victimització electrònica (22,4%), la victimització per cuidadors (19,0%) i la victimització sexual (8,6%).

Gràfic 35. Prevalença durant l'últim any segons àrees de victimització (n= 58)

Tenint en compte la comparativa entre les freqüències obtingudes al llarg de la vida i durant l'últim any en aquest grup de 58 joves (Gràfic 36), s'observa un important decrement en la victimització per cuidadors, concretament del 70%. A més, la victimització sexual i l'electrònica es redueixen aproximadament entorn el 40%. En canvi, els delictes comuns, la victimització per iguals o germans i l'exposició a violència mostren un decrement proporcionalment molt més baix.

Gràfic 36. Prevalença segons àrees de victimització al llarg de la vida (n= 58) i durant l'últim any (n= 58), i percentatge de decrement

Els *delictes comuns* més freqüents durant l'últim any segueixen la tendència trobada al llarg de la vida del jove, com s'aprecia a la Taula 45. El més freqüent són les agressions amb i sense arma (C4 i C5) afectant a un terç dels adolescents i, en segon lloc, les amenaces i intents d'agressió (C7 i C6) que han estat presents en, aproximadament, una quarta part dels entrevistats. Els robatoris descendeixen (C1 i C2) i desapareixen els segrests o els delictes d'odi.

Taula 45. Delictes comuns: percentatge per tipus d'esdeveniment

	Total
C1. Robatori amb violència	10,3
C2. Robatori sense violència	12,1
C3. Vandalisme	17,0
C4. Agressió amb arma	36,2
C5. Agressió sense arma	32,8
C6. Intent d'agressió	22,4
C7. Amenaça d'agressió	29,3
C8. Segrest	0,0
C9. Delictes d'odi	0,0
Alguna victimització per delicte comú	74,1

En relació als *cuidadors*, i com pot veure's a la Taula 46, el tipus de victimització més freqüent durant l'últim any és la violència psicològica o emocional (M2) i la física (M1), afectant a un de cada deu entrevistats.

Taula 46. Victimització per cuidadors: percentatge per tipus d'esdeveniment

	Total
M1. Violència física	10,3
M2. Violència psicològica/emocional	12,1
M3. Negligència	3,4
M4. Interferència parental/Segrest familiar	0,0
Alguna victimització per cuidadors	19,0

En l'àrea de la *victimització per iguals o germans* (veure Taula 47), les agressions per part d'altres joves (P2) i les agressions per bandes (P1) són força freqüents en els joves sota mesures judicials. D'altra banda, la violència verbal o relacional (P5) o la violència de parella (P6) afecten aproximadament al 10% d'aquests joves.

Taula 47. Victimització per iguals o germans: percentatge per tipus d'esdeveniment

	Total
P1. Agressió per una banda o grup	31,0
P2. Agressió per iguals o germans	43,1
P3. Agressió genital no sexual	5,2
P4. Intimidació física	5,2
P5. Violència verbal o relacional	12,1
P6. Violència en la parella	12,1
Alguna victimització per iguals o germans	65,5

La Taula 48 indica que el percentatge de *victimització sexual* durant l'últim any és del 8,6%. Entre aquelles formes de victimització que impliquen contacte físic només hi ha un cas d'abús o agressió sexual per part d'un adult desconegut (S2). Les victimitzacions sense contacte físic continuen presents, sent la més elevada l'exhibicionisme o exposició sexual (S5) amb un 5%.

Taula 48. Victimització sexual: percentatge per tipus d'esdeveniment

	Total
S1. Abús/agressió sexual per adult conegut	0,0
S2. Abús/agressió sexual per adult desconegut	1,7
S3. Agressió sexual per iguals	0,0
S4. Violació: intent o consumada	0,0
S5. Exhibicionisme/Exposició sexual	5,2
S6. Assetjament sexual verbal	1,7
Alguna victimització sexual	8,6

L'*exposició a violència* afecta a gairebé 3 de cada 4 participants (72,4%), corresponent la majoria d'aquests episodis a violència comunitària (Taula 49). Així, més de la meitat dels joves han estat testimoni d'agressió sense arma (W4) o amb arma (W3) durant l'últim any. Cal destacar que, entorn un 10,3%, ha perdut un familiar o amic per assassinat (W6) o s'ha vist involucrat en algun tiroteig o disturbis (W8). L'exposició a violència intrafamiliar recent és bastant reduïda i només està present la que afecta als germans, en un 5% dels casos.

Taula 49. Exposició a violència: percentatge per tipus d'esdeveniment

	Total
W1. Testimoni de violència entre els pares	0,0
W2. Testimoni de violència a germans	5,2
W3. Testimoni d'agressió amb arma	51,7
W4. Testimoni d'agressió sense arma	58,6
W5. Robatori al domicili	3,4
W6. Assassinat de familiar o amic	10,3
W7. Testimoni d'assassinat	0,0
W8. Testimoni de tiroteig, terrorisme o disturbis	8,6
W9. Exposició a guerres o conflictes armats	0,0
Alguna exposició a violència	72,4

La freqüència de *victimització electrònica* (Taula 50) és del 22,4%, obtenint-se una ratio lleugerament més elevada per les sol·licituds sexuals no desitjades que per l'assetjament.

Taula 50. Victimització electrònica: percentatge per tipus d'esdeveniment

	Total
INT1. Assetjament	8,6
INT2. Sol·licituds sexuals no desitjades per Internet	13,8
Alguna victimització per Internet	22,4

6.2.2.3. Característiques de la victimització: ocurrència dels episodis durant l'últim any

Adicionalment, després que l'adolescent respongui afirmativament sobre la vivència d'una determinada forma de victimització durant l'últim any, se li demana que informi de quantes vegades ha hagut d'afrontar aquella situació. L'objectiu és explorar si es tracta de fets aïllats o recurrents atès que, segons les teories victimològiques, la gravetat de les conseqüències podria variar.

Els principals resultats sobre l'ocurrència dels diferents esdeveniments durant l'últim any es presenten a la Taula 51, on s'han establert tres categories diferents²³: a) menys de 2 episodis, b) de 2 a 4 episodis, i c) 5 o més episodis.

En general, s'observa que la gran majoria de victimitzacions avaluades es donen entre 1 i 4 vegades i una minoria presenta ocurrencies de 5 o més vegades en l'últim any.

La majoria de *delictes comuns*, tot i ser viscuts per un nombre important de joves, presenten ocurrencies properes al que podríem qualificar d'episodi únic ($Md=1$), a excepció del robatori sense violència, l'intent d'agressió o l'agressió sense arma que, tot i així, continuen presentant freqüències baixes.

En relació als episodis de *victimització per cuidadors*, les situacions de violència física i psicològica (M1 i M2) acostumen a donar-se tres vegades al llarg de l'últim any, mentre que les conductes negligents (M3) tenen una freqüència superior. En tots els casos les ocurrencies s'han calculat a partir de pocs casos i, per tant, aquests resultats s'han d'interpretar amb cautela.

Pel que fa a la *victimització per iguals o germans*, les agressions físiques per bandes (P1) o iguals o germans (P2) acostumen a tenir ocurrencies d'entre 2 i 4 episodis, mentre que les que protagonitza la parella (P6) tendeixen a respondre a episodis aïllats. En canvi, les victimitzacions que no impliquen agressions físiques (P4 i P5) acostumen a tenir ocurrencies més elevades.

Totes les formes de *victimització sexual* tenen en general ocurrencies baixes, però val a dir que estan calculades a partir d'un nombre molt reduït de casos.

L'*exposició a violència* comunitària respon generalment a fets aïllats, com el robatori al domicili (W5) o l'assassinat d'algú proper (W6); si bé en el cas de presenciar l'agressió a una altra persona les ocurrencies són més elevades (W3 i W4). Quant a l'exposició a violència intrafamiliar, només s'esdevé la dirigida

²³ L'ocurrència s'ha calculat a partir de la *mediana* perquè en distribucions asimètriques o en presència de valors atípics és més robusta que la mitjana aritmètica.

cap els germans amb una mediana d'ocurrència de tres episodis durant l'últim any.

Per últim, les *victimitzacions* que s'esdevenen *a través de dispositius electrònics* són, en general, bastant esporàdiques, ocorrent entre dues i quatre vegades l'any.

Taula 51. Ocurrència (mediana (*Md*) i rang interquartílic (*Rl*) dels esdeveniments segons àrees de victimització

Mòduls JVQ	Menys de 2 episodis en un any	De 2 a 4 episodis en un any	5 o més episodis en un any
Delictes comuns	C3. Vandalisme (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 1,0) C4. Agressió amb arma (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 6,5) C1. Robatori amb violència (<i>Md</i> = 1,5; <i>Rl</i> = 1,0)* C7. Amenaça d'agressió (<i>Md</i> = 1,5; <i>Rl</i> =3,5)	C2. Robatori sense violència (<i>Md</i> = 2; <i>Rl</i> = 1,7)* C6. Intent d'agressió (<i>Md</i> = 2,5; <i>Rl</i> = 5,0) C5. Agressió sense arma (<i>Md</i> = 3,5; <i>Rl</i> = 7,2)	
Victimització per cuidadors		M1. Violència física (<i>Md</i> = 3; <i>Rl</i> = 4,5)* M2. Violència psicològica/emocional (<i>Md</i> = 3; <i>Rl</i> = 4,0)*	M3. Negligència (<i>Md</i> = 30; <i>Rl</i> = 0,0)*
Victimització per iguals o germans	P3. Agressió genital no sexual (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 0,0)* P6. Violència en la parella (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 3,0)*	P1. Agressió per una banda o grup (<i>Md</i> = 3; <i>Rl</i> = 4,0) P2. Agressió per iguals o germans (<i>Md</i> = 3; <i>Rl</i> = 3,0)	P5. Violència verbal o relacional (<i>Md</i> = 4,5; <i>Rl</i> = 29,0)* P4. Intimidació física (<i>Md</i> = 9; <i>Rl</i> = 9,0)*
Victimització sexual	S2. Abús/agressió sexual per adult desconegut (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 0,0)* S5. Exhibicionisme/Exposició sexual (<i>Md</i> = 2; <i>Rl</i> = 4,0)*	S6. Assetjament sexual verbal (<i>Md</i> = 3; <i>Rl</i> = 0,0)*	
Exposició a violència	W5. Robatori al domicili (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 0,0)* W6. Assassinat de familiar o amic (<i>Md</i> = 1; <i>Rl</i> = 0,2)* W8. Testimoni de tiroteig, terrorisme o disturbis (<i>Md</i> = 1,5; <i>Rl</i> = 1,0)*	W3. Testimoni d'agressió amb arma (<i>Md</i> = 2,5; <i>Rl</i> = 4,5) W2. Testimoni de violència a germans (<i>Md</i> = 3; <i>Rl</i> = 4,0)*	W4. Testimoni d'agressió sense arma (<i>Md</i> = 8; <i>Rl</i> = 16,0)
Victimització electrònica Internet		INT1. Assetjament per Internet (<i>Md</i> = 3; <i>Rl</i> = 5,0)* INT2. Sol·licituds sexuals no desitjades per Internet (<i>Md</i> = 3,5; <i>Rl</i> = 10,2)*	

*Mediana (*Md*) i rang interquartílic (*Rl*) de la freqüència calculada a partir de menys de 10 subjectes.

**No es mostren aquells ítems amb cap ocurrència (C8, C9, M4, S1, S3, S4, W1, W7 i W9).

6.2.3. Perfil dels adolescents polivictimitzats

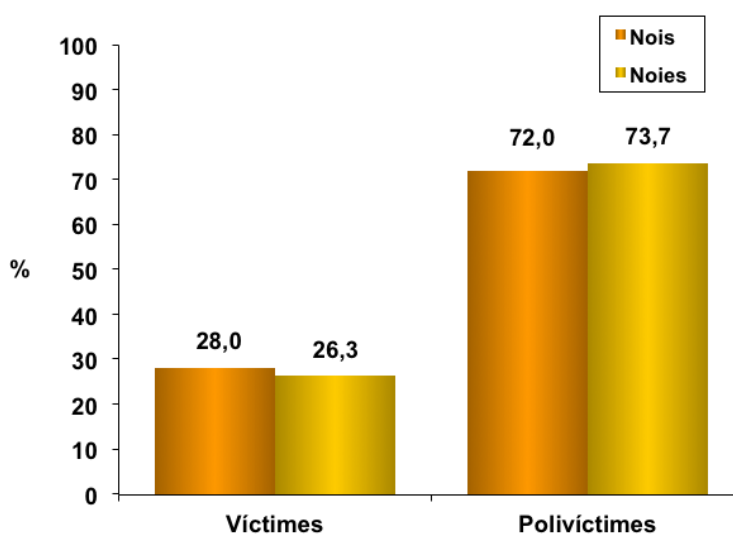
Tal i com s'ha realitzat pels joves tutelats pel *Sistema Català de Protecció a la Infància i l'Adolescència*, s'han establert dos grups de víctimes tenint en compte el número de victimitzacions que han patit els adolescents al llarg de la seva vida. Concretament, un primer grup denominat de *víctimes* ha quedat format pels adolescents que han sofert un nombre de tipus de victimització d'entre 1 i 7, i un segon grup anomenat de *polivíctimes* ha quedat format pels participants que han patit un nombre superior a aquest últim valor (8 o més tipus al llarg de la vida).

Seguint aquesta diferenciació, el 27,7% dels adolescents entraria a la classificació del grup de víctimes, mentre que el 72,3% formaria part del grup de polivíctimes en la mostra analitzada.

6.2.3.1. Característiques sociodemogràfiques

Al Gràfic 37 es mostra el percentatge d'adolescents, per cada un dels grups, tenint en compte el sexe. Com s'hi pot observar, el percentatge de noies que es classifiquen al grup de polivíctimes és molt similar al de nois (73,7% vs. 72,0%, OR= 1,09, 95% IC [0,35-3,38]).

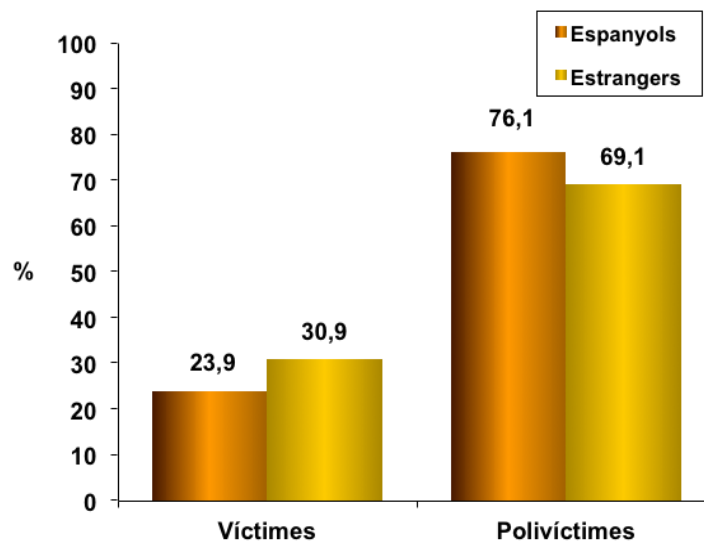
Gràfic 37. Prevalença de polivictimització segons sexe (n= 101)

Pel que fa a l'edat dels adolescents, la mitjana d'edat del grup de víctimes se situa en 16,07 (*D.T.*= 1,02) i la del grup de polivíctimes en 16,08 (*D.T.*= 0,98), constatant que no existeixen diferències estadísticament significatives entre ambdós grups ($U= 1019,50$; $p= 0,984$).

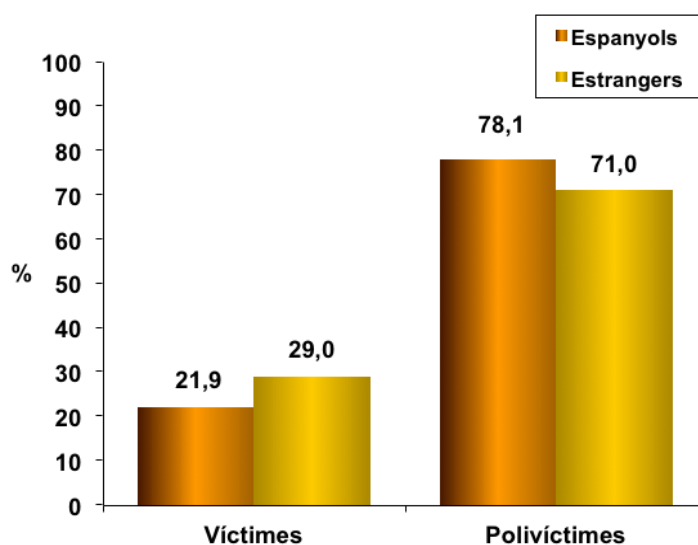
En relació al lloc d'origen dels adolescents (Gràfic 38), no hi ha diferències estadísticament significatives en els grups en funció d'aquesta variable ($V= 0,08$; $p= 0,434$).

Gràfic 38. Prevalença de polivíctimització segons lloc de naixement dels entrevistats ($n= 101$)

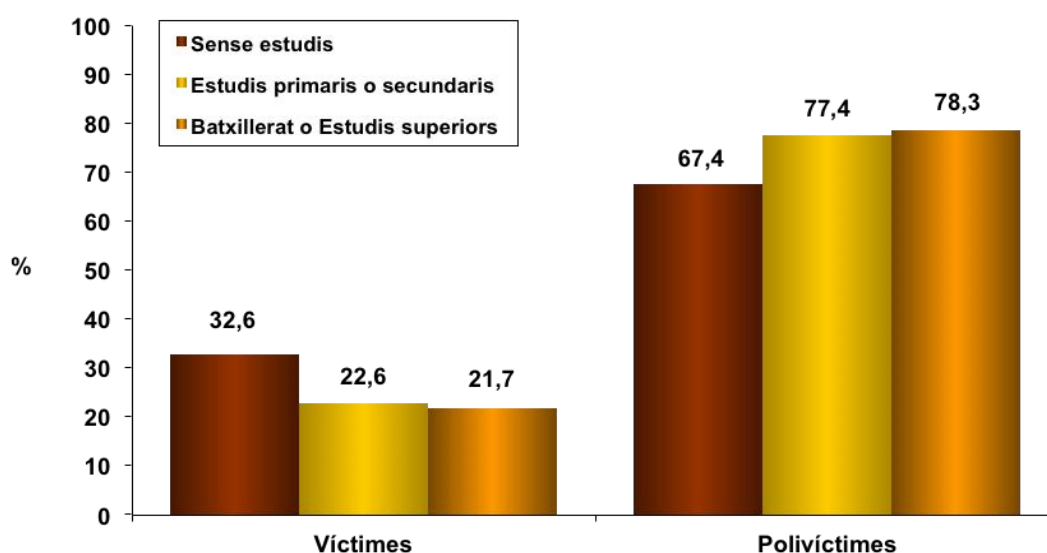
Pel que fa al país de procedència dels pares, tal i com es constata al Gràfic 39, no hi ha diferències estadísticament significatives en funció d'aquesta variable ($V= 0,08$; $p= 0,274$).

Gràfic 39. Prevalença de polivictimització segons lloc de naixement dels pares (n= 197)

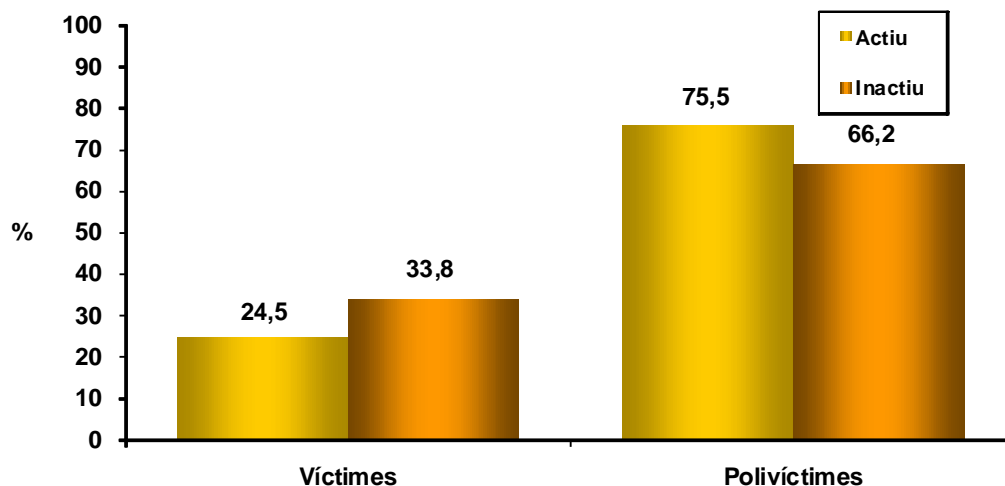
Tampoc es troben diferències estadísticament significatives en relació al nivell educatiu dels pares de víctimes i polivíctimes (Gràfic 40) ($V= 0,106$; $p= 0,434$).

Gràfic 40. Prevalença de polivictimització segons nivell educatiu dels pares (n= 150)

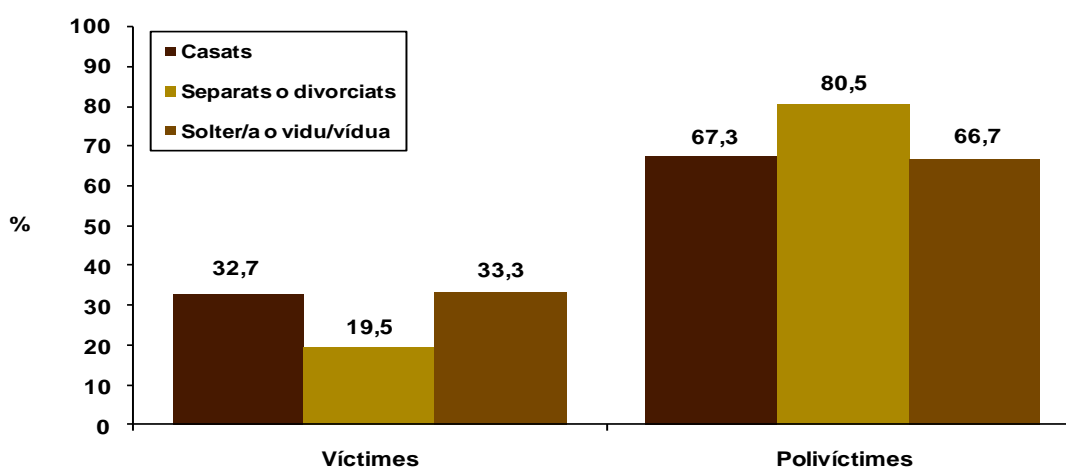
Quant a l'ocupació dels pares (Gràfic 41), l'associació entre la situació laboral i el grup de victimització no és destacable ($V= 0,101$; $p= 0,175$).

Gràfic 41. Prevalença de polivictimització segons ocupació dels pares ($n= 180$)

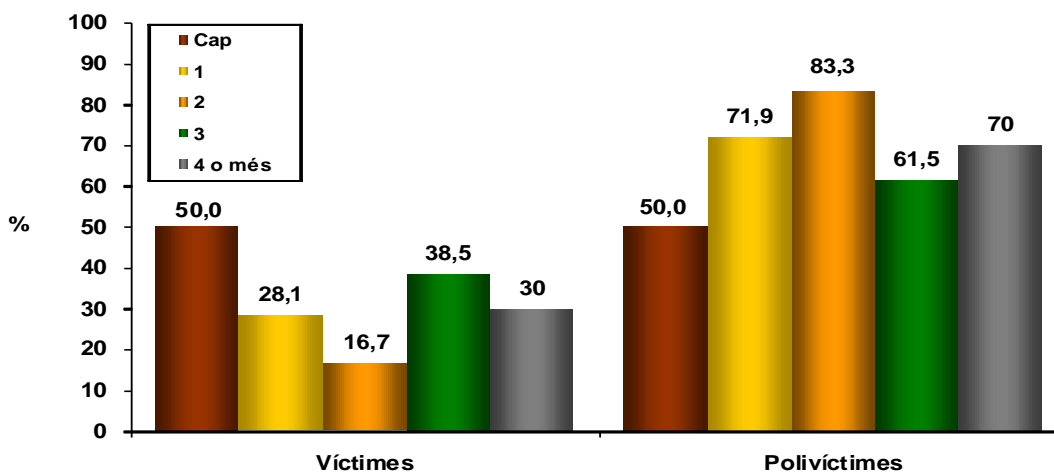
Pel que fa a la unitat familiar, el percentatge de polivíctimes en els tres grups establerts en funció de la relació marital entre els pares (Gràfic 42) és superior al percentatge de víctimes, especialment en el cas que els pares es troben separats o divorciats, indicant una associació entre ambdues variables no estadísticament significativa ($V= 0,147$; $p= 0,345$).

Gràfic 42. Prevalença de polivictimització segons tipus de relació marital ($n= 99$)

Finalment, tal i com es mostra en el Gràfic 43, l'associació entre polivíctimització i nombre de germans no és estadísticament significativa ($V=0,166$; $p=0,594$).

Gràfic 43. Prevalença de polivíctimització segons el nombre de germans ($n=101$)

6.2.3.2. Característiques de la mesura judicial i vinculació amb el sistema de protecció

En l'exploració de diferències entre el grup de víctimes i polivíctimes en relació a les característiques de la mesura judicial establerta, cal destacar que no s'han trobat associacions per cap de les variables analitzades.

En relació al tipus de mesura que està complint en el moment de l'entrevista, el 82,6% dels joves amb mesures de llibertat vigilada i el 69,2% dels joves en règim tancat són polivíctimes, però la comparació no aconsegueix significació estadística ($OR=2,11$, $95\% IC [0,65-6,87]$).

En relació a l'edat de l'adolescent en el moment d'obertura del primer expedient, els adolescents del grup de víctimes presenten una mitjana d'edat de 14,82 ($D.T.=0,82$), similar a la del grup de polivíctimes ($M=14,82$; $D.T.=0,92$). En aquest sentit, la comparació entre grups no ha resultat estadísticament significativa ($U=998,00$, $p=0,845$).

Tampoc s'ha trobat una relació rellevant entre ambdós grups pel que fa al temps (mesos) des de l'obertura del primer expedient ($t(99)=0,99$; $p=0,325$). Concretament, la mitjana de mesos pel grup de víctimes ha estat de 14,14 ($D.T.=10,74$) i pel grup de polivíctimes de 16,62 ($D.T.=11,42$).

La freqüència de contacte de l'adolescent amb els seus pares tampoc sembla explicar les diferències trobades quant a victimització entre el grup d'adolescents víctimes i polivíctimes ($V= 263$, $p= 0,220$).

Pel que fa a la vinculació amb el sistema de protecció, cal recordar que el 29,7% dels joves es troben tutelats per la DGAIA en el moment de l'entrevista. Els resultats posen de manifest que el percentatge de joves únicament amb expedient a justícia juvenil que es classifiquen com a polivíctimes és molt similar al dels joves amb doble expedient (71,8% vs. 73,3%, $OR= 1,08$, 95% IC [0,41-2,82]).

6.2.3.3. Característiques victimològiques

Les característiques dels dos grups d'adolescents (víctimes i polivíctimes) pel que fa als diferents tipus d'esdeveniments victimitzants soferts, es mostren a la Taula 52. Es presenten les dades diferenciant entre els mòduls del JVQ i, de forma addicional, també pel que fa a diversos submòduls o ítems d'especial interès.

Taula 52. Polivictimització: percentatge per tipus de victimització i odds ratio (OR)

	Víctimes (n= 28)	Polivíctimes (n= 73)	OR
C. Delictes comuns (%)	89,3	98,6	8,64
Contra la propietat (C1 a C3)	35,7	86,3	11,34*
Contra la persona (C4 a C9)	78,6	98,6	19,64*
M. Victimització per cuidadors (%)	32,1	75,3	6,45*
Física (M1)	28,6	58,9	3,58*
Psicològica i interferència parental (M2 i M4)	3,6	41,1	18,84*
Negligència (M3)	0,0	11,0	3,95 ^a
P. Victimització per iguals o germans (%)	57,1	97,3	26,62*
Física (P1 a P4)	53,6	93,2	11,79*
Verbal o relacional (P5)	7,1	24,7	4,25
En la parella (P6)	7,1	39,7	8,56*
S. Victimització sexual (%)	3,6	20,5	6,98
Amb contacte (S1 a S4)	3,6	9,6	2,86
Sense contacte (S5 a S6)	3,6	13,7	4,29
W. Exposició a violència (%)	89,3	100,0	11,38^{a*}
Intrafamiliar (W1 a W2)	28,6	49,3	2,43
Comunitat (W3 a W9)	85,7	100,0	14,8 ^{a*}
INT. Victimització electrònica (%)	35,7	42,5	1,32
Assetjament (INT1)	17,9	21,9	1,29
Sol·licituds sexuals no desitjades (INT2)	17,9	27,4	1,74

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

Com es podria esperar, donat que la pròpia definició de polivictimització implica l'acumulació d'esdeveniments victimitzants, el percentatge d'adolescents polivíctimes que ha sofert cada un dels mòduls i submòduls del JVQ és superior al grup de víctimes. De manera que, segons indica la *OR*, és molt més probable que les polivíctimes hagin viscut qualsevol tipus de victimització, si bé caldria destacar un risc molt més elevat en el cas de: a) la victimització per iguals o germans, especialment la de tipus físic (53,6% vs. 97,3%) i la que es dóna en el si de la parella (7,1% vs. 39,7%); b) la victimització per cuidadors, tant pel que fa a la violència física (28,6% vs. 58,9%) com la psicològica i interferència parental (3,6% vs. 41,1%); c) els delictes contra la propietat (35,7% vs. 86,3%) i contra la persona (78,6% vs. 98,6%); i, finalment, d) l'exposició a violència comunitària (85,7% vs. 100%).

D'altra banda, s'ha volgut analitzar la presència de lesions o l'ús d'armes en aquests dos grups (Taula 53). La probabilitat de que es derivin lesions dels episodis de victimització és més elevada en el grup de polivíctimes respecte al de víctimes (83,6% vs. 32,1%, respectivament). Destaquen especialment les lesions que pateixen les polivíctimes a mans dels cuidadors i dels iguals. Per últim, l'ús d'armes per part del victimari també és força més freqüent en el grup de polivíctimes (68,5% vs. 46,4%, respectivament pel grup de polivíctimes i víctimes).

Taula 53. Polivictimització: característiques de la victimització i odds ratio (OR)

	Víctimes (n= 28)	Polivíctimes (n= 73)	OR
Alguna lesió (%)	32,1	83,6	10,73*
Alguna lesió en delictes comuns	32,1	61,6	3,39*
Alguna lesió en la victimització per cuidadors	3,6	26,0	9,5*
Alguna lesió en la victimització per iguals	10,7	56,2	10,68*
Alguna lesió en la victimització sexual	0,0	0,0	0,39 ^a
Alguna lesió en l'exposició a violència	0,0	1,4	0,79 ^a
Ús d'armes en alguna ocasió (%)	46,4	68,5	2,51*

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

6.2.4. Victimització i psicopatologia

Per tal de determinar el nivell de simptomatologia psicològica, s'ha seguit el mateix procediment que en el cas dels adolescents tutelats pel *Sistema Català de Protecció a la Infància i l'Adolescència*. De forma resumida, s'han analitzat les puntuacions del YSR tenint en compte el grup de victimització (víctimes i polivíctimes) i també la contribució dels diferents mòduls a l'explicació del nivell de simptomatologia.

Les puntuacions obtingudes en l'instrument de psicopatologia per cada un dels grups de víctimes es presenten a la Taula 54. Com s'hi pot observar, la tendència en les tres puntuacions del YSR és la mateixa, és a dir, el grup de víctimes obté les puntuacions més baixes i el grup de polivíctimes obté les puntuacions més elevades. En aquest sentit, la tendència és que a més grau de victimització més nivell de malestar psicològic internalitzant, externalitzant i general.

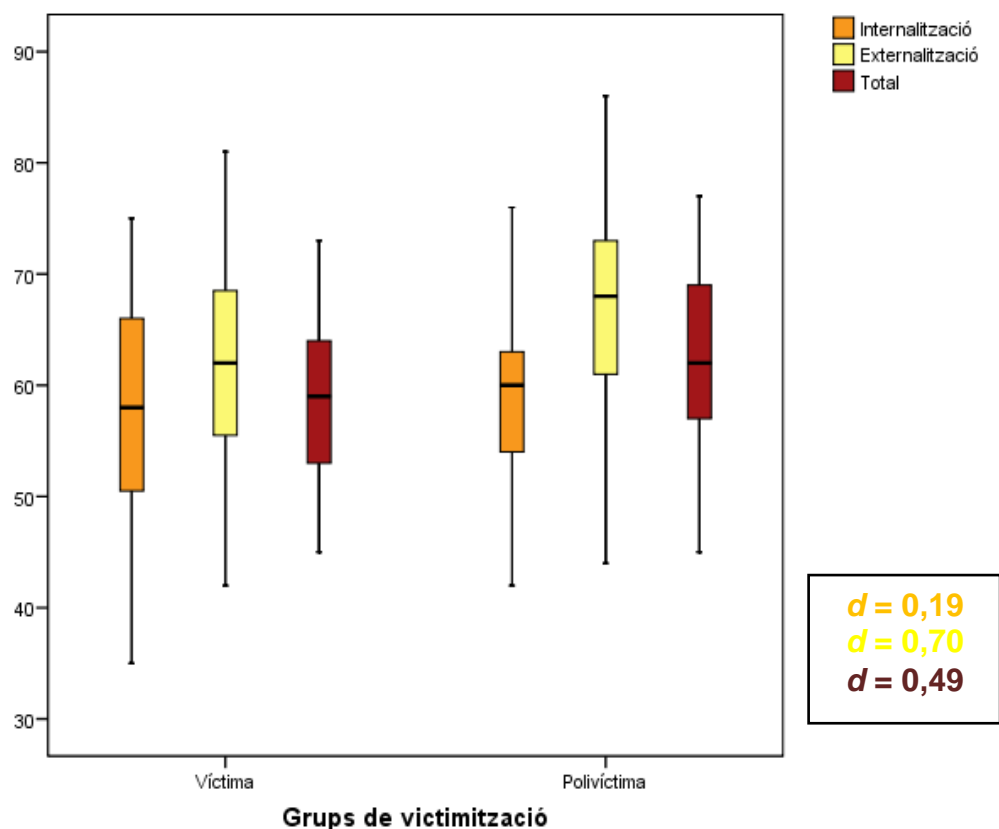
Taula 54. Puntuacions del YSR (M i D.T.) per grup de victimització

	Víctimes (n= 27)	Polivíctimes (n= 73)
Simptomatologia internalitzant	57,37 (11,07)	59,11 (8,52)
Simptomatologia externalitzant	60,78 (10,08)	67,52 (9,09)
Simptomatologia general	58,63 (9,20)	62,78 (7,67)

Aquesta aparent tendència s'ha analitzat estadísticament mitjançant una anàlisi multivariant²⁴, obtenint diferències significatives en la simptomatologia externalitzant ($F(1,94)= 7,740$; $p < 0,01$), però no en l'internalitzant ($F(1,94)= 0,349$; $p= 0,556$) ni en la simptomatologia general ($F(1,94)= 3,637$; $p= 0,060$). La magnitud de les diferències entre els dos grups (d de Cohen) es mostra al Gràfic 44, on es representen les distribucions de les puntuacions mitjançant diagrames de caixes. Les grandàries dels efectes per les tres puntuacions del YSR entre el grup de víctimes i polivíctimes es poden definir com a baixes o moderades (Cohen, 1988).

²⁴ S'han exclòs de l'anàlisi els valors atípics.

Gràfic 44. Distribució de les puntuacions T del YSR segons grup de victimització

Tal i com s'ha realitzat en el cas dels adolescents tutelats pel *Sistema Català de Protecció a la Infància i l'Adolescència*, per tal d'explorar la contribució de cada mòdul de victimització a l'explicació del nivell de simptomatologia internalitzant, externalitzant i general en comparació a la contribució de l'acumulació d'esdeveniments victimitzants, les dades es van sotmetre a una regressió múltiple pas a pas. A la Taula 55 es mostren els resultats d'aquestes anàlisis.

Taula 55. Contribució dels mòduls a les puntuacions T del YSR

	Internalització			Externalització			General		
	β	t	p	β	t	p	β	t	p
C. Delictes comuns									
M. Victimització per cuidadors									
P. Victimització per iguals o germans				-0,236	-2,131	< 0,05			
S. Victimització sexual									
W. Exposició a violència									
INT. Victimització electrònica									
Número total de victimitzacions				0,468	4,233	< ,001	0,299	3,034	< ,01
Coefficient de determinació (R^2)	n.s.			0,14			0,08		

Com pot observar-se, l'*acumulació d'esdeveniments victimitzants* presenta una destacada contribució en l'explicació de la simptomatologia externalitzant i general, més que l'aportació individual de cada un dels mòduls. La *victimització per iguals o germans* també contribueix en el cas de la simptomatologia externalitzant.

6.2.5. Victimització i recursos personals i socials

Per tal d'explorar els recursos personals i socials dels que disposen els adolescents, i tal i com es va fer en el cas dels adolescents tutelats pel *Sistema Català de Protecció a la Infància i l'Adolescència*, es va aplicar l'escala ARQ de resiliència i un factor addicional elaborat per mesurar el suport que reben dels educadors, tutors o tècnics amb qui els joves tenen més contacte.

Les puntuacions obtingudes en l'instrument ARQ per cada un dels grups de víctimes es presenten a la Taula 56. Com pot observar-se, la tendència en les quatre puntuacions de l'ARQ és la mateixa, és a dir, el grup de víctimes obté les puntuacions més elevades i el grup de polivíctimes obté les puntuacions més baixes. En aquest sentit, la tendència sembla definir-se en la direcció de a més grau de victimització menys recursos personals i socials. En canvi, pel que fa al

suport rebut pels educadors, tutors i tècnics, s'observen puntuacions més elevades, que indiquen més suport, en el grup de polivíctimes en comparació al de víctimes.

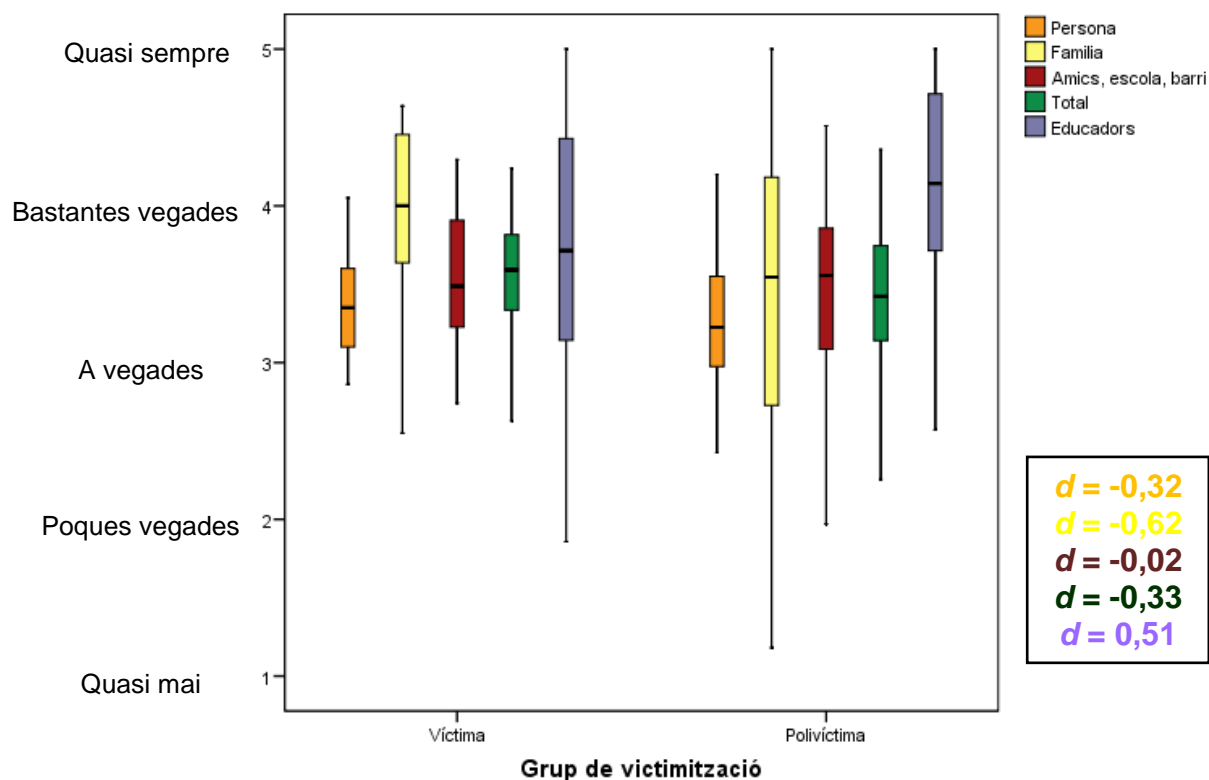
Taula 56. Puntuacions del ARQ (M i D.T.) per grup de victimització

	Víctimes (n= 25)	Polivíctimes (n= 65)
Personal	3,38 (0,34)	3,25 (0,43)
Família	3,95 (0,58)	3,42 (0,93)
Amistats, escola i barri	3,51 (0,50)	3,50 (0,54)
Total	3,57 (0,37)	3,43 (0,45)
Educadors	3,59 (1,14)	4,08 (0,88)

Aquesta aparent tendència s'ha analitzat estadísticament mitjançant una anàlisi multivariant²⁵, obtenint diferències significatives en el suport de familiars ($F(1,83)= 7,787$; $p < 0,01$) i el suport rebut per part dels educadors, tutors i tècnics ($F(1,83)= 4,847$; $p < 0,05$). En canvi, no s'han trobat diferències estadísticament significatives en els recursos personals ($F(1,83)= 1,687$; $p= 0,198$) ni en el suport provinent de l'entorn pròxim ($F(1,83)= 0,438$; $p= 0,510$). La magnitud de les diferències entre els dos grups (d de Cohen) es mostren al Gràfic 45, on es representen les distribucions de les puntuacions mitjançant diagrames de caixes, i es constata que oscil·len entre valors nuls (e.g., amics, escola, barri) i moderats (e.g., família) (Cohen, 1988).

²⁵ S'han exclòs de l'anàlisi els valors atípics.

Gràfic 45. Distribució de les puntuacions del ARQ segons grup de victimització.

Com en el cas de la victimització i la psicopatologia, i tal i com s'ha realitzat amb els adolescents tutelats pel *Sistema Català de Protecció a la Infància i l'Adolescència*, s'ha explorat la contribució dels factors personals i socials a l'explicació del nivell de simptomatologia controlant l'efecte del nombre de victimitzacions sofertes. A la Taula 57 es mostren els resultats d'aquestes anàlisis.

Taula 57. Contribució de l'ARQ i el suport del educadors a les puntuacions del YSR

	Internalització			Externalització			General		
	β	t	p	β	t	p	β	t	p
Model 1									
Número total de victimitzacions	0,164	1,606	0,112	0,426	4,547	< ,001	0,360	3,726	< ,001
Model 2									
Número total de victimitzacions	0,097	0,854	0,396	0,457	4,135	< ,001	0,327	3,001	< ,01
Personal	-0,311	-2,719	< ,01	-0,230	-2,077	< ,05	-0,330	-3,016	< ,01
Família	0,124	1,002	0,319	0,103	0,861	0,392	0,099	0,841	0,403
Amics, escola i barri	-0,279	-2,497	< 0,05	-0,046	-0,425	0,672	-0,177	-1,657	0,101
Educadors	0,012	0,113	0,910	-0,048	-0,456	0,649	-0,057	-0,555	0,580
R² Model 2		0,15			0,20			0,22	

Com pot observar-se²⁶, un cop controlat l'efecte del nombre total de victimitzacions experimentades al llarg de la vida, l'únic factor de protecció que prediu de forma significativa el nivell de simptomatologia psicològica internalitzant, externalitzant i general és el *factor personal* i, a més, el suport rebut pels amics, l'escola i les persones del barri contribueix a l'explicació de la simptomatologia internalitzant. La contribució d'aquest factor personal és més elevada en el cas de la simptomatologia internalitzant i de la simptomatologia general en comparació a la simptomatologia externalitzant.

²⁶ Els resultats que es detallen fan referència també a anàlisis de regressió complementàries a les reportades en aquesta memòria.

6.3. Resultats comparatius: DGAIA i DGEPCJJ

En aquest apartat es presenten els resultats comparatius per ambdós grups, joves tutelats per la DGAIA i joves atesos pel sistema de Justícia Juvenil. Cal tenir en compte, però, que la diferent composició de les mostres quant a sexe i edat pot haver influït en les diferències obtingudes entre aquests grups. La decisió de no controlar estadísticament aquestes variables es justifica pel fet que, separadament, les mostres són representatives quant a edat i sexe de la població d'on es van extreure i que la grandària mostral, especialment en el grup de noies de justícia juvenil, no aconsella realitzar aquest control.

6.3.1. Victimització i les seves característiques

6.3.1.1. Comparativa: prevalença de la victimització al llarg de la vida

Els joves que es troben sota el sistema de protecció obtenen una mitjana de 8,74 (*D.T.*= 5,18) formes diferents de victimització al llarg de la seva vida i els que estan complint alguna mesura judicial de 9,91 (*D.T.*= 3,79). La diferència deixa de ser estadísticament significativa quan es controla l'efecte de l'edat ($F(1,227) = 0,61$; $p = 0,805$), ja que cal recordar que els joves de justícia juvenil són, de mitjana, un any i mig més grans.

La prevalença de la victimització per aquests dos grups de risc, segons els mòduls i submòduls, es presenta a la Taula 58. Tal i com es pot observar, els joves que compleixen mesures de justícia juvenil han viscut, al llarg de la seva vida, més victimització per delictes comuns, especialment aquells que atempten contra la persona; més victimització per iguals o germans, especialment la de tipus físic i la que es produeix en les relacions de parella o festeig; i més exposició a violència comunitària, que els joves amb mesures de protecció de la DGAIA. En canvi, aquests últims han viscut més victimització per part de cuidadors, concretament la de tipus psicològic i la negligència; han patit més violència verbal o relacional dels iguals; també més victimització sexual, concretament la que implica contacte físic; i, per últim, més exposició a

violència intrafamiliar. D'altra banda, no hi haurien diferències estadísticament significatives entre aquests dos grups en relació a la victimització electrònica.

Taula 58. Percentatge de victimització al llarg de la vida segons el grup de risc de procedència i odds ratio (OR)

	DGEPCJJ (n= 101)	DGAIA (n= 129)	OR
Alguna victimització de qualsevol tipus (%)	100,0	100,0	1,28
C. Delictes comuns (%)	96,0	88,4	0,31*
Contra la propietat (C1 a C3)	72,3	77,5	1,32
Contra la persona (C4 a C9)	93,1	64,3	0,13*
M. Victimització per cuidadors (%)	63,4	76,7	1,91*
Física (M1)	50,5	54,3	1,16
Psicològica i interferència parental (M2 i M4)	30,7	53,5	2,60*
Negligència (M3)	7,9	34,1	6,02*
P. Victimització per iguals o germans (%)	86,1	73,6	0,45*
Física (P1 a P4)	82,2	60,5	0,33*
Verbal o relacional (P5)	19,8	41,1	2,82*
En la parella (P6)	30,7	10,9	0,27*
S. Victimització sexual (%)	15,8	29,5	2,22*
Amb contacte (S1 a S4)	7,9	21,7	3,22*
Sense contacte (S5 a S6)	10,9	15,5	1,50
W. Exposició a violència (%)	97,0	90,7	0,30
Intrafamiliar (W1 a W2)	43,6	62,0	2,11*
Comunitat (W3 a W9)	96,0	79,8	0,16*
INT. Victimització electrònica (%)	40,6	33,3	0,73
Assetjament (INT1)	20,8	21,7	1,06
Sol·licituds sexuals no desitjades (INT2)	24,8	19,4	0,73

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

En conjunt, els joves que es troben complint mesures de justícia juvenil han patit més freqüentment lesions derivades de l'últim episodi de victimització que els joves del sistema de protecció (veure Taula 59), principalment vinculades a delictes comuns o victimització per iguals. En canvi, els adolescents entrevistats a centres que depenen de la DGAIA presenten més sovint lesions derivades de la victimització per cuidadors. L'ús d'armes o objectes que poden fer mal també és més comú en les victimitzacions viscudes pels joves amb mesures de justícia juvenil que en les que pateixen els joves que es troben en centres d'acollida o residencials.

Taula 59. Percentatge de lesions i ús d'armes segons el grup de risc i odds ratio (OR)

	DGEPCJJ (n= 101)	DGAIA (n= 129)	OR
Alguna lesió (%)	69,3	51,9	0,48*
Alguna lesió en delictes comuns	53,5	17,8	0,19*
Alguna lesió en la victimització per cuidadors	19,8	35,7	2,24*
Alguna lesió en la victimització per iguals	43,6	23,3	0,39*
Alguna lesió en la victimització sexual	0,0	5,4	6,63
Alguna lesió en l'exposició a violència	1,0	0,0	0,39
Ús d'armes en alguna ocasió (%)	62,4	38,8	0,38*

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

6.3.1.2. Comparativa: prevalença de la victimització durant l'últim any

En aquest apartat es comparen els entrevistats que porten un any o més amb mesures de protecció per part de la DGAIA amb aquells pels que ha passat més d'un any des de l'obertura del primer expedient per la DGEPCJJ.

El 84,2% dels adolescents en centres residencials o d'acollida que porten més d'un any amb mesures de protecció ha patit alguna forma de victimització al llarg de l'últim any respecte al 91,4% dels que compleixen mesures de justícia juvenil, sent aquesta diferència no significativa estadísticament ($OR= 0,50$, 95% $IC [0,17-1,47]$).

Aquests adolescents en protecció viuen una mitjana de 3,45 ($D.T.= 2,72$) formes diferents de victimització al llarg de la seva vida i els que compleixen mesures de justícia juvenil 4,64 ($D.T.= 3,07$), sent la diferència estadísticament significativa ($F(1,151)= 6,197$; $p= 0,014$).

La prevalença de victimització durant l'últim any per aquells que porten més d'un any al sistema (veure Taula 60) permet observar que els joves que compleixen mesures de justícia juvenil han viscut més delictes comuns contra la persona, més victimització per iguals o germans, principalment de tipus físic, i continuen més exposats a violència comunitària que els joves en protecció. Aquests darrers, en canvi, viuen més delictes comuns contra la propietat, no observant-se altres diferències significatives.

Taula 60. Percentatge de victimització durant l'últim any segons el grup de risc de procedència i odds ratio (OR)

	DGEPCJJ (n= 58)	DGAIA (n= 95)	OR
Alguna victimització de qualsevol tipus (%)	91,4	84,2	0,50
C. Delictes comuns (%)	74,1	67,4	0,72
Contra la propietat (C1 a C3)	34,5	56,8	2,50*
Contra la persona (C4 a C9)	65,5	27,4	0,20*
M. Victimització per cuidadors (%)	19,0	26,3	1,52
Física (M1)	10,3	9,5	0,91
Psicològica i interferència parental (M2 i M4)	12,1	18,9	1,70
Negligència (M3)	3,4	5,3	1,55
P. Victimització per iguals o germans (%)	65,5	47,4	0,47*
Física (P1 a P4)	58,6	36,8	0,41*
Verbal o relacional (P5)	12,1	18,9	1,70
En la parella (P6)	12,1	4,2	0,32
S. Victimització sexual (%)	8,6	9,5	1,11
Amb contacte (S1 a S4)	1,7	4,2	2,50
Sense contacte (S5 a S6)	6,9	5,3	0,75
W. Exposició a violència (%)	72,4	52,6	0,42
Intrafamiliar (W1 a W2)	5,2	9,5	1,92
Comunitat (W3 a W9)	72,4	50,5	0,39*
INT. Victimització electrònica (%)	22,4	24,2	1,11
Assetjament (INT1)	8,6	11,6	1,39
Sol·licituds sexuals no desitjades (INT2)	13,8	15,8	1,17

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

6.3.1.3. Comparativa: polivictimització

Tenint en compte la classificació realitzada prèviament en dos grups segons el número de victimitzacions viscudes al llarg de la vida (víctimes: entre 1 i 7 esdeveniments victimitzants, i polivíctimes: 8 o més esdeveniments victimitzants), s'observa que el percentatge de polivíctimes en els joves amb mesures de justícia juvenil és del 72,3% mentre que en els joves en el sistema de protecció és del 52,3%, sent aquesta diferència estadísticament significativa (OR= 0,43, 95% IC [0,24-0,75]).

6.3.2. Problemes emocionals i de conducta

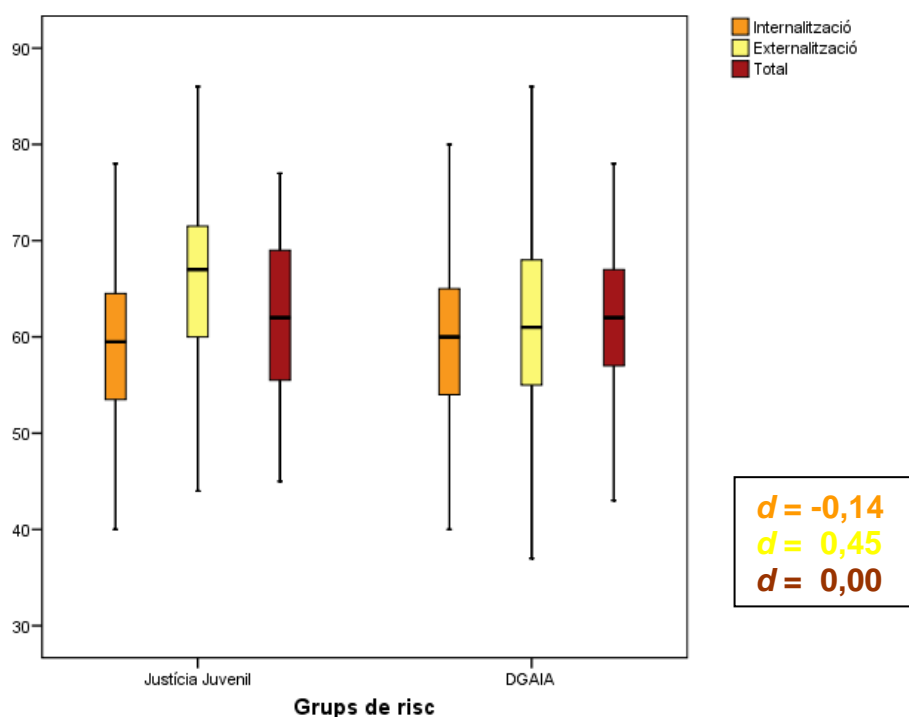
Els estadístics descriptius de les síndromes d'internalització i externalització i de la puntuació total del YSR en puntuacions T es presenten a la Taula 61. L'anàlisi multivariant de les diferències entre els dos grups pel que fa als problemes emocionals i de conducta mostra una diferència significativa en la simptomatologia externalitzant ($F(1,225)= 11,164$; $p= 0,001$), no obtenint-se diferències significatives ni per la simptomatologia internalitzant ($F(1,225)= 1,158$; $p= 0,283$) ni per la general ($F(1,225)= 0,002$; $p= 0,968$).

Taula 61. Puntuacions T del YSR (M i D.T.) segons el grup de risc

	DGEPCCJ (n= 101)	DGAIA (n= 129)
Simptomatologia internalitzant	58,64 (9,25)	59,98 (9,41)
Simptomatologia externalitzant	65,70 (9,79)	61,17 (10,43)
Simptomatologia general	61,66 (8,27)	61,61 (8,70)

Al gràfic 46 es mostren les distribucions de les puntuacions mitjançant diagrames de caixes i la magnitud de les diferències entre els dos grups (d de Cohen).

Gràfic 46. Distribució de les puntuacions T del YSR segons el grup de risc.

D'altra banda, tenint en compte les puntuacions *T* dels barems de la mostra original nord-americana (Achenbach i Rescorla, 2001) es pot classificar els joves en tres grans grups: rang normal, rang de risc i rang clínic. Aquest últim grup, el relatiu al rang clínic, és indicatiu de problemes de consideració que requereixen d'una exploració més extensa i probablement d'algun tipus d'intervenció, tot i que s'ha de prendre com una orientació ja que no comptem amb barems espanyols.

El percentatge de joves classificats a cadascun d'aquests rangs s'explicita a la Taula 62. Tal i com es pot observar, entorn el 30% dels joves se situen en el rang clínic en els problemes d'internalització i entorn el 40% en l'escala total, sense que s'observin diferències significatives entre ambdós grups de risc ($V= 0,054$; $p= 0,720$ i $V= 0,080$; $p= 0,488$ respectivament). Novament, s'observa una diferència significativa en relació als problemes externalitzants ($V= 0,213$; $p= 0,006$), de manera que se situen en el rang clínic el 62,0% dels joves complint mesures de justícia juvenil i el 42,5% dels que es troben en centres d'acollida o residencials.

Taula 62. Percentatge de joves a cada rang del YSR (normal, risc i clínic) segons el grup de risc

	DGEPCJJ (<i>n</i> = 101)	DGAIA (<i>n</i> = 129)
Simptomatologia internalitzant (%)		
Rang normal ($T < 60$)	50,0	45,7
Rang de risc ($60 \geq T \leq 63$)	24,0	23,6
Rang clínic ($T \geq 64$)	26,0	30,7
Simptomatologia externalitzant (%)		
Rang normal ($T < 60$)	22,0	40,9
Rang de risc ($60 \geq T \leq 63$)	16,0	16,5
Rang clínic ($T \geq 64$)	62,0	42,5
Simptomatologia general (%)		
Rang normal ($T < 60$)	39,0	39,4
Rang de risc ($60 \geq T \leq 63$)	25,0	18,9
Rang clínic ($T \geq 64$)	36,0	41,7

També s'han tingut en compte altres dos indicadors significatius de malestar com són les conductes d'autolesió i els intents de suïcidi i els pensaments de suïcidi, que corresponen als ítems 18 i 91 del YSR. En aquest cas, s'observa (Taula 63) una presència elevada i similar de conductes d'autolesió en ambdós

grups, mentre que els pensaments de suïcidi són més presents en el cas dels nois i noies que es troben en centres de la DGAIA.

Taula 63. Percentatge de presència de la conducta descrita en els últims sis mesos segons el grup de risc de procedència i odds ratio (OR)

Ítem	DGEPCJJ (n= 101)	DGAIA (n= 129)	OR
He intentat suïcidar-me o fer-me mal deliberadament	31,7	34,6	1,14
Penso a matar-me	13,9	26,0	2,18*

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

6.3.3. Recursos personals i socials

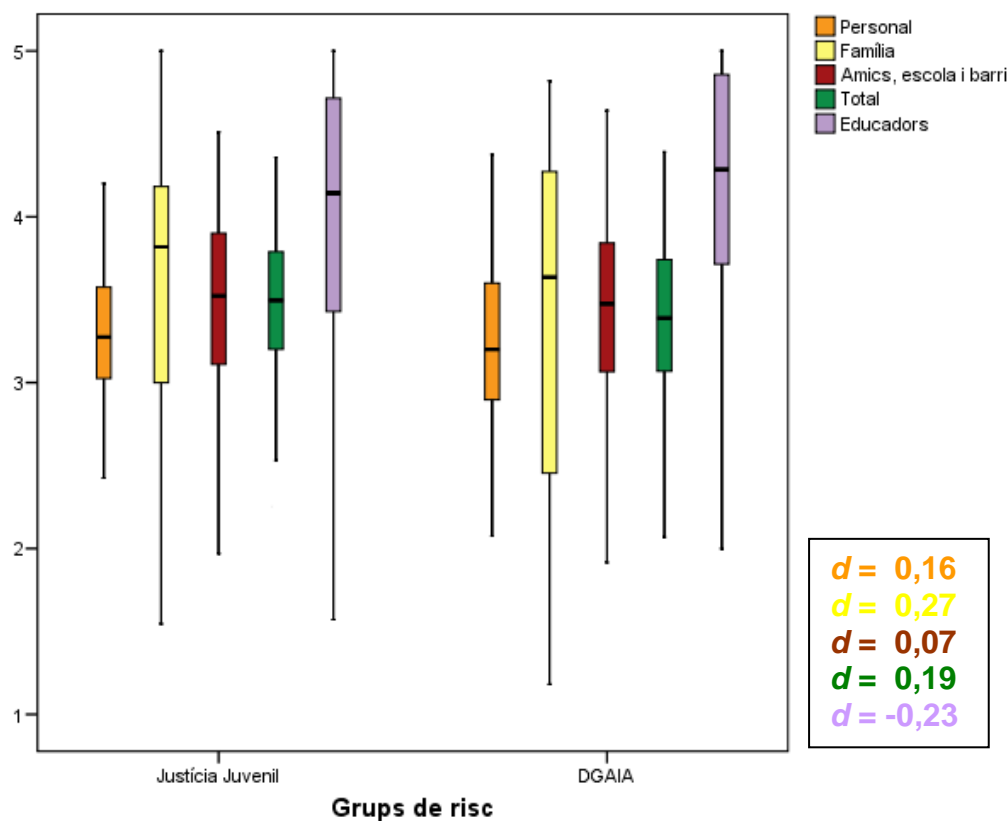
Les puntuacions obtingudes en l'instrument ARQ per cada un dels grups, així com el factor de suport per part dels educadors, es presenten a la Taula 64. A partir d'una anàlisi multivariant s'obté que les puntuacions són bastant similars entre els dos grups i únicament apareix una diferència estadísticament significativa en el factor familiar ($F(1,214)= 4,165$; $p < 0,05$), de manera que els joves amb mesures de justícia juvenil senten més suport per part de la seva família que els del sistema de protecció.

Taula 64. Puntuacions del ARQ i del suport dels educadors (M i D.T.) segons el grup de risc

	DGEPCJJ (n= 101)	DGAIA (n= 129)
Personal	3,28 (0,40)	3,21 (0,49)
Família	3,55 (0,86)	3,28 (1,06)
Amics, escola i barri	3,49 (0,52)	3,45 (0,59)
Total	3,47 (0,44)	3,37 (0,52)
Educadors	3,88 (1,00)	4,10 (0,87)

La magnitud de les diferències entre els dos grups (d de Cohen) es mostren al Gràfic 47, on es representen les distribucions de les puntuacions mitjançant diagrames de caixes.

Gràfic 47. Distribució de les puntuacions del ARQ segons grup de risc.

6.4. Resultats comparatius: expedient doble i mesura judicial

6.4.1. Joves tutelats per la DGAIA amb mesures de justícia juvenil

Els joves que compleixen mesures de justícia juvenil i que es troben tutelats per la DGAIA (expedient doble) es compararan en aquest apartat amb aquells que únicament tenen expedient obert a justícia juvenil.

El grup amb només expedient obert a justícia juvenil té un 77,5% de nois i la mitjana d'edat és de 16,13 anys ($D.T.= 0,88$), mentre que el grup amb expedient doble es compon per un 90,0% de nois i la mitjana d'edat en aquest grup és de 15,97 ($D.T.= 1,22$), no observant-se diferències significatives en aquestes dues variables (sexe: $OR= 0,38$, $95\% IC [0,10-1,42]$; edat: $U=1041,50$, $p= 0,85$).

6.4.1.1. Comparativa: prevalença de la victimització al llarg de la vida

Els joves de justícia juvenil amb expedient únic obtenen una mitjana de 9,80 (*D.T.*= 3,82) formes diferents de victimització al llarg de la seva vida i els que estan complint alguna mesura judicial de 10,17 (*D.T.*= 3,77). La diferència, controlant l'efecte de l'edat, no resulta estadísticament significativa ($F(1,98)=3,01, p=0,651$).

Tenint en compte la tipologia de la victimització (Taula 65), s'observa que un percentatge més elevat de joves amb expedient doble que únic han patit conductes negligents per part dels cuidadors i han estat exposats a violència intrafamiliar.

Taula 65. Percentatge de victimització al llarg de la vida segons la vinculació amb el sistema de protecció i odds ratio (OR)

	Expedient JJ (<i>n</i> = 71)	Doble expedient (<i>n</i> = 30)	OR
Alguna victimització de qualsevol tipus (%)	100,0	100,0	0,42
C. Delictes comuns (%)	94,0	100,0	2,24^a
Contra la propietat (C1 a C3)	73,2	70,0	0,85
Contra la persona (C4 a C9)	90,1	100,0	3,62 ^a
M. Victimització per cuidadors (%)	62,0	66,7	1,23
Física (M1)	47,9	56,7	1,42
Psicològica i interferència parental (M2 i M4)	26,8	40,0	1,82
Negligència (M3)	4,2	16,7	4,53*
P. Victimització per iguals o germans (%)	87,3	83,3	0,73
Física (P1 a P4)	83,1	80,0	0,81
Verbal o relacional (P5)	21,1	16,7	0,75
En la parella (P6)	35,2	20,0	0,46
S. Victimització sexual (%)	18,3	10,0	0,50
Amb contacte (S1 a S4)	7,0	10,0	1,47
Sense contacte (S5 a S6)	15,5	0,0	0,17 ^a
W. Exposició a violència (%)	95,8	100,0	1,76^a
Intrafamiliar (W1 a W2)	36,6	60,0	2,60*
Comunitat (W3 a W9)	94,4	100,0	2,24 ^a
INT. Victimització electrònica (%)	40,8	40,0	0,97
Assetjament (INT1)	19,7	23,3	1,24
Sol·licituds sexuals no desitjades (INT2)	25,4	23,3	0,90

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

6.4.1.2. Comparativa: prevalença de la victimització durant l'últim any

Durant l'últim any, els joves amb expedient només a justícia juvenil obtenen una mitjana de 5,08 (*D.T.*= 3,16) formes diferents de victimització i els que també tenen expedient a DGAIA de 4,20 (*D.T.*= 3,01), no obtenint-se diferències estadísticament significatives ($F(1,99)= 1,50, p= 0,196$).

En aquest cas, l'única diferència que es manté és la prevalença més elevada de les conductes negligents per part de cuidadors en els nois i noies amb doble expedient respecte als d'expedient únicament a justícia juvenil (Taula 66).

Taula 66 Percentatge de victimització durant l'últim any segons la vinculació amb el sistema de protecció i odds ratio (OR)

	Expedient JJ (<i>n</i> = 71)	Doble expedient (<i>n</i> = 30)	OR
Alguna victimització de qualsevol tipus (%)	91,5	93,3	1,29
C. Delictes comuns (%)	74,6	73,3	0,93
Contra la propietat (C1 a C3)	40,8	30,0	0,62
Contra la persona (C4 a C9)	64,8	63,3	0,94
M. Victimització per cuidadors (%)	22,5	26,7	1,25
Física (M1)	14,1	10,0	0,68
Psicològica i interferència parental (M2 i M4)	12,7	20,0	1,72
Negligència (M3)	0,0	10,0	10,37 ^{a*}
P. Victimització per iguals o germans (%)	70,4	53,3	0,48
Física (P1 a P4)	63,4	53,3	0,66
Verbal o relacional (P5)	11,3	3,3	0,27
En la parella (P6)	21,1	10,0	0,41
S. Victimització sexual (%)	9,9	0,0	0,27^a
Amb contacte (S1 a S4)	2,8	0,0	0,77 ^a
Sense contacte (S5 a S6)	7,0	0,0	0,37 ^a
W. Exposició a violència (%)	74,6	66,7	0,68
Intrafamiliar (W1 a W2)	4,2	6,7	1,62
Comunitat (W3 a W9)	74,6	66,7	0,68
INT. Victimització electrònica (%)	29,6	16,7	0,48
Assetjament (INT1)	9,9	6,7	0,65
Sol·licituds sexuals no desitjades (INT2)	19,7	10,0	0,45

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

6.4.2. Joves en règim tancat i amb mesures de medi obert

En aquest apartat es compararan els joves en règim tancat amb aquells que es troben en llibertat vigilada. Cal recordar que la mostra de llibertat vigilada és molt reduïda en relació a l'univers, per tant els resultats es presenten amb caràcter exploratori.

El grup en règim tancat té un 84,6% de nois i la mitjana d'edat és de 16,13 anys ($D.T.= 1,00$), mentre que el grup de llibertat vigilada està compost per un 69,6% de nois i la mitjana d'edat del grup és de 15,91 ($D.T.= 0,95$), no observant-se diferències significatives en aquestes dues variables (sexe: $OR= 2,41$, 95% $IC [0,82-7,09]$; edat: $U=765,50$, $p= 0,26$).

6.4.2.1. Comparativa: prevalença de la victimització al llarg de la vida

Els joves en règim tancat obtenen una mitjana de 9,55 ($D.T.= 3,78$) formes diferents de victimització al llarg de la seva vida i els que estan en llibertat vigilada d'11,13 ($D.T.= 3,63$). La diferència no resulta estadísticament significativa controlant l'efecte de l'edat ($F(1,98)= 3,21$, $p= 0,076$).

Tenint en compte la presència de victimització segons els mòduls i submòduls del JVQ (Taula 67), tot i que s'observa una tendència general a què el grup de llibertat vigilada tingui prevalences al llarg de la vida superiors als que es troben en règim tancat, les diferències estadísticament significatives únicament reflecteixen que aquests primers viuen més freqüentment episodis de violència en la parella i victimitzacions sexuals sense contacte físic.

Taula 67 Percentatge de victimització al llarg de la vida segons el tipus de mesures judicials i odds ratio (OR)

	Règim tancat (n= 78)	Llibertat vigilada (n= 23)	OR
Alguna victimització de qualsevol tipus (%)	100,0	100,0	0,29
C. Delictes comuns (%)	94,9	100,0	1,55^a
Contra la propietat (C1 a C3)	69,2	82,6	2,11
Contra la persona (C4 a C9)	91,0	100,0	2,59 ^a
M. Victimització per cuidadors (%)	60,3	73,9	1,89
Física (M1)	50,0	52,2	1,09
Psicològica i interferència parental (M2 i M4)	26,9	43,5	2,09
Negligència (M3)	6,4	13,0	2,19
P. Victimització per iguals o germans (%)	83,3	95,7	4,40
Física (P1 a P4)	79,5	91,3	2,71
Verbal o relacional (P5)	17,9	26,1	1,61
En la parella (P6)	25,6	47,8	2,66*
S. Victimització sexual (%)	11,5	30,4	3,35*
Amb contacte (S1 a S4)	9,0	4,3	0,46
Sense contacte (S5 a S6)	5,1	30,4	8,09*
W. Exposició a violència (%)	96,2	100,0	1,23^a
Intrafamiliar (W1 a W2)	44,9	39,1	0,79
Comunitat (W3 a W9)	94,9	100,0	1,55 ^a
INT. Victimització electrònica (%)	39,7	43,5	1,17
Assetjament (INT1)	20,5	21,7	1,08
Sol·licituds sexuals no desitjades (INT2)	24,4	26,1	1,10

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

6.4.2.2. Comparativa: prevalença de la victimització durant l'últim any

Si es consideren només els esdeveniments durant l'últim any, els joves en règim tancat obtenen una mitjana de 4,29 (*D.T.*= 2,91) formes diferents de victimització i els que estan en llibertat vigilada de 6,61 (*D.T.*= 3,26). La diferència és estadísticament significativa ($F(1,99)= 10,65$, $p= 0,002$).

Pels nois que es troben en llibertat vigilada és més freqüent haver patit en l'últim any delictes contra la propietat, violència psicològica per part dels cuidadors i/o interferència parental, així com violència en la parella respecte els de règim tancat (Taula 68).

Taula 68. Percentatge de victimització durant l'últim any segons el tipus de mesures judicials i odds ratio (OR)

	Règim tancat (n= 78)	Llibertat vigilada (n= 23)	OR
Alguna victimització de qualsevol tipus (%)	91,0	95,7	2,17
C. Delictes comuns (%)	69,2	91,3	4,67*
Contra la propietat (C1 a C3)	28,2	69,6	5,82*
Contra la persona (C4 a C9)	62,8	69,6	1,35
M. Victimització per cuidadors (%)	19,2	39,1	2,70
Física (M1)	10,3	21,7	2,43
Psicològica i interferència parental (M2 i M4)	10,3	30,4	3,83*
Negligència (M3)	3,8	0,0	0,81 ^a
P. Victimització per iguals o germans (%)	60,3	82,6	3,13
Física (P1 a P4)	56,4	73,9	2,19
Verbal o relacional (P5)	6,4	17,4	3,07
En la parella (P6)	12,8	34,8	3,63*
S. Victimització sexual (%)	5,1	13,0	2,77
Amb contacte (S1 a S4)	2,6	0,0	1,10 ^a
Sense contacte (S5 a S6)	2,6	13,0	5,70
W. Exposició a violència (%)	67,9	87,0	3,14
Intrafamiliar (W1 a W2)	2,6	13,0	5,70
Comunitat (W3 a W9)	67,9	87,0	3,14
INT. Victimització electrònica (%)	23,1	34,8	1,78
Assetjament (INT1)	9,0	8,7	0,97
Sol·licituds sexuals no desitjades (INT2)	14,1	26,1	2,15

^a OR ajustada.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1

7. Discussió dels resultats

Escassos estudis s'han centrat al nostre país en l'experiència de victimització en la infància i l'adolescència, des d'una perspectiva àmplia, que permeti una avaluació comprensiva de les seves diferents formes i que hagi preguntat al propi jove al respecte. En aquest sentit, el treball que es presenta és pioner i estableix els fonaments per a un ampli ventall de futures recerques, tant en prevenció com en intervenció amb víctimes.

L'estudi ha permès aportar dades sobre la prevalença d'esdeveniments victimitzants en dues mostres d'adolescents amb realitats molt diferents i característiques molt específiques. Pot afirmar-se que al nostre país no s'han dut a terme treballs d'aquest tipus en mostres protegides, com són els adolescents que es troben en centres d'acollida i residencials d'acció educativa del sistema de protecció i en centres educatius de justícia juvenil o règim de medi obert.

Si bé no totes les formes de victimització que s'han avaluat suposen delictes tipificats en la nostra legislació, és altament rellevant tenir-les en compte, atès que configuren una part important de la biografia del jove que cal considerar i valorar per les implicacions que pot arribar a tenir en el seu adequat desenvolupament i integració social.

És important alhora tenir en compte el paper de l'Administració en els resultats que s'han obtingut i que ha de portar a una profunda reflexió crítica sobre la situació en la que es troben els infants i joves institucionalitzats en el nostre país, segons la seva pròpia percepció, i que, com s'ha vist, s'allunya de la protecció i reeducació que volem oferir a aquests nois i noies, de per si, més vulnerables que la resta.

En síntesi, novament podem concloure, en aquest cas amb un col·lectiu amb característiques diferents a les avaluades en estudis previs del nostre equip, que els nens, nenes i joves són víctimes de múltiples experiències victimitzants, malgrat l'escassa formació i recursos dels professionals per atendre les

necessitats d'aquests grups d'edat, que segueix sent un greu problema al nostre país, i dels mites i falses creences que existeixen respecte a la violència vers la infància.

Aquestes conclusions, seguint l'estructura dels resultats, s'han organitzat en funció de la victimització al llarg de la vida del jove, en el darrer any, l'anàlisi i característiques del grup de polivíctimes, la relació de la victimització i la polivíctimització amb la presència de símptomes psicopatològics, els recursos personals, familiars i socials que disposa l'infant per a fer front a les adversitats, o capacitat de resiliència, i la comparativa entre els infants i joves tutelats per la DGAIA i aquells atesos pel sistema de justícia juvenil²⁷.

7.1. Victimització al llarg de la vida

Els resultats obtinguts indiquen que la totalitat dels nois i noies entrevistats manifesten haver estat víctimes d'un o més esdeveniments vinculats a delictes comuns, formes de victimització per part de cuidadors, victimitzacions per part d'iguals i/o germans, victimitzacions sexuals, formes de victimització indirectes, com l'exposició a violència en la família o la comunitat, i victimització electrònica, tant de caire sexual com no sexual.

Respecte a la mostra tutelada per la DGAIA, el 100% dels adolescents entrevistats reconeixen haver patit algun tipus de victimització al llarg de la seva vida²⁸. De la mateixa forma, els adolescents atesos pel sistema de justícia juvenil també reconeixen haver patit, en un 100% dels casos, alguna forma de victimització al llarg de la seva vida.

Aquest percentatge és superior al trobat en població general catalana en un estudi amb la mateixa metodologia, que situa la prevalença de victimització dels

²⁷ Cal tenir en compte que els resultats es presenten per als dos grups d'adolescents, aquells atesos per la DGAIA i els atesos per la DGEPCJJ, i es comparen amb resultats de publicacions nacionals i internacionals.

²⁸ Aquest resultat, que podria resultar obvi, ja que és una mostra tutelada pel sistema de protecció, no refereix a les situacions de victimització que coneix, oficialment, l'Administració, sinó a la victimització que els joves reconeixen haver patit i que podria ser molt diferent a la que és actualment coneguda.

joves en un 83% (Pereda et al., 2014). És molt similar, no obstant, al trobat amb una mostra de joves atesos pels Centres de Salut Mental Infanto Juvenil de la província de Barcelona, i en el que es va obtenir un 99,2% de victimització (Pereda et al., 2012a).

Cal tenir en compte, que els infants tutelats pel sistema de protecció han patit percentatges més alts de victimització en totes les seves formes, destacant la victimització per cuidadors, que afecta a més de les tres quartes parts dels joves del sistema de protecció i només a una quarta part dels joves de la població general, i la victimització sexual, que afecta a un terç de la mostra de joves tutelats i no arriba al 10% en mostra comunitària, com aquelles formes en les que es produeix un major contrast entre grups.

Alguns dels joves entrevistats manifesten que un petit percentatge d'aquestes formes de violència són portades a terme per personal del propi centre on es troba. Com a professionals, la percepció d'aquests infants i joves sobre aquest punt ens ha de fer reflexionar sobre la seva vulnerabilitat i sobre la nostra conducta. El nostre tracte requereix d'una especial atenció i cura amb uns nens i nenes que en la seva curta vida ja han estat víctimes de múltiples formes de violència.

Respecte als joves de justícia juvenil, aquests també obtenen percentatges superiors de victimització que aquells que es troben en la població comunitària, destacant els delictes comuns i l'exposició a violència, que afecta a la pràctica totalitat del grup, o la victimització electrònica que multiplica per quatre la que pateixen els adolescents comunitaris. Cal fer esment a la victimització per cuidadors, amb més del doble de víctimes que en la població general. En el nostre estudi, el percentatge de victimització per part de cuidadors és lleugerament superior al trobat amb mostres nord-americanes de joves infractors (60% vs. 48% en nois i 79% vs. 72% en les noies), si bé cal destacar que en el nostre treball no totes les formes de violència avaluades constitueixen casos de maltractament, mentre que en altres estudis únicament s'ha tingut en compte experiències greus de violència familiar (Croysdale et al., 2008).

De la mateixa forma que en el cas dels joves del sistema de protecció, la percepció dels joves de justícia juvenil és que un percentatge baix d'aquestes formes de violència ha estat portada a terme pels professionals del centre en el que el jove es troba internat, com són educadors i personal de seguretat. Novament, cal reflexionar sobre aquest resultat i sobre les necessitats que ens mostra un col·lectiu que valora els mecanismes protectors que estem posant en marxa com a insuficients. Aquesta anàlisi crítica que hem de fer com a professionals, respecte a l'especial atenció que requereixen aquests joves ha estat subratllada en d'altres treballs, com l'informe de l'Organització de les Nacions Unides (Pinheiro, 2006).

Destaca que la mitjana d'esdeveniments victimitzants que han patit els infants i joves tutelats pel servei de protecció català i pel sistema de justícia juvenil triplica la trobada en població general, il·lustrant l'alta victimització que ambdós col·lectius experimenten. Alhora és superior a la presentada per la mostra clínica, que dobla al seu torn la de la població general (Pereda et al., 2012a).

En aquest sentit, els resultats dels diversos estudis fets en el nostre país amb mostres diferents de població infantil i juvenil ens permeten afirmar que els infants i joves atesos per la DGAIA i pel sistema de justícia juvenil són els que presenten taxes més altes de victimització i polivictimització, en totes les seves formes. El paper dels professionals que haurien de protegir-los no és suficient per evitar noves victimitzacions, la qual cosa ens ha d'alertar i activar per a motivar canvis en el nostre comportament cap a aquests col·lectius.

És rellevant destacar alguns dels resultats obtinguts, per les seves implicacions professionals.

La *violència en la parella* s'inicia en les primeres relacions, a l'adolescència mitjana, i un important nombre de nois i noies de les mostres analitzades en són víctimes. Cal tenir en compte, però, que els resultats constaten que la violència en el context de les relacions de parella es produeix en ambdós i per ambdós membres, en els dos grups d'adolescents analitzats, com s'ha observat en altres estudis nacionals (Muñoz Rivas, Graña Gómez, O'Leary i González

Lozano, 2007; Pereda et al., 2014) i internacionals (vegi's, per exemple, el treball d'Straus, 2008 sobre aquest tema). És rellevant tenir en compte aquest fet i fer enquestes dirigides a ambdós sexes, tant com a presumptes victimaris, com a possibles presumptes víctimes, per a tenir una visió completa, objectiva i realista del fenomen de la violència en la parella i no una visió esbiaixada per ideologies imperants.

En l'adolescència mitjana és també quan s'inicien els processos de *victimització electrònica* i, específicament, aquells que tindrien connotacions sexuals i podrien implicar futurs casos d'*online grooming*. Els percentatges, en ambdues mostres, són molt elevats i apunten als mitjans electrònics com un nou espai on els infants i joves continuen sent víctimes. Aquest resultat segueix els obtinguts en altres estudis del mateix equip (Pereda, et al. 2012a; Pereda, Abad i Guilera, 2012b) i reforça la crítica que s'ha fet des de diversos sectors a l'article inclòs en la reforma del Codi Penal operada per la LO 5/2010, de 22 de juny, dins del Llibre Segon, Títol VIII "Delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals" i que defineix el delicte d'*online grooming* com "*el que a través de Internet, del teléfono o de cualquier otra tecnología de la información y la comunicación contacte con un menor de trece años y proponga concertar un encuentro con el mismo a fin de cometer cualquiera de los delitos descritos en los artículos 178 a 183 y 189, siempre que tal propuesta se acompañe de actos materiales encaminados al acercamiento*" (Art. 183 bis). Aquest tipus delictiu seria aplicable en pocs casos en l'actualitat, donada la seva limitació legal als fets amb víctimes d'edat inferior als 13 anys i a l'inici real d'aquesta victimització en etapes posteriors a aquesta edat, si bé amb el Projecte de LO per la que es modifica la LO 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal i l'elevació de l'edat de consentiment sexual als 16 anys, la llei s'adequaria molt millor a la realitat d'aquests casos.

L'*exposició a violència* extrema, com és l'assassinat d'un familiar o amic o presenciar l'assassinat d'un desconegut, és bastant més elevada en ambdós grups que la trobada en mostres comunitàries catalanes (Pereda et al., 2014) i mostres clíniques (Pereda et al., 2012a), indicant que aquests joves estan exposats a nivells de violència i contextos violents molt allunyats del que

experimenten la majoria d'infants i adolescents del nostre país. En mostres nord-americanes de justícia juvenil, s'han obtingut resultats molt similars, que confirmen que aquests nois i noies es troben exposats a contextos socials i familiars amb alts i greus nivells de violència (Abram et al., 2013).

Alhora, és important destacar que aquelles victimitzacions que produeixen lesions amb una major freqüència i de caràcter més greu en el grup d'infants del servei de protecció són aquelles ocasionades pels propis cuidadors, és a dir, els pares del jove o les parelles d'un d'aquests, o altres familiars. Aquestes victimitzacions relacionades amb l'entorn més proper del jove (violència física i psicològica per cuidadors, interferència parental/segrest familiar, negligència, abús/agressió sexual per un adult conegut, testimoni de violència entre els pares i testimoni de violència als germans) també són les que tenen un inici més primerenc. Els resultats en aquest tema il·lustren, com han constatat altres autors, la denominada *paradoxa de la violència familiar*, que descriu la família com la institució social més afectuosa i cuidadora i, alhora, la més violenta i maltractadora (Finkelhor i Ormrod, 2000; Straus, 1980).

En el grup de justícia juvenil les formes de victimització més primerenques són també les causades pels pares o cuidadors principals, amb el risc que això suposa de desajust psicològic posterior i vincles amb la conducta delictiva (Ford et al., 2006). La única excepció és la violència psicològica o emocional que, segons el record dels joves, s'inicia cap als 13 anys. Aquest fet pot estar relacionat amb una major conducta disruptiva o agressiva d'aquests joves a l'inici de l'adolescència que podria generar majors retrets i violència verbal en els seus progenitors. Les lesions més greus, no obstant, venen produïdes per l'experiència de delictes comuns i la victimització per iguals, mostrant aquests joves un perfil molt diferent, i amb formes més greus de violència fora de l'entorn familiar, del que presenten els adolescents del sistema de protecció.

Cal destacar que en cap dels dos grups de joves es dona una elevada notificació a les autoritats de les formes de victimització experimentades, fins i tot quan aquestes configuren delictes tipificats per la nostra legislació. En

aquest sentit, es fa palès, una vegada més, el gran desconeixement oficial que existeix de la realitat victimològica d'aquests nois i noies.

7.2. Victimització en el darrer any

Cal tenir present que les experiències de victimització continuen presents un cop l'Administració ja ha començat a intervenir amb el noi o noia, ja sigui mitjançant mesures de protecció o a través del sistema de justícia juvenil.

Un 84,2% dels adolescents tutelats per la DGAIA ha patit alguna forma de victimització al llarg de l'últim any, mentre es trobaven amb mesures de protecció, si bé cal tenir present que moltes d'aquestes victimitzacions s'han produït fóra del centre. Aquestes dades són molt superiors a les trobades en mostra comunitària catalana, en joves que majoritàriament resideixen amb les seves famílies, on es troba un percentatge d'adolescents víctimes en el darrer any del 68,6% (Pereda et al., 2014). No obstant, és una xifra propera al 91% obtingut en una mostra d'infants i joves d'entre 2 i 17 anys rebent atenció des dels serveis de protecció canadencs per considerar que estaven en situació de risc, tot i que en aquest cas només es trobaven vivint en centres el 42% de la mostra (Cyr et al., 2010).

Basant-nos en les respostes dels infants i joves que han estat retirats de les seves famílies per trobar-se en una situació de possible risc o desemparament infantil, podem observar que els mecanismes de protecció que des de l'Administració s'han pres per a protegir-los no són prou eficients i cal valorar l'alt risc de violència que aquests nens i nenes segueixen presentant.

Si bé és cert que la victimització es redueix en aquest període, i és una fita a valorar molt positivament, de forma ideal, considerem que aquests infants i joves haurien de patir, com a màxim, nivells de victimització similars als de la població comunitària de la seva edat, però mai superiors, com malauradament s'ha demostrat en aquest estudi. L'Administració hauria, doncs, de protegir aquests joves amb extrema cura en ser infants vulnerables que ja han estat víctimes de múltiples formes de violència.

En relació als joves de justícia juvenil, el percentatge és encara més gran. Un 91,4% dels joves infractors afronten experiències de victimització des de que entren en contacte amb el sistema judicial. Aquest elevat percentatge, de la mateixa forma que en el cas del sistema de protecció, ens fa pensar que les mesures educatives que puguin aplicar-se al jove seran poc efectives, si aquest segueix sent víctima de violència. En aquest sentit, cal preguntar-se com podrem reinserir socialment a un noi o noia que segueix sent sotmès a múltiples experiències de victimització. Com podrem canviar la seva conducta, si segueix estant en estret contacte amb la violència. La resposta, en funció dels resultats obtinguts, és que aquests joves tornaran a un context amb elevats nivells de violència i, molt probablement, seguiran amb les mateixes estratègies d'afrontament per a fer front a la que és la seva realitat.

A partir d'aquests resultats, podem concloure que l'absència de canvis significatius en els nivells de violència que els i les joves atesos pel sistema de justícia juvenil han de fer front, abans i després de la mesura judicial, fan molt difícil la integració per part d'aquests joves dels principis educatius promoguts des del sistema de justícia juvenil, requerint d'una alta implicació personal per part del jove, com veurem en l'apartat relatiu a la seva capacitat de resiliència, que els professionals han d'aconseguir potenciar.

És important tenir en compte que tant la victimització infantil com aquella que el jove experimenta a l'adolescència té un efecte significatiu i acumulatiu en el posterior desenvolupament de conductes delictives, situant doncs els nois i noies que han viscut experiències de violència a la infància i que continuen patint-les en l'adolescència en el màxim risc de desajust per a aquest tipus de comportaments disruptius i disocials (Mersky, Topitzes i Reynolds, 2011).

Si aprofundim en els resultats i ens centrem en les experiències de victimització que els joves han experimentat aquest darrer any, en relació als *delictes comuns*, en la mostra del sistema de protecció s'observa que aquesta presenta un percentatge del 67,4% i en el sistema de justícia juvenil del 74,1%. La comparació amb altres estudis internacionals que han utilitzat mostres similars indiquen dades equiparables a les de la mostra catalana (Cyr et al., 2012).

També és similar al d'aquells joves que es troben atesos per centres de salut mental infantojuvenil, amb un 61,8% de delictes comuns (Pereda et al., 2012a). El percentatge, però, és superior al que presenten estudis portats a terme amb mostres comunitàries al nostre país (Pereda et al., 2014), i que presenten un 45,8% d'adolescents víctimes d'algun tipus de delicte comú. Sembla ser, doncs, a partir dels resultats obtinguts, que els infants i joves institucionalitzats i amb mesures de llibertat vigilada es relacionen en contextos socials on el crim i la delinqüència són una realitat freqüent.

En relació a les formes de *victimització per part de cuidadors*, que refereix a pares, en la majoria de casos, però també a d'altres familiars adults o professionals implicats en la vida del jove, l'estudi amb mostra del sistema de protecció de Cyr et al. (2012) indica un percentatge del 39% per al darrer any, però cal recordar que gairebé la meitat de la seva mostra seguia vivint amb un o ambdós pares. En la mostra de protecció catalana el percentatge se situa en el 26,3%, si bé en aquest cas els adolescents es troben en centres residencials, tot i que cal tenir en compte que molts tenen visites de familiars o passen els caps de setmana al nucli familiar. Les xifres obtingudes en el present estudi pel grup atès pel sistema de protecció segueixen sent superiors a les de la població general catalana, que mostra un percentatge de victimització del 18,1% (Pereda et al., 2014). En canvi, estudis amb mostres finlandeses obtenen dades oposades, amb menys victimització en mostres del sistema de protecció en comparació amb la població general (Ellonen i Pössö, 2011). En aquest cas, els infants havien estat atesos pel sistema de protecció en algun moment de la seva vida, trobant-se un 50% dels participants en família d'acollida o centre residencial en el moment de l'entrevista. Cal tenir en compte que aquests resultats serien els esperables i desitjables ja que la mostra del sistema de protecció la conformen joves que es troben, majoritàriament, allunyats de les seves famílies.

En relació a la mostra de justícia juvenil, el percentatge de victimització per part dels cuidadors, incloent pares i d'altres familiars adults, així com personal del centre en el que el noi es troba internat, se situa en un 19%, més proper al de la mostra comunitària catalana (Pereda et al., 2014), tot i que cal tenir en

compte que la majoria dels nois i noies infractors es troben sota mesures de privació de llibertat.

Les *victimitzacions per part d'iguals i/o germans* es donen en l'últim any en prop de la meitat de la mostra del sistema de protecció, sent molt superior a les que es troben en joves de població general per al mateix període de temps (30,6%, Pereda et al., 2014). En aquest sentit, residir amb d'altres iguals, no membres de la pròpia família, sembla incrementar el risc de patir abusos físics i verbals per part d'aquests i també augmenta el risc de patir el rebuig per part de companys i companyes d'escola pel fet de viure en un centre.

A la mostra de justícia juvenil cal tenir en compte que, quan ens referim a joves infractors la majoria estan en situació d'internament, estem parlant d'adolescents amb comportaments particularment greus. En aquests joves, la freqüència dels fets delictius és en general més alta, els fets delictius més greus i acompanyats en més ocasions per l'ús de la violència (Mancho, 2012). En aquest sentit, les experiències de victimització per part d'iguals, en alguns casos de companys i companyes del centre o de l'escola, són molt elevades i doblen les trobades en població general (Pereda et al., 2014). De forma oposada al que trobava Mancho (2012) al seu estudi, on els conflictes eren relativament poc freqüents i de baixa intensitat, sent la majoria de les agressions merament verbals, sense que s'arribés a produir cap mena de contacte físic, en el nostre treball les experiències de violència física són les més freqüents i afecten a un important grup de nois i noies.

La *victimització sexual* en el darrer any és freqüent en la mostra analitzada (9,5%), especialment en víctimes de sexe femení, arribant a afectar a una de cada sis noies tutelades per la DGAIA. Cal subratllar que aquesta forma de victimització no es produeix dins dels centres de l'Administració, però sí succeeix mentre l'infant o jove es troba sota mesures de protecció. En comparació, el percentatge de victimització sexual en mostres comunitàries catalanes és més baix que en la mostra de nois i noies amb mesures de protecció, afectant únicament a un 5,3% dels joves enquestats si bé segueix el mateix patró i afecta a moltes més noies que nois (Pereda et al., 2014). Aquest

resultat ens ha de conduir a valorar críticament si les mesures de protecció que prenem amb aquests nens i nenes són suficients i realment els prevenen, en la mesura que desitjaríem, de noves formes de victimització.

Cal tenir en compte que els percentatges de violència sexual en la infància sempre resulten més baixos en els nostres estudis, quan es comparen amb mostres anglosaxones (vegi's, per exemple, l'estudi amb mostra comunitària nord-americana de Finkelhor, Hamby, Ormrod i Turner, 2009, on els autors obtenen percentatges d'entre el 7,7 i el 16,3% per a les edats analitzades). Seguint aquesta línia, el percentatge de victimització sexual en el grup de joves entrevistat és molt inferior al trobat en joves tutelats al Canadà, on se situa, per infants d'entre 2 i 17 anys, en el 21% dels casos (Cyr et al., 2012). Victimològicament podríem, per tant, valorar la possibilitat d'un efecte protector de la cultura del nostre país en relació a les formes de violència sexual, que no s'observa a d'altres països, majoritàriament anglosaxons, on els percentatges de victimització sexual infantil són sempre més alts.

Per al grup de justícia juvenil, la victimització sexual és similar a la trobada en la mostra del sistema de protecció i la mostra comunitària i afecta a un 8,6% dels joves, si bé es manifesta més en victimitzacions sexuals de caire lleu, amb conductes, generalment, sense contacte físic. A l'estudi de Beck et al. (2013) per al *US Department of Justice*, un programa específic per a detectar i intervenir en casos de victimització sexual dins les institucions penitenciàries, incloent conductes amb i sense contacte físic, el *National Survey of Youth in Custody* del *National Prison Rape Statistics Program*, es troba que un 9,5% dels joves institucionalitzats manifesten haver estat víctimes de violència sexual per part d'iguals i professionals del propi centre. La majoria d'aquests actes eren comesos per personal del centre i implicaven l'ús de violència, de forma molt diferent als resultats obtinguts en el present estudi.

L'experiència de victimització sexual és una de les formes de violència que més s'ha vinculat amb la posterior conducta delictiva, tant en l'adolescència com en l'edat adulta, per la qual cosa és una variable sempre a avaluar i tenir en compte en els nois i noies que entren en contacte amb el sistema de protecció

o el sistema de justícia juvenil català (vegi's, per exemple, la revisió sistemàtica de McGrath, Nilsen i Kerley, 2011).

L'*exposició a violència* és molt elevada en la mostra del sistema de protecció analitzada, afectant a més de la meitat d'aquesta en el darrer any. Aquestes xifres són similars a les trobades en mostres canadenques del sistema de protecció, que obtenen un percentatge del 66% (Cyr et al., 2012). L'*exposició a violència familiar* en mostra comunitària catalana afecta al 6,4% dels joves (Pereda et al., 2014) i en la mostra del present estudi se situa en un percentatge similar, entorn el 9,5%.

Respecte al grup de justícia juvenil, el percentatge d'*exposició a violència* és encara més elevat, afectant a tres de cada quatre participants i centrant-se, de forma majoritària, en l'*exposició a violència comunitària*.

Analitzant els resultats de l'exposició a violència que presenten aquests joves juntament amb els obtinguts per a la categoria de victimització relativa a delictes comuns podem afirmar, doncs, que els joves institucionalitzats i sota mesures de protecció es troben en contextos socials que no modifiquen el seu alt nivell de violència tot i les mesures preses per l'Administració. Els nois i noies, en general, retornen al mateix context que van abandonar.

En relació a la *victimització electrònica* en el darrer any, aquesta afecta a prop d'una quarta part dels nois i noies entrevistats, tant del sistema de protecció com del sistema de justícia, sent el doble a la trobada en població catalana comunitària, si bé presenta un mateix patró sent més freqüent l'assetjament sexual que aquell sense connotacions sexuals (Pereda et al., 2014).

7.3. Polivictimització

L'anàlisi del grup de polivíctimes en joves institucionalitzats és altament rellevant si volem conèixer la realitat d'un important grup de nois i noies que viuen en situacions de violència i victimització repetides i que es produeixen en diversos contextos en els que es desenvolupen (Finkelhor, 2007). Aquest fet suposa un alt risc de desajust psicològic i dificultats per a la integració social, com es veurà en apartats següents, atès que l'infant assumeix la violència com una realitat quotidiana a la que ha d'adaptar-se per a poder sobreviure (Ford et al., 2006).

Més de la meitat de la mostra del sistema de protecció seria classificada com a polivíctima al llarg de la seva vida, si s'apliquen els barems obtinguts de la població general de joves catalans de la mateixa edat (Pereda et al., 2014). Aquest és un alt percentatge, si bé es troba en la línia de treballs anteriors amb mostres de característiques similars que han avaluat la polivictimització en el darrer any (Cyr et al., 2012).

En relació als joves infractors, gairebé tres quartes parts d'aquests serien polivíctimes, configurant-se com el grup més victimitzat dels avaluats. Resultats similars s'han obtingut en treballs anteriors amb mostres nord-americanes (Croysdale et al., 2008; Ford et al., 2012), que han portat a alguns autors a advertir a les autoritats respecte a la necessitat que els recursos que es dirigeixin a castigar i sancionar a aquests joves estiguin balancejats amb els recursos d'intervenció que se'ls hi ofereixin, donat que són els adolescents més victimitzats de la comunitat (Abram et al., 2013).

Les polivíctimes presenten unes característiques personals i relatives a la seva victimització que han de conèixer-se per a poder portar a terme intervencions específiques i adequades a la seva realitat (Finkelhor et al., 2007).

Les polivíctimes identificades al grup tutelat per la DGAIA són lleugerament més grans que les víctimes, si bé aquesta dada podria explicar-se parcialment pel pas del temps, en el sentit que a mesura que van passant els anys és més

probable que un nen o nena hagi sofert un ventall més ampli d'esdeveniments victimitzants. El mateix perfil ens trobem en els nois i noies polivictimitzats del sistema de justícia juvenil. Tal i com plantegen Finkelhor et al. (2009), per tal de corregir l'efecte del pas del temps i conèixer les característiques de les polivíctimes, caldria especificar una definició de polivictimització per a diferents grups d'edat, com s'ha fet en treballs similars amb mostra comunitària catalana (Pereda et al., 2014). Tanmateix, donada la grandària mostral utilitzada en aquest projecte, no ha estat possible definir diferents grups de nois i noies polivíctimes en funció de la seva edat.

El país de procedència dels pares també sembla ser una variable a tenir en compte en els adolescents del sistema de protecció i que caldria analitzar en un futur amb major profunditat, si bé no ho és en els nois i noies de justícia juvenil. Aquells infants i joves tutelats per la DGAIA que provenen de famílies de Centre i Sud-amèrica i Àfrica, són víctimes d'un major nombre d'experiències de violència.

Sembla ser que hi ha esdeveniments victimitzants que es troben associats amb un major risc de polivictimització en els infants tutelats, com són les formes de victimització sexual, especialment aquelles amb contacte físic i les que es produeixen a través de les tecnologies de la informació i la comunicació, la violència en la parella i els delictes comuns.

Respecte als joves infractors, les polivíctimes presenten una major freqüència de victimització física per iguals o germans, violència en la parella, victimització per cuidadors, delictes comuns i exposició a violència comunitària.

El fet que les víctimes de delictes comuns tinguin un major risc de ser polivíctimes pot veure's explicat pel context social delictiu en el que probablement es mouen i que genera que siguin víctimes amb una major freqüència, tal i com s'apunta a teories victimològiques clàssiques com la teoria de l'estil de vida (*lifestyle exposure theory*; Hindelang, Gottfredson i Garofalo, 1978) i l'estretament relacionada teoria de les activitats rutinàries (*routine activities theory*; Cohen i Felson, 1979).

No obstant, aquestes teories no expliquen el fet que les víctimes de violència per part de cuidadors, sexual i de parella també es trobin en un major risc, si bé és un resultat que s'ha trobat en estudis anteriors (Dong, Anda, Dube, Giles i Felitti, 2003) i que sembla apuntar a una major vulnerabilitat cap a la victimització en aquest tipus de víctimes.

Cal afegir que les polivíctimes d'ambdós grups presenten més lesions derivades de les experiències de victimització i es troben implicades en formes de violència amb un major ús d'armes, il·lustrant la gravetat de situacions que han viscut aquests joves i que cal tenir present per a valorar la intervenció que se'ls hi ha d'oferir i els recursos que necessiten.

7.4. Victimització i psicopatologia

La victimització comporta un alt risc de desajust psicològic, com s'ha demostrat en múltiples treballs previs (vegi's la recent revisió de Kendall-Tackett, 2013), tant en mostres comunitàries, com en joves tutelats pel sistema de protecció (McCue et al., 2012; Ringeisen et al., 2009), i atesos pel sistema de justícia juvenil (Croysdale et al., 2008; Ford et al., 2008). Els resultats obtinguts en el present estudi confirmen que hi ha una associació entre l'acumulació de victimitzacions al llarg de la vida i el desajust psicològic actual. Aquesta relació és més forta en el cas dels joves amb mesures de protecció i no es limita a la presència de simptomatologia externalitzant sinó que també s'associa a una elevació en la simptomatologia internalitzant.

En aquesta línia, s'ha observat una major freqüència de símptomes internalitzants, externalitzants i totals en aquests adolescents, al ser comparats amb mostres comunitàries, concordant amb els resultats d'altres estudis amb mostres del sistema de protecció (Collin-Vézina, Coleman, Milne, Sell i Daigneault, 2011; Sainero, Bravo i del Valle, 2014) i del sistema de justícia juvenil, que mostren un important percentatge de trastorns mentals diagnosticats en aquests joves, especialment de l'àmbit externalitzant, tant en estudis nacionals (Antequera i Bourillón, 2009) com internacionals (Abram et al., 2013; Teplin, Abram, McClelland, Dulcan i Mericle, 2002)

Cal fer menció a l'elevada freqüència d'ideació i conducta autolesiva en els dos grups de joves estudiats, tant en aquells tutelats per la DGAIA com en els que tenen expedient obert pel sistema de justícia juvenil. Ambdós grups presenten una major freqüència de conductes autolesives si els comparem amb les dades obtingudes en població comunitària (Kirchner, Ferrer, Fornes i Zanini, 2011), sent la ideació suïcida superior en els joves tutelats.

Alhora, aquest resultat s'ha obtingut amb mostres de menors d'edat atesos pel sistema de justícia juvenil nord-americà (Ford et al., 2008) i ha d'alertar als professionals respecte a l'alt risc que presenten aquests joves de portar a terme aquest tipus de conductes. Cal tenir en compte que en aquest grup acostumen a estar presents molts dels factors de risc evidenciats en la recerca associats a l'intent o suïcidi consumat, com l'abús de substàncies, la conducta antisocial, la impulsivitat o l'accés a armes (Bridge, Goldstein i Brent, 2006).

És important ser conscients que la majoria d'aquests nois i noies, tant els tutelats per la DGAIA com els atesos per justícia juvenil, han estat víctimes del que es denomina, *complex trauma* o trauma complex, definit com l'exposició a esdeveniments altament estressants en una etapa vital, és a dir la infància, o en un context, perllongat i repetit, que compromet el desenvolupament d'un vincle segur amb els cuidadors principals i, per tant, l'habilitat de regular les emocions (Cook et al., 2005). Un estudi portat a terme amb adolescents portuguesos, dels quals la meitat complien mesures d'internament per comportaments delictius i l'altra meitat pertanyia a la població escolaritzada comunitària, confirma els problemes de socialització, els dèficits en intel·ligència emocional i l'ús d'estratègies d'afrontament improductives davant els problemes, en els joves infractors (Vilariño, Amado i Alves, 2013). Si integrem aquests resultats amb els estudis anteriors, pot afirmar-se que les experiències de trauma complex expliquen parcialment la conducta delictiva dels infants i joves, subratllant la importància de tenir-les en compte en la intervenció amb aquest col·lectiu. Per altra banda, les experiències valorades en la present recerca són, en general, formes de trauma complex relacionades amb l'afectació d'aquestes àrees que

s'ha demostrat diferències entre joves infractors i joves de la població comunitària.

Tot i tractar-se d'un estudi transversal, podem afirmar, de la mateixa forma que fan Cuevas, Finkelhor, Turner i Ormrod (2007) en el seu estudi, que els nostres resultats semblen indicar que la victimització precedeix la conducta delictiva, tot i que aquesta pot continuar un cop la delinqüència ja s'ha iniciat, ja que les experiències de violència s'inicien de forma molt primerenca, especialment aquelles formes que inclouen als cuidadors principals, com s'ha comentat en apartats anteriors.

Cal tenir en compte que, a més, les experiències de trauma complex solen donar-se de forma múltiple i acumulativa (Ford et al., 2012), configurant el fenomen de polivictimització (Finkelhor et al., 2007). En aquest sentit, l'efecte acumulatiu de la violència sobre el risc de psicopatologia que ha estat constatat en d'altres treballs (Turner et al., 2006) es confirma en aquest, on els joves polivíctimes tenen un major nivell de desajust psicològic, internalitzant, externalitzant i total que aquells que han estat víctimes d'un menor nombre d'esdeveniments violents. Concretament, les polivíctimes provinents de contextos d'institucionalització es caracteritzen per presentar nivells més elevats d'ansietat i depressió, exhibir conductes agressives i delictives, així com problemes socials i d'atenció, de forma similar a l'obtingut anteriorment amb joves usuaris de centres de salut mental (Pereda, et al., 2012b).

En la relació entre victimització i psicopatologia, la única variable rellevant que explica un major nivell de desajust és el número total de formes de victimització. De nou, això ens porta a concloure que les experiències de victimització cal estudiar-les en conjunt, sense fraccionar la recerca en tipus d'esdeveniments específics, donat que emascararien la complexa realitat de la victimització infantojuvenil (Finkelhor, 2007).

Cal tenir en compte, però, que no és ja només el maltractament, sinó l'efecte de la institucionalització, el que sembla afectar negativament a l'estat emocional, principalment en l'àmbit externalitzant, dels infants i joves tal i com demostren

altres estudis nacionals amb mostres del sistema de protecció (Carrasco-Ortiz et al., 2001) i internacionals amb mostres de justícia juvenil (Holdman i Zeidenberg, 2006). És important fer palès, però, que altres estudis mostren que residir en una institució, restar amb la família maltractadora, ser acollit per membres de la família extensa o per una família aliena no té efecte sobre l'estat emocional del menor d'edat víctima, presentant aquests infants símptomes psicopatològics superiors en tots els casos a la població general i que deriven de la situació de maltractament i abusos (Mennen, Brensilver i Trickett, 2010).

Analitzant els resultats d'aquests estudis en conjunt, tant les experiències de victimització múltiple com la pròpia institucionalització, poden generar un important desajust emocional en els adolescents que, en alguns casos, suposa una major vulnerabilitat envers la delinqüència. Aquest fet és especialment visible quan s'analitza la relació entre joves de justícia juvenil i les seves experiències amb el sistema de protecció i s'observa que, bastants d'aquests nois i noies, n'han format part i han estat protegits per l'Administració, tant en el present estudi com en d'altres treballs internacionals (Ford et al., 2006).

7.5. Victimització i recursos personals i socials

L'efecte de les variables de resiliència sobre el nivell de psicopatologia en els adolescents víctimes i polivíctimes, generalment observat en mostres provinents de la població general, ha estat confirmat en els col·lectius avaluats. S'han avaluat diversos recursos que, segons els estudis, podrien estar actuant com a mediadors o esmorteïdors del risc de desajust psicològic que suposa la victimització interpersonal en la infància.

En concordança amb altres estudis (Collin-Vézina et al., 2011), les polivíctimes del sistema de protecció presenten menys recursos personals, familiars i socials per a fer front a la victimització que aquells joves que han estat víctimes d'un menor nombre de formes de violència. Al risc derivat de la victimització múltiple que pateixen aquests nois i noies, se li afegeix el risc derivat de disposar d'un menor nombre de recursos per a fer-li front.

Les polivíctimes del sistema de justícia juvenil, no obstant, presenten menys recursos familiars; però més recursos per part d'educadors, tutors i tècnics que semblen oferir més ajuda a aquests nois i noies més afectats per la violència. Es tracta d'un resultat positiu, que els propis nois i noies valoren i tenen en compte en les seves respostes. En aquest sentit, cal subratllar la importància de la sensibilització professional respecte a la vulnerabilitat d'aquests nois i noies que, com s'ha vist a partir dels resultats d'aquest estudi, són víctimes de múltiples formes de violència interpersonal.

Alhora, dels recursos avaluats, s'ha analitzat quins són realment rellevants per a reduir el risc de desajust psicològic posterior a la vivència d'experiències de violència en els joves d'ambdós grups, trobant que són aquells vinculats amb els recursos personals, relatius a la confiança en un mateix, la fe en un futur millor, la capacitat d'identificació i connexió amb les pròpies emocions o les habilitats socials que presenta, els que incideixen sobre aquest risc i permeten al jove fer-li front amb èxit.

La rellevància d'aquest resultat radica en l'important paper que té el professional en potenciar aquests recursos personals en el jove, tenint en compte que, com s'ha vist en apartats anteriors, l'entorn social i familiar al que retornarà, és molt similar al que va abandonar abans de les mesures judicials. Són aquests recursos personals els que marcaran la diferència en la posterior reintegració social i correcte desenvolupament del jove i, per tant, els professionals els han de conèixer, enfortir i desenvolupar.

7.6. Comparativa entre grups

Com s'ha comentat prèviament, els joves atesos pel sistema de justícia juvenil presenten al llarg de la seva vida un major nombre d'experiències de victimització que els joves tutelats pel sistema de protecció. Alhora, els joves infractors experimenten més delictes comuns contra la persona, victimització per iguals o germans, de tipus físic i en contextos de parella, i exposició a violència comunitària. Els joves tutelats mostren més victimització psicològica i negligència per part dels seus cuidadors, violència verbal o relacional per part

dels seus iguals, victimització sexual amb contacte físic i exposició a violència dins la família. Per tant, tot i que els joves tutelats pateixen més freqüentment les victimitzacions més sovint associades al trauma complex, i més greus segons els estudis previs (Finkelhor et al., 2009), no podem oblidar que els joves atesos pel sistema de justícia juvenil viuen un nivell d'exposició a violència elevat i, probablement, crònic que els estudis de revisió vinculen principalment amb la presència de simptomatologia posttraumàtica i externalitzant (Fowler, Tompsett, Braciszewski, Jacques-Tiura i Baltes, 2009).

Pot concloure's que el perfil victimològic dels joves atesos pel sistema de justícia juvenil i d'aquells tutelats pel sistema de protecció és diferent, tant des d'una perspectiva quantitativa com qualitativa.

Cal afegir, que els joves atesos pel sistema de justícia juvenil han patit més lesions que aquells tutelats pel sistema de protecció, així com experiències de victimització amb un major ús d'armes. Aquest resultat segueix la línia d'estudis nord-americans anteriors, que troben lesions més serioses derivades de la victimització en joves delinqüents degut, entre d'altres, al seu estil de vida de major risc (Loeber, Kalb i Huizinga, 2001).

Els joves infractors presenten lesions principalment derivades de la vivència de delictes comuns i de la victimització per part d'iguals, mentre que els adolescents del sistema de protecció tenen lesions vinculades a la violència que afronten dels seus cuidadors, principalment per part dels seus pares i familiars adults.

Si ens centrem en el que ha ocorregut en el darrer any, en aquells joves que es troben amb expedient obert pel sistema de justícia juvenil o sota alguna mesura de protecció trobem que els joves infractors segueixen patint més delictes contra la seva persona, més victimització de tipus físic per part d'iguals i segueixen estant exposats a més violència comunitària, que el grup d'adolescents del sistema de protecció. Per la seva banda, els joves tutelats presenten més delictes comuns contra les seves propietats, mentre es troben en els centres.

Respecte al malestar psicològic que mostren ambdós grups de joves, cal tenir en compte que un gran grup d'aquests nois i noies presenten símptomes psicopatològics clínicament significatius, que requeririen de tractament psicològic especialitzat. Prop del 30% d'aquests joves mostren simptomatologia internalitzant en el rang clínic, com serien l'ansietat, la depressió, o l'aïllament social, entre d'altres. Alhora, aproximadament dos terços dels joves atesos pel sistema de justícia juvenil i el 40% dels del sistema de protecció presenten simptomatologia externalitzant, relativa a conducta disruptiva, agressiva i delinqüent, en un nivell que els situa en un rang clínic, és a dir, en un rang de desajust que requeriria d'una intervenció professional. Estudis portats a terme amb joves infractors nord-americans indiquen que els delinqüents juvenils que alhora han estat víctimes de violència presenten un major desajust psicològic que aquells que únicament són infractors o que únicament han estat víctimes (Cuevas et al., 2007), situant-se en el grup amb un major risc de problemes psicològics.

Per altra banda, cal tenir en compte que la ideació suïcida és significativament més elevada en els joves del sistema de protecció que en els joves atesos pel sistema de justícia juvenil, sent necessari que els professionals en siguin conscients i puguin treballar aquests pensaments amb l'elevat nombre de nois i noies que els presenten.

Finalment, respecte a les diferències que presenten els joves en els recursos que disposen per a fer front a la victimització, la única diferència significativa és en el suport que els nois i noies perceben de les seves famílies, sent més elevat en els adolescents infractors que en els i les joves tutelats pel sistema de protecció.

8. Propostes

Les propostes i implicacions que es deriven de la recerca realitzada s'adrecen als professionals que treballen amb infants i joves i, específicament, a aquells que ho fan amb aquells atesos pel sistema de protecció i de justícia juvenil.

1. Incorporar com objectiu de qualitat la reducció de la victimització en infants i adolescents atesos per la DGAIA i per la DGEPCJJ, el que requereix elaborar un sistema d'indicadors d'avaluació validats que permetin supervisar els canvis.
2. Millorar la formació especialitzada en victimologia del desenvolupament dels professionals que treballen amb infants i joves. La manca de coneixement de les particulars característiques d'un víctima menor d'edat suposa un elevat risc de victimització secundària (Tamarit, Villacampa i Filella, 2010).
3. Avaluar de manera individualitzada el nivell de risc de violència que presenta cada jove i desenvolupar estratègies per protegir el més vulnerables, tenint en compte que el risc que siguin victimitzats pels més desajustats és molt gran. També, tal i com proposa l'Organització de les Nacions Unides (Pinheiro, 2006), no mantenir en un mateix centre infants i adolescents amb edats i nivells de desenvolupament diferents, ja que s'incrementa el risc de victimització dels més joves.
4. Ajustar els programes de prevenció, protecció i tractament a períodes del desenvolupament i grups de risc per a victimitzacions específiques, atés que no totes les formes de victimització solen iniciar-se en les mateixes edats ni es produeixen amb igual freqüència en nois i noies.
5. Tenir en compte en els programes de tractament i suport a infants i joves víctimes de la violència que els recursos personals són el factor protector més rellevant, per la qual cosa cal potenciar en el jove la seva

autoestima, les seves habilitats socials i la seva capacitat de connectar amb les seves emocions, com a forma de prevenir el desajust psicològic.

6. Intensificar l'atenció cap als infants i joves polivictimitzats, ja que presenten un pitjor pronòstic per assolir un correcte desenvolupament i una adequada reintegració social.
7. Intervenir amb les famílies de les que provenen aquests nois i noies és indispensable per a què no tornin al mateix context violent que van deixar, reforçant els seus recursos i empoderant les seves habilitats parentals.
8. Considerar la intervenció sobre l'entorn comunitari per reduir el risc de victimització en el que es trobaven aquests joves abans de la intervenció de les Administracions.
9. Establir una estreta col·laboració entre el sistema de protecció i el sistema de justícia juvenil, atès que tant aquest com d'altres estudis previs, amb mostres de països diferents, indiquen que els joves que conformen ambdós col·lectius es troben altament victimitzats i que, a més a més, existeix un vincle entre haver format part del sistema de protecció i, posteriorment, trobar-se atès pel sistema de justícia.
10. Seguir impulsant projectes de recerca que permetin avaluar les experiències de victimització en col·lectius d'infants i joves diferents per part de l'administració i les institucions. Aquests estudis han de basar-se en les respostes proporcionades pels propis infants o adolescents a més d'altres fonts.

S'espera que aquestes propostes permetin avançar en el disseny de programes de prevenció, protecció i tractament més efectius en víctimes i, especialment, en aquelles que es troben sota la tutela del sistema de justícia juvenil o en centres de protecció a la infància i l'adolescència, així com en un millor tracte a aquests infants i joves.

Així mateix volem afegir una recomanació que no es deriva directament dels resultats presentats en aquest document, però que es va posar de manifest durant les entrevistes i que s'ha vist confirmada en altres estudis, tot i que amb mostres i característiques molt diferents, com el coordinat per Stativă (2000) a Romania per a UNICEF. A diferència dels joves infractors, els infants i joves que es troben en centres de protecció no tenen informació sobre les actuacions que fa el sistema respecte al seu cas; per exemple, desconeixen quines valoracions estan fent els tècnics sobre els canvis en la seva situació familiar, les possibilitats de retorn al nucli familiar, o les noves mesures de protecció establertes. Per tant, és important que s'ofereixi informació sobre el procés que involucra als infants i joves que es troben en centres de protecció, sempre adaptada al seu nivell de desenvolupament i respectant els principis de la Convenció sobre els Drets del Nen (Nacions Unides, 1989)²⁹.

²⁹ Instrumento de Ratificación de la Convención sobre los Derechos del Niño, adoptada por la Asamblea General de las Naciones Unidas el 20 de noviembre de 1989. *Boletín Oficial del Estado*, 31 de diciembre de 1990, núm. 313, p. 38897.

9. Agraïments

L'equip investigador vol agrair especialment la col·laboració del sr. Manel Capdevila, de la sra. Marta Ferrer, i la sra. Aina Coloma del *Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada*, la sra. Araceli Lázaro i el sr. Joan Llosada de la *Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència* i el sr. Andreu Estany de la *Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil*, pel seu interès, motivació i ajuda al llarg de tot el projecte.

També volem agrair enormement la col·laboració de la doctoranda Soledad Álvarez en la coordinació del treball de camp i la gestió de la base de dades i la predisposició i implicació de tot el grup d'entrevistadores: Ariadna Boldú, Cassandra Quesada, Mireia Pereda, Dalia Martinez, Ana Paños, Natàlia Prades, Sara Fofanah, Maria del Rey, Pilar Escudero, Raquel Gómez, Estefanía Molina, Maria Isabel Merino, Myrna Concha, Sara Delgado i Marta Codina.

El nostre agraïment també als directors i coordinadors dels centres o equips col·laboradors que han participat en la presentació del projecte als professionals dels centres, als equips professionals dels centres d'acollida i residencials d'acció educativa del sistema de protecció i als equips dels centres educatius de justícia juvenil i als tècnics de medi obert.

Finalment, volem agrair especialment la participació voluntària en la recerca dels nois i noies que conformen les mostres d'estudi, ja que, tot i saber que podia ser una experiència que els fes recordar situacions doloroses de la seva vida, amb el seu testimoni han fet possible obtenir els resultats que en aquesta memòria es presenten.

Sense tots ells i elles aquesta recerca no hauria estat possible. Moltes gràcies.

10. Referències bibliogràfiques

Abad, J., Forns, M., Amador, J.A., y Martorell, B. (2000). Fiabilidad y validez del youth self report en una muestra de adolescentes. *Psicothema*, 12(1), 49-54.

Abad, J., Forns, M., & Gómez, J. (2002). Emotional and behavioral problems as measured by the YSR: Gender and age differences in Spanish adolescents. *European Journal of Psychological Assessment*, 18(2), 149-157.

Abram, K.M., Teplin, L.A., King, D.C., Longworth, S.L., Emanuel, K.M., Romero, E.G. et al. (2013). *PTSD, trauma, and comorbid psychiatric disorders in detained youth*. Washington, DC: U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

Achenbach, T.M., & Rescorla, L.A. (2001). *Manual for the ASEBA School-Age Forms & Profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth, & Families.

Antequera Fariña M., i Bourillón Martínez, C. (2009). *Personalitat i psicopatologia en menors infractors*. Barcelona: CEJFE. Generalitat de Catalunya.

Armistead, L., Wierson, M., Forehand, R., & Frame, C. (1992). Psychopathology in incarcerated juvenile delinquents: Does it extend beyond externalizing problems? *Adolescence*, 27(106), 309-314.

Beck, A.J., Cantor, D., Hartge, J., & Smith, T. (2013). *Sexual victimization in juvenile facilities reported by youth, 2012*. Washington: U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs. Bureau of Justice Statistics.

Bolger, K., Patterson, C., & Kupersmidt, J. (1998). Peer relationships and self-esteem among children who have been maltreated. *Child Development*, 69, 1171-1197.

Bridge, J.A., Goldstein, T.R., & Brent, D.A. (2006). Adolescent suicide and suicidal behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 372-394.

Browne, K. (2009). *The risk of harm to young children in institutional care*. London: Save the Children.

Burns, B.J., Phillips, S.D., Wagner, H.R., Barth, R.P., Kolko, D.J., Campbell, Y. et al. (2004). Mental health need and access to mental health services by youths involved with child welfare: A national survey. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 43(8), 960-970.

Carrasco-Ortiz, M.A., Rodríguez-Testal, J.F., y Mass Hesse, B. (2001). Problemas de conducta de una muestra de menores institucionalizados con antecedentes de maltrato. *Child Abuse & Neglect*, 6, 819-838.

Claussen, A., & Crittenden, P. (1991). Physical and psychological maltreatment: relations among types of maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 15, 5-18.

Cohen, L.E., & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activities approach. *American Sociological Review*, 44, 588-608.

Collin-Vézina, D., Coleman, K., Milne, L., Sell, J., & Daigneault, I. (2011). Trauma experiences, maltreatment-related Impairments, and resilience among child welfare youth in residential care. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 9(5), 577-589.

Collishaw, S., Pickles, A., Messer, J., Rutter, M., Shearer, C., & Maughan, B. (2007). Resilience to adult psychopathology following childhood maltreatment: Evidence from a community sample. *Child Abuse & Neglect*, 31, 211-229.

Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya (1989). *Codi deontològic*. Barcelona: COPC.

Cook, A., Spinazzola, P., Ford, J., Lanktree, C., Blaustein, M., Cloitre, M., et al. (2005). Complex trauma in children and adolescents. *Psychiatric Annals*, 35, 390-398.

Croysdale, A.E., Drerup, L.C., Bewsey, K., & Hoffmann, N.G. (2008). Correlates of victimization in a juvenile justice population. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 17(1), 103-117.

Cuevas, C.A., Finkelhor, D., Turner, H.A., & Ormrod, R.K. (2007). Juvenile delinquency and victimization. A theoretical typology. *Journal of Interpersonal Violence*, 22(12), 1581-1602.

Cyr, K., Chamberland, C., Lessard, G., Clément, M.E., Wemmers, J.A., Collin-Vézina, D. et al. (2012). Polyvictimization in a child welfare sample of children and youths. *Psychology of Violence*, 2(4), 385-400.

Dong, M., Anda, R.F., Dube, S.R., Giles, W.H., & Feletti, V.J. (2003). The relationship of exposure to childhood sexual abuse to other forms of abuse, neglect, and household dysfunction during childhood. *Child Abuse & Neglect*, 27(6), 625-39.

Ellonen, N., & Pösö, T. (2011). Violence experiences in care: some methodological remarks based on the Finnish Child Victim Survey. *Child Abuse Review*, 20, 197-212.

Ellonen, N., & Salmi, V. (2011). Poly-victimization as a life condition: correlates of poly-victimization among Finnish children. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 12(1), 20-44.

Finkelhor, D. (2007). Developmental victimology: The comprehensive study of childhood victimization. En R.C. Davis, A.J. Lurigio & S. Herman (Eds.), *Victims of crime* (3rd ed.)(pp. 9-34). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Finkelhor, D., Cross, T.P., & Cantor, E.N. (2005). The justice system for juvenile victims. A comprehensive model of case flow. *Trauma, Violence, & Abuse*, 6(2), 83-102.

Finkelhor, D., Hamby, S.L., Ormrod, R., & Turner, H. (2005). The Juvenile Victimization Questionnaire: Reliability, validity, and national norms. *Child Abuse & Neglect*, 29(4), 383-412.

Finkelhor, D., Hamby, S.L., Ormrod, R.K., & Turner, H.A. (2009). Violence, abuse, and crime exposure in a national sample of children and youth. *Pediatrics*, 124(5), 1-14.

Finkelhor, D., & Hashima, P. (2001). The victimization of children & youth: A comprehensive overview. En S.O. White (Ed.), *Law and social science perspectives on youth and justice* (pp. 49-78). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Finkelhor, D., & Ormrod, R. (2000). *Characteristics of crimes against juveniles*. Rockville, MD: Juvenile Justice Bulletin. Juvenile Justice Clearinghouse.

Finkelhor, D., Ormrod, R., & Turner, H. (2007). Poly-victimization: A neglected component in child victimization. *Child Abuse & Neglect*, 31, 7-26.

Finkelhor, D., Ormrod, R.K., & Turner, H.A. (2009). Lifetime assessment of poly-victimization in a national sample of children and youth. *Child Abuse & Neglect*, 33, 403-411.

Finkelhor, D., Ormrod, R., Turner, H., & Hamby, S.L. (2005). The victimization of children and youth: A comprehensive national survey. *Child Maltreatment*, 10(1), 5-25.

Ford, J.D., Chapman, J., Connor, D.F., & Cruise, K.R. (2012). Complex trauma and aggression in secure juvenile justice settings. *Criminal Justice and Behavior*, 39(6), 694-724.

Ford, J.D., Chapman, J., Mack, J.M., & Pearson, G. (2006). Pathways from traumatic child victimization to delinquency: Implications for juvenile and permanency court proceedings and decisions. *Juvenile and Family Court Journal*, 57(1), 13-26.

Ford, J.D., Elhai, J.D., Connor, D.F., & Frueh, B.C. (2010). Poly-victimization and risk of posttraumatic, depressive, and substance use disorders and involvement in delinquency in a national sample of adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 46, 545-552.

Ford, J.D., Hartman, J.K., Hawke, J., & Chapman, J.C. (2008). Traumatic victimization posttraumatic stress disorder, suicidal ideation, and substance abuse risk among juvenile justice-involved youths. *Journal of Child and Adolescent Trauma*, 1, 75-92.

Fowler, P.J., Tompsett, C.J., Braciszewski, J.M., Jacques-Tiura, A.J., & Baltes, B.B. (2009). Community violence: A meta-analysis on the effect of exposure and mental health outcomes of children and adolescents. *Development and Psychopathology*, 21, 227-259.

Gartland, D., Bond, L., Olsson, C.A., Buzwell, S., & Sawyer, S.M. (2011). Development of a multi-dimensional measure of resilience in adolescents: The Adolescent Resilience Questionnaire. *BMC Medical Research Methodology*, 11, 134-143.

Green, L., & Masson, H. (2002). Adolescents who sexually abuse and residential accommodation: Issues of risk and vulnerability. *British Journal of Social Work*, 32, 149-168.

Hindelang, M.S., Gottfredson, M., & Garofalo, J. (1978). *Victims of personal crime*. Cambridge, MA: Ballinger.

Holman, B., & Zeidenberg, J. (2006). *The dangers of detention: The impact of incarcerating youth in detention and other secure facilities*. Washington DC: Justice Policy Institute.

Ivanova, M.Y., Achenbach, T.M., Rescorla, L.A., Dumenci, L., Almqvist, F., Bilenburg, N. et al. (2007). The generalizability of the Youth Self-Report syndrome structure in 23 countries. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 75*(5), 729-738.

Jonson-Reid, M., & Barth, R.P. (2000a). From maltreatment report to juvenile incarceration: The role of child welfare services. *Child Abuse & Neglect, 24*(4), 505-520.

Jonson-Reid, M., & Barth, R.P. (2000b). From placement to prison: The path to adolescent incarceration from child welfare supervised foster or group care. *Children and Youth Services Review, 22*(7), 493-516.

Kendall-Tackett, K. (2013) (2a edició). *Treating the lifetime health effects of childhood victimization*. Kingston, NJ: Civic Research Institute.

Kim, J., Cicchetti, D., Rogosch, F.A., & Manly, J.T. (2009). Child maltreatment and trajectories of personality and behavioral functioning: implications for the development of personality disorder. *Development and Psychopathology, 21*, 889-912.

Kirchner, T., Ferrer, L., Forns, M., y Zanini, D. (2011). Conducta autolesiva e ideación suïcida en estudiantes de Enseñanza Secundaria Obligatoria. Diferencias de género y relación con estrategias de afrontamiento. *Actas Españolas de Psiquiatría, 39*(4), 226-235.

Lazarus, R.S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer Publishing Company.

Loeber, R., Kalb, L., & Huizinga, D. (2001). *Juvenile delinquency and serious injury victimization*. U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

Mancho For, R. (2012). *Les agressions en contextos tancats de Justícia Juvenil*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

McCue Horwitz, S., Hurlburt, M.S., Heneghan, A., Zhang, J., Rolls-Reutz, J., Fisher, E. et al. (2012). Mental health problems in young children investigated by U.S. child welfare agencies. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 51(6), 572-581.

McGrath, S.A., Nilsen, A.A., & Kerley, K.R. (2011). Sexual victimization in childhood and the propensity for juvenile delinquency and adult criminal behavior: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 16(6), 485-492.

Mennen, F.E., Brensiver, M., & Trickett, P.K. (2010). Do maltreated children who remain at home function better than those who are placed? *Children and Youth Services Review*, 32(12), 1675-1682.

Mersky, J.P., Topitzes, J., & Reynolds, A.J. (2011). Unsafe at any age: Linking childhood and adolescent maltreatment to delinquency and crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 49(2), 295-318.

Muela, A., Torres, B., y Balluerca, N. (2012). Estilo de apego y psicopatología en adolescentes víctimas de maltrato infantil. *Infancia y Aprendizaje*, 35(4), 451-469.

Muñoz Rivas, M.J., Graña Gómez, J.L., O'Leary, K.D., & González Lozano, P. (2007). Physical and psychological aggression in dating relationships in Spanish university students. *Psicothema*, 19(1), 102-107.

Okun, A., Parker, J., & Levendosky, A. (1994). Distinct and interactive contributions of physical abuse, socioeconomic disadvantage, and negative life events to children's social, cognitive, and affective adjustment. *Developmental Psychopathology*, 6, 77-98.

Pepin, E.N., & Banyard, V.L. (2006). Social support: A mediator between child maltreatment and developmental outcomes. *Journal of Youth and Adolescence*, 35(4), 617-630.

Pereda, N. (2006). *Malestar psicológico en estudiantes universitarios víctimas de abuso sexual infantil y otros estresores*. Universitat de Barcelona. Tesis doctoral no publicada.

Pereda, N., Abad, J., i Guilera, G. (2012a). *Victimologia del desenvolupament. Incidència i repercussions de la victimització i la polivictimització en joves catalans*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Generalitat de Catalunya.

Pereda, N., Abad, J., y Guilera, G. (2012b). Victimization of minors through the internet: description and characteristics of victims of *online grooming*. En F. Pérez Álvarez (Ed.), *Delito, pena, política criminal y tecnologías de la información y la comunicación en las modernas ciencias penales* (pp 91-105). Salamanca: Universidad de Salamanca.

Pereda, N. Guilera, G., & Abad, J. (2014). Victimization and polyvictimization of Spanish children and youth: Results from a community sample. *Child Abuse & Neglect*.

Pinheiro, P.S. (2006). *World report on violence against children*. New York: United Nations.

Radford, L., Corral, S., Bradley, C., Fisher, H., Bassett, C., Howat, N. et al. (2011). *Child abuse and neglect in the UK today*. London: NSPCC report.

Rees, C.A. (2011). All they need is love? Helping children to recover from neglect and abuse. *Archives of Disease in Childhood*, 96, 969-976.

Ringeisen, H., Casanueva, C.E., Urato, M., & Stambaugh, L.F. (2009). Mental health service use during the transition to adulthood for adolescents reported to the child welfare system. *Psychiatric Services*, 60, 1084-1091.

Ruchkin, V. V., Schwab-Stone, M., Kuposov, R., Vermeiren, R., & Steiner, H. (2002). Violence exposure, posttraumatic stress, and personality in juveniledelinquents. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41(3), 322-329.

Rutter, M. (2007). Resilience, competence, and coping. *Child Abuse & Neglect*, 31, 205-209.

Ryan, E.P., & Redding, R.E. (2004). A review of mood disorders among juvenile offenders. *Psychiatric Services*, 55(12), 1397-1407.

Ryan, J.P., & Testa, M.F. (2006). Child maltreatment and juvenile delinquency: Investigating the role of placement and placement instability. *Children and Youth Services Review*, 27, 227-249.

Sainero, A., Bravo, A., & del Valle, J.F. (2014). Examining needs and referrals to mental health services for children in residential care in Spain: An empirical study in an autonomous community. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 22(1), 16-26.

Sandoval, M., Lemos, S., & Vallejo, G. (2006). Self-reported competences and problems in Spanish adolescents: A normative study of the YSR. *Psicothema*, 18, 804-809.

Save the Children (2004). *So you want to involve children in research? A toolkit supporting children's meaningful and ethical participation in research relating to violence against children*. Sweden: Save the Children.

Síndic de Greuges de Catalunya (2006). *Protocol marc d'actuacions en casos d'abusos sexuals i altres maltractaments greus a menors*. Barcelona: Síndic de Greuges de Catalunya.

Stativă, E. (Coord.) (2000). *Survey on child abuse in residential care institutions in Romania*. New York: UNICEF.

Stouthamer-Loeber, M., Loeber, R., Lynn Homish, D., & Wei, E. (2001). Maltreatment of boys and the development of disruptive and delinquent behavior. *Development and Psychopathology*, 13, 941-955.

Straus, M. (1980). Stress and physical child abuse. *Child Abuse & Neglect*, 4, 75-88.

Straus, M.A. (2008). Dominance and symmetry in partner violence by male and female university students in 32 Nations. *Children and Youth Services Review*, 30, 252-275.

Tamarit, J.M., Villacampa, C., & Filella, G. (2010). Secondary victimization and victim assistance. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 18, 281-298.

Teplin, L.A., Abram, K.M., McClelland, G.M., Dulcan, M.K., & Mericle, A.A. (2002). Psychiatric disorders in youth in juvenile detention. *Archives of General Psychiatry*, 59, 1133-1143.

Turner, H.A., Finkelhor, D., & Ormrod, R. (2006). The effect of lifetime victimization of the mental health of children and adolescents. *Social Science & Medicine*, 62, 13-27.

UNICEF (2012). *Ethical principles, dilemmas and risks in collecting data on violence against children: A review of available literature*. New York: Statistics and Monitoring Section/Division of Policy and Strategy, UNICEF.

Vilariño, M., Amado, B.G., y Alves, C. (2013). Menores infractores: un estudio de campo de los factores de riesgo. *Anuario de Psicología Jurídica*, 23, 39-45.

Wierson, M., Forehand, R.L., & Frame, C.L. (1992). Epidemiology and treatment of mental health problems in juvenile delinquents. *Advances in Behaviour Research & Therapy*, 14(2), 93-120.

Wolfe, D., Wekerle, C., Reitzel-Jaffe, D., & Lefebvre, L. (1998). Factors associated with abusive relationships among maltreated and nonmaltreated youth. *Developmental Psychopathology*, 10, 61-85.

World Medical Association - Declaration of Helsinki (2008). *Ethical principles for medical research involving human subjects*. Adopted by the 59th WMA General Assembly, Seoul.

Zubeidat, I., Fernández-Parra, A., Ortega, J., Vallejo, M.A., y Sierra, J.C. (2009). Características psicosociales y psicopatológicas en una muestra de adolescentes españoles a partir del Youth Self-Report/11-18. *Anales de Psicología*, 25(1), 60-69.